

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กฎหมายตราสามดวง. พระนคร: องค์การคษาของคุรุสภา, 2506. เล่ม 1-3.

กาญจนา นาคสกุล "คำสันนิษฐานในภาษาไทยที่มีมูลรากเป็นคำภาษาเขมร" วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
พ.ศ. 2501-2502. (อัครสำเนา)

คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี. ประชุมจดหมายเหตุ
สมัยอยุธยา ภาค 1. พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2510.

----- ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกลับไป. พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายก-
รัฐมนตรี, 2510.

----- "เอกสารเมืองกลาง", แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี. 2 (กัน-
ยายน 2511), 121-36.

----- "เอกสารเมืองกลาง", แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี. 3 (มก-
ภาคม 2512), 95-142.

----- "เอกสารเมืองกลาง", แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี. 3 (พ.ย.-
ภาคม 2512), 79-124.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ 6. พระนคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2505.

จรรีกพจนานุกรมคำแห่ง ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1. พระนคร: คณะโบราณคดี, 2512.

[พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์นาย ทวงศ์วรวรรณ]

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระ. พระราชพิธีสิบสองเดือน. พระนคร:

ศิลปาบรรณาการ, 2505. หน้า 652-3.

- นรินทร์เทวี, กรมหลวง. จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทร์เทวี. พิมพ์พร้อม
กับฉบับเพิ่มเติม (พ.ศ. 2310-2381) และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (เฉพาะตอน พ.ศ. 2310-2363), พระนคร:
ม.ป.ท., 2501 [พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต โปรดให้พิมพ์
ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี]
บริคเคย์, บี. หนังสืออักษรวิธานศัพท์ (Dictionary of the Siamese Language)
พระนคร: ม.ป.ท., ก.ศ. 1875 (พ.ศ. 2416)
ประกาศรัชกาลที่ 4 เล่ม 1. พระนคร: โรงพิมพ์ไทย, 2396.
ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ ภาค 5 และ 6. พิมพ์ครั้งที่ 3; พระนคร: ไทยแบบเรียน,
2512. หน้า 76-7
เปลื้อง ฉ. นคร. คำราชาเรียงความชั้นสูง. พิมพ์ครั้งที่ 7, พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2507
พุทธชอกคำจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. บทละครเรื่องรามเกียรติ์. พระนคร:
ศิลปาบรรณาคาร, 2510. หน้า 1243
วัลยา วิรุกตะดพ. "การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำ สำนวน และลำดับของคำในภาษาไทย
สมัยรัตนโกสินทร์" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย คณะอักษร-
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. 2513. (อัครสำเนา)
ศรีสุนทรโวหาร, พระยา [นอย อาจารย์ยางกูร]. มูลบทบรรพกิจ. พระนคร: ม.ป.ท.,
2501. [จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี หลวงชำนาญ-
ยุทธศิลป์]
เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. กฎหมายสมัยอยุธยา. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร,
2510.
อนุমানราชธน, พระยา. นิรุกติศาสตร์ ภาค 2. พระนคร: รุ่งเรืองธรรม, 2499.

อุดมสมบัติ, หวาง. จดหมายหวางอุดมสมบัติ. พระนคร: หางหุ้นส่วนจำกัด กิวิพร,
2505. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระรัตนธัชมุนี (อิสฺสรญาณเถร)

ภาษาอังกฤษ

Perrin, Porter G. Writer's Guide and Index to English. revised
ed. Illinois: Scott, Foresman and Company, 1950.

Vichin Fanupong. Inter-Sentence Relations in Modern Conversa-
tional Thai. Bangkok: Siam Society, 1970.

Wilson John. Language and the Pursuit of Truth. London: Cambridge
University Press, 1967.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำจากที่พระเจ้ายศรีสองรักษ์ เมืองคานช่าย

ว่าถวายสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ กับ พระไชยเชษฐา พระเจ้ากรุงศรี
สัตตนาคนหุต ทำพิธีปักปันเขตแดนกัน เมื่อปีวอก โทศก จุลศักราช 922
พ.ศ. 2103 สอดกับเรื่องราวในหนังสือพระราชพงษาวดารในเวลานั้น
พระเจ้าหงษาวดีตะเบงชเวตี้ ไต่ยกเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยาแล้วหลายปี เป็น
เวลากรุงศรีอยุธยาว่างการสงคราม เป็นเวลากำลังพระเจ้าหงษาวดีบุเรงนอง
ปราบปรามชาติทางเมืองพม่ารามัญอีก 3 ปี คอปีกญ เบญจศก จุลศักราช
925 พ.ศ. 2106 สมเด็จพระเจ้าหงษาวดีบุเรงนองจึงยกกองทัพเข้ามาตีกรุง
ศรีอยุธยาคราวขอช่างเผือก

นมา วิรัตน์เตยย์ สวัสดิ์สวัสดิ์ จักกล่าวตำนานศิลาเหล็ก พระยาธรรมนิกราช
ตั้งแต่ศักราช (มหา) ศักราชอดีตเรกโต 1482 โทศก ปีวอก อศิศะวรพุทธศาสนาตั้งแต่
พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าสู่นิระพานไปแล้วได้ 2103 ปี จึงมีพระมหากษัตริย์ราชเจ้า
2 พระองค์ ทรงนามกรชื่อว่า พระยาธรรมนิกราช 1 คน เป็นอาชญาในเมืองจันทบุรีศรีสัตนา-
คนหุต มหานครบรมราชธานี แต่นั้นยังมีพระมหากษัตริย์เอกองค์ 1 ชื่อว่ามหาจักรวรรดิถ-
วราชราชิราชคนเป็นอาชญาในเมืองกรุงศรีอยุธยามหาคิลกนพรทมนบุรีศรีมหานครบรมราชธานี
บุรีเลิงรมพรหมจารีศรีมหากษัตริย์เจ้าทั้ง 2 ก็จริง ปองหิตะประโยชน์เสมอคอกัน

ครั้นตั้งคำต่อพระศาสนาพระศถาคตเจ้า เทา 5000 พระวษา ก็จึงตั้งเมตาไมตรี
จิตรคดีให้เป็นประโยชน์แก่แผ่นดินทั้ง 2 คือคองฉารบในธรรมหนักหนา ก็จึงไ้ราชาอำมาตย์
ไปตั้งมหาปราชเจ้าทั้ง 2 ให้นำคองกระตี ไมตรีทำปรมัตสุขเป็นอันยิ่ง จึงพร้อมกันทั้ง 2
กษัตริย์ให้ไปนิมนต์เอาพระสงฆ์เจ้าคน ทรงศีลอันบริสุทธิ์ คนชื่อว่าพระมหาอุบาลี คน 1
แล้วจึงนิมนต์พระอริยะกะสลปน 1 แล้วจึงนิมนต์พระมหาธรรมเสนาบดีคน 1 แล้วจึงนิมนต์พระ
พุทธวิลาศมหาเถรคน 1 แล้วจึงนิมนต์พระธรรมรังษีมหาเถรคน 1 แล้วจึงนิมนต์พระวิริยา-
ภิกษุณีคน 1 พระสงฆ์เจ้าทั้ง 7 คนนี้มีลูกศิษย์บวรับัด 10 คนชุกคนแล

พระสงฆ์เจ้าอันอยู่ฝ่ายกรุงศรีอยุธยา 1 ชื่อว่าพระครูบรมจารีเยศน 1 ชื่อว่า
 พระอริยะมุนีคน 1 มีพระศีลวิสุทธอกุมเป็นเคาเป็นประธาน และมีพระครูสุเมธารุจิวิญญาตน 1
 มีมหาธรรมมาศกฤษณ 1 มีมหาพรหมสาธกน 1 มีมหาพรหมนีคน 1 แลพระสงฆ์เจ้า 7 คนนี้
 มีลูกศิษย์บริวาร 10 คนชุกนแล มหาอำมาตย์ฝ่ายกรุงศรีสัตนาคบุรี คือองค์จันทประสิทธิ์ราชา-
 กัศิ หมื่นอนุปาริฉุกเมียพรอมกันสำคัญไมตรี รักแพงกันกับมหาอำมาตย์ฝ่ายกรุงศรีอยุธยา-
 มหาคิลกนพรตเมहनคร ก็พรอมกัน ครั้นพระสงฆ์แลอำมาตย์ทั้ง 2 ก็หมายมาชุมนุมกันในที่
 หลอนน้ำสัจจา พระสงฆ์ทรงศีลบริสุทธิ แลหลวงราชามหาอำมาตย์ก็เอาน้ำสัจจาในกระออมแก้ว
 แห่งมหากษัตริย์เจ้าทั้ง 2 เจือกันเป็นกระออมแก้วอันเดียวกันแล้ว จึงเอาน้ำในเมืองหงษาใน
 กระออมทองแห่งพระมหากษัตริย์ทั้ง 2 เจือกันเป็นกระออมทองอันเดียวกันแล้ว จึงเอาน้ำกระ
 พังจาในกระออมแห่งมหาอุปราชเจ้าทั้ง 2 เจือกันเป็นกระออมน้ำอันเดียวกันแล้ว จึงเอาน้ำ
 ในกระออมแก้ว แลเอาน้ำในกระออมเงินแห่งมหาอำมาตย์ทั้ง 2 เจือกันเป็นกระออมเงินอัน
 เดียวกัน แลให้ทานสัตยาธิษฐานว่าดังนี้

สมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้ากรุงศรีสัตนาค สมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้ากรุงศรีอยุธยา
 มหาคิลก จึงมีพระราชวงษาสองพระองค์ จึงจากันนางให้เป็นพระราชไมตรีโดยนุพประเวณี
 เพื่อจะสืบเชื้อ คือสุริยวงษาและญาติวงษาพันธุมี อุตารัมมา เพื่อจัดให้เป็นบรมศุขสวัสดิ์เป็น
 ประโยชนแก่สมณพราหมณาจารย์เจ้าชาวประชาราษฎร์ทั้งหลาย กราบขอเทวดานักป้อนนี้ เป็น
 เคาเป็นประธานสำคัญในมหาปัดถพีศรีต ในหอมหวนภูเขาลกกลสีลวด ขอจงเป็นเอกสีมา
 ปริณพทอันเดียวกัน เกลี้ยงกลมงามมณฑลเทพางษพันธุ ลูกเคาหลานผลนอย่าไคซึ่งขวางดวง
 คานแดนแสนญา อย่าไคกระทำโลภเลี้ยวแก่กันจนเทเลียงพระอาทิตย์ พระจันทร์ เจาคกลง
 มาอยู่เหนือแผ่นดินอันนี้เทอญ

ครั้นอ่านสัจจาธิษฐานทั้งสองฝ่ายแล้ว พระสงฆ์แลอำมาตย์ทั้ง 2 ฝ่าย ก็หลั่งน้ำสัจจา
 มหาปัดถพีแมนสงฆ์ทั้ง 2 ฝ่ายกษัตริย์ก็มีใจกริบขมชื่น ยินดีมีเสนาไมตรีรักแพงกันเท
 เลี้ยงมหาปัดถพี พุทธันดรกับ 1 แลวมีไคกระทำโลภเลี้ยวแก่กันเลย ตั้งแต่วันกระทำสร้าง
 แปลงอุทิศเจดีย์ศรีมหาธาตุให้เป็นเอกสีมาอันเดียวกันไว้ ให้เป็นหลักคานตั้งแต่หลักคานนี้ไป
 นำของแลไปนานาน กิ่งกั้นนี้แล น้ำของแลน่านานกับันแดนกันโคกไมติคกันนี้แล แรกกระทำ

สร้างแปลงอุทิศเจดีย์ศรีสองรักษ์เจ้าสร้างป้าอก โทสก เถิงปีกุกุ ไบญุศก เดือน 6 ขึ้น
 14 คำ พ้าวาไคจิตฤกษ์ราษี พระอาทิตย์สถิตย์สิงหรัราช มีพระมหากุปราชเจ้าทั้ง 2
 พระยาพันหัว เมืองมันพุมขแสนหมื่น ขุนนุกันในอนาสันตสิมาสองรักษ์ถึง เดือน 6 เพ็ญวัน
 พฤทศบดีก็เสด็จแฉวรบวร พระพฤทศบดีสถิตย์ร้อมังกรราษี พระอาทิตย์สถิตย์สิงหรัราช
 พระจันทร์สถิตย์คูลราษี พระอังคารสถิตย์กุมภราษี พระพุธสถิตย์เมษราษี พระพฤทศบดี
 พระเสาร์สถิตย์เมถุนราษี พระศุกรสถิตย์มินราษี พระราหูสถิตย์มังกรราษี พระลักษณา
 สถิตย์เมถุนราษี พอเมื่อแฉวจกนาฬิกาบาทสัญญา 4 เเลม มีคณะสงฆ์มหานาคแลสงฆ์ฝ่าย
 กรุงศรีสัตนาค คือสมเด็จพระสังฆราชาเป็นเคาเป็นประธาน คือพญาวัตตมหาสุวรรณคุดหา
 ตน 1 มหันตญาณวชิระราษีสากยสงฆ์ทั้งหลาย แฉพระมหากุปราชราชศรีวิภักดี พระเวียง
 อรหัตตระญาณ พยาพลเทศนายก เจ้าทิพนงทา เจ้าศรียศเสถียร อันพญามหานามหมื่น 3
 แสน 3 หมื่น เจ้าขุนหมื่นขุนแสนทั้งหลาย พระสงฆ์ฝ่ายกรุงศรีหรือโยธिया คือสมเด็จพระสังฆ-
 ราชาธิบดี พระสังฆนายก คือพระอรียะกะสล คือพระธรรมโคตมมุนี คือพระอรียวงษา
 คือพระมหานพเกษมภาหุ คือพระครูบรมจวิยะ แฉพระมหากระษัตริย์เจ้าทั้ง 2 พระองค์
 จึงปรารภนาเป็นพระยาพันชุมิต สมเด็จบพิตรพระเจากรุงพระนครศรีหรือโยธियามหาคิลิก
 กลาวแต่อรคชชยา แกพระรัตนบุตติราชเจากรุงพระมหานคร คือกรุงนาคณะหุตสืบสุริย
 พันธพงษาวรรณวงษาธิราช สมเด็จพระกระษัตริย์ลีลาจากอันสันตสิมาในวันศุกร เดือน 6
 แรมคำ 1 ก็แล้ว นาฬิกา 3 บาท เสด็จไปยังพระนครจันทบุรี คือกรุงนาคณะหุตมหานคร
 ปฐมจธรรมสมันตา.

ศูนย์วิทยพัทยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หนังสือออกพระจอมเมืองศรีราชโกษา

กรมการ เมืองตะนาวศรี

หนังสือออกพระจอมเมืองศรีราชโกษา ออกหลวงจันการาชยกบัตรมาแจ้งเรฎกิด
 มาศควย กาปิดตันกร่าเปราคือมาศนำเอาสเฬาล่านี้ง เขามาซื้อขายยังท่าเมืองตร เนาวศรี
 มหานครแล พดหัว เจ้าทานออกฐาไ ชยาทิบคิสิรินรงคฤไ ชยอภยพิริยปรากฏนภาหุะทาน
 ออกญาตร เนาวศรีมหานครกัให้เลียงคูกาปิดตันกร่าเปราคือมาศแลฝรั่งผู้มาตั้งปวง แลให้
 กาปิดตันกร่าเปราคือมาศซื้อขายเป็นสุตวก ซึ่งจังกอบแลริคชาบันคาไคแกพดหัว เจ้าทานแล
 ริคชาบันคาไคแกพระหลวงหัว เมืองแลกรัมการยตามทำเนียบนั้นพดหัว เจ้าทานกัให้ยกไวแก
 กาปิดตันกร่าเปราคือมาก แลพดหัว เจ้าทานกัให้แต่งเสบียงการอาหารกันกินให้แกกาปิดตัน
 กร่าเปราคือมากแลฝรั่งทหารผู้มาตั้งปวงเดาอนึ่งกิดจศกทุกกาปิดตันกร่าเปราคือมาศ ซึ่ง
 จปราดหนานันพดหัว เจ้าทานกัให้พระหลวงหัว เมืองสำเมรศการซึ่งกาปิดตันกร่าเปราคือมาก
 ปราดหนานันเสรจทุกปรการ อนึ่งแผนคิด เมืองตร เนาวศรีมหานครแลแผนคินเมืองคิดมาก
 ไล่เป็นแผนคินเดียวแลวแล ขอเรฎกิดมากให้กาปิดตันกร่าเปราคือมากแลลูกคาตั้งปวงให้ไป
 มาซื้อขายอยาไคชาค (มรสุมแลขอ) บอกมาให้ชราบในวันจันทร์ เดือนอายุแรมเกาคำรกาตรี
 นิสก.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หนังสือออกญาไชยาเมืองตะนาวศรี

อักษรบวรวารคณา ออกญาไชยาที่ปศิศิรทรงคมไชยอภัยพิริยปรากฏมภาพะ
ออกญาตรเนาวศรีมหาศร มาถึงเรขอธิดมาศควมมีพระราชกำหนด ออกมาไว้ในเมือง
ตรเนาวศรีมหาศร ในลักษพระราชกำหนดคนนั้นว่า ถ้าถูกคตางปรเทศ เขามาซื้อชายยัง
หาเมืองตรเนาวศรีมหาศรซื้อชายแล้วแลจคั่นออกไปเลากตาม ถ้าแลจเขาไปซื้อชาย
ถึงกรุงพระมหาศรทวารวดีศรีอยุธยาตามเวลา แลให้ซื้อชายจงสควญาไทดั้นเคื่อง
ใด เมืองอธิดมาศ แลเมืองตรเนาวศรีมหาศรบูรณราชปรเวณี้แตกอน แลถูกคตางใน
เมืองอธิดมาศจไปถึงแวนแควนชั้นชเสมาแห่งเมืองตรเนาวศรีมหาศรไสกยังไปถึง
ครั้งนี้เรขอธิดมาศ คัดควมสนธิคเสมาหาเป็นไมตรีควมเรา แลให้กปิดคั่นกรเบศอธิดมาศ
นำเอาก บันฉ้าง เขมายังหาเมืองตรเนาวศรีมหาศร แลกปิดคั่นกรเบศอธิดมาศเรียน
แกเราว่า เรขอธิดมาศอยุสูกขสวัสดิ์คี่ควมมุขมนตรีเสนามคี่ทั้งหลาย แลเมืองอธิดมาศ
สุขเสมเปรมปรชานนี้เรากลูนคี่ถึงนักหนา จึงเรากให้รับสุเลียงถูกปิดคั่นกรเบศอธิดมาศ
แลทหารทั้งปวง แลเรากให้ซื้อชายตามปรารถนาทุกปรการ แลซึ่งเปนจังกอมใดแกเรา
แลรีคบันคตาคอแกมุขมนตรีควมทำเนียบไว้แควบูรณราชนนักไหลคแกกปิดคั่นกรเบศอธิดมาศ
เพราะจใครเปนพันธมิตรสทปัด เสมาหาควมเรขอธิดมาศ สิ่งใดแลเมืองตรเนาวศรีมหา
ศรแลเมืองอธิดมาศเปนอันหนึ่งอันเคียวแลถูกคตางในเมืองอธิดมาศ จไปมาคตางในเมือง
ตรเนาวศรีมหาศรมีชาคีสีใจแจจณปัญาเรขอธิดมาศ อักษรมาวันศุกร์เคื่องอายุแรมสี่-
สามคัรกาทรินศก.

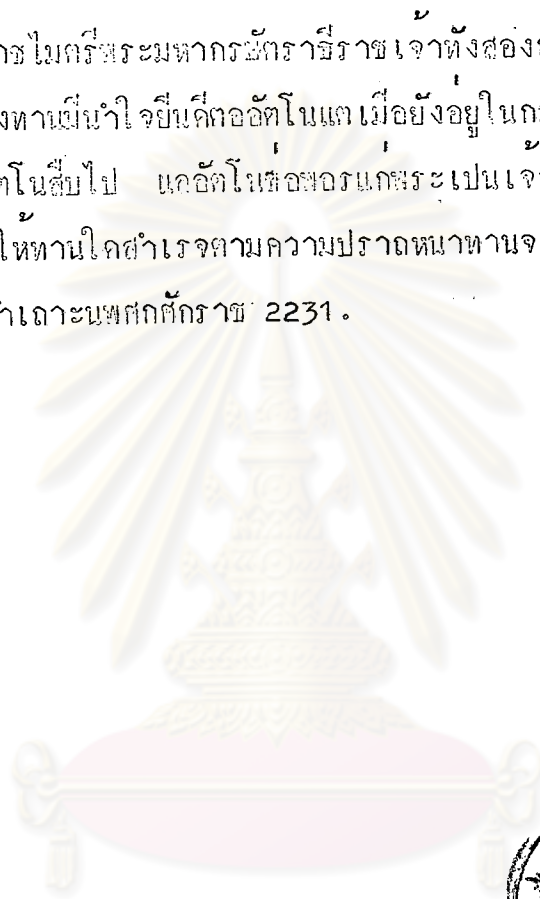
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หนังสือออกพระวิสุทธสุนทรราชทูต

จดหมายฉบับที่ 1

หนังสือออกพระวิสุทธสุนทรราชทูต ออกหลวงกัถยาราชไมตรีอุปทูต ออกขุนศรี-
 วิสารวาจาตรีทูต มาถึงหาญผู้ตั้งแห้วเป็นเสนาบดีผู้ใหญ่แห่งพระมหากษัตริย์ราชเจ้า
 ดุยเดกรัง ควยอัครโนทั้งปวงมาถึงถาดเทือนี แลไคร้รับค้ำับแลนับถือ แลเอาใจใส่พิทักษ์รักษา
 แห่งชาวฝรั่งเสดทั้งปวงซึ่งเข้าไปสงอัครโนถึงกรุงศรีอยุธยา นั้น จึงในทาทางอันมาไกลนั้น
 มีไค้ความทุกแลมีความสุขสบายอยู่มิไค้ขาด บัดนี้อัครโนไค้มีน้ำใจชื่นชมยินดีควยไค้พบทา
 ทางซึ่งจสำแดงแก่ทานขอใจแห่งอัครโนควยบุญคุณของท่านมีแก่อัครโนเมื่ออยู่ณกรุงฝรั่งแล
 อัครโน ยังรับคุดของท่านอยู่จนเท่าทุกวันนี้ ถึงว่าทาทางนั้นมีสควกกคืออัครโนก็มีไค้ เป็นทุก
 แลความสุขนั้นก็มีรูหายเลย ควยอัครโนมีอันจคิดถึงสรรพอันวิเสดซึ่งไค้พบไค้เห็นณกรุง
 ฝรั่งแล เมื่อยังอยู่ณกรุงฝรั่งแลสรรพอันวิเสดนั้นกคุมอยู่แล ดั่งสิ่งสิ่งนั้นกชักชวนน้ำใจให้
 ไปข้างโนนข้างนี้ข้างไคร่าคานไค้ใจอยู่นอยหนึ่ง แลบัดนี้มีวันคืนอันเปลดาอยู่สรรพอันครการ
 ทั้งปวงนั้นอัครโนไค้เรียกมาในความคิดพิจารณาเห็นสิ่งสิ่งควยยินดีไห้สบายใจ แลอัครโนจำ
 เปนจว่าแก่ทานตามจริงมีคิดเห็นความสุขสบายในแดนคี่นี้จสนุกสบายเท่านี้ก็คิดถึงยศ
 ตักคี่แห่งพระมหากษัตริย์เจ้าผู้ใหญ่อันหาผู้ใดจเปลดาบุญสมภารไห้สิ้นมีไค้ กุจหนึ่งพระมหากษัตริย์ราช
 ธิราชญ์เป็นเจ้าแห่งอัครโนไค้ครัดแต่ไค้สองปีสามปีแล้ว ว่าพระมหากษัตริย์เจ้ากรุงฝรั่งนี้เห็น
 ส้มควนจเป็นพระมหากษัตริย์แก่พระมหากษัตริย์ทั้งปวงทั่วแควนเอรอม แลความคิดทั้งปวงนี้
 มีไค้ค้อออกจากป้นญาอัครโนจนเท่าบัดนี้ เหตุนี้ถึงว่าไกลไปทุกวันทุกวันนี้ถึงเมืองอันโนนแล
 เหนมีชามีนานจถึงทั้งนี้ กคืออัครโนยังคิดถึงบ้านเมืองแค่นอยหนึ่ง ปการนี้จแนมีคิดเกรง
 กลัวจขาดความนบอบแลความนับถือแห่งพระมหากษัตริย์เจ้าผู้ใหญ่จขอแก่ทานไห้เอาทูต
 แก่พระมหากษัตริย์เจ้าผู้ใหญ่ว่าอันความนับถือแลนบอบต่อพระมหากษัตริย์เจ้าผู้ใหญ่จว่าอัครโน
 จสิ้นชีวิตอัครโนจรักษาไว้ในหัวใจให้หมั่นก มีไค้เห็นแก่ความนับถือแลนบอบยินดีแห่งชาวฝรั่ง
 เสดทั้งปวงแลจอดษาทำไห้ชณะทุกคนในความนบอบนั้น อนึ่งอัครโนขอแก่ทานอันทานนี้น้ำใจ

ยื่นคำปรารถนารุ่งพระราชไมตรีพระมหากษัตริย์ราชเจ้าทั้งสองกรุงนี้ ไท้หมั้นคงจำไว้ชู้
สืบไปในอนาคตการ อนึ่งทานมีน้ำใจยินดีต่ออัตโนมัติ เมื่อยังอยู่ในกรุงฝรังนั้นประกำรใด
ขอให้ทานมีน้ำใจปีเก็ถอัตโนมัติ สืบไป แะอัตโนมัติขอพรแก่พระเปนเจาผู้สร้างฟ้าสร้างแผ่นดิน
ขอให้ช่วยบำรุงไปรเทศานให้ทานใดสำเรจความความปรารถนาทานจงทุกปรการ หนังสือมา
วันพุธ เดือนแปดแรมสองค่ำ เดือนพฤศจิกายน 2231.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จดหมายฉบับที่ 2

หนังสือออกพระวิสุทสุวธรรราชทูต ออกหลวงกัลยาราชไมตรีอุปทูตแลออกขุนศรี
 วิสารวาจาตรีทูต มาถึงมณฑลฝ่ายใต้ ซึ่งใคบังคับคุณป็นผู้ตั้งประท้วง กวายนานสำแดงความยื่นคดีแล
 นัยถือใคให้สำเร็จการตั้งประท้วงตามพระราชกฤษฎีกาไทยพระมหากษัตริราชธิราชบุปเปนเจ้าอัครโ
 แลมีใคเินพบทางอันจเขียนมาใคทานแจ้งว่ามีน้ำใจอันยื่นคืต่อทานเหนวาทานจมีโกรค
 เมื่อแลทานรู้ว่าอัครโทั้งประท้วงมาเิ่งถารอที่อี่นเปนสุขสมุคสมายอยู่ แลอันมานี่เสมอใจนึค
 แลเหนวายังสามเคื่อนจใคไปเิ่งพระมหากษัตริราชธิราชบุเปนเจ้าแลจใคเอาแจ้งใคละเอียค
 วาทานเอาใจใคสรวยในราชการแห่งพระมหากษัตริราชธิราช แลเชื่ออยู่วาทานมีน้ำใจรอน
 รนช่วยท่วการตั้งประท้วงแลเหนปี่นทานจสงเคื่องมันนาการอันเหลืออยู่นั้น เขาไปตามพระมหาก
 กษัตริราชเจาคองปรสงนั้ แลอัครโขอใคทานช่วยเร่งรัดครุอันส่งสอนเคื่องซึ่งอยู่เรียนนั้
 ใครู้สั่นทคจใคคคืบเขาไปยังกรุงศรีอยุธยาอันพระมหากษัตริราชธิราชเจาคองพระราชปรสง
 นั้ แลอัครโขอแพรเปนเจ้าใคใหม่จช่วยทานใคให้มีบุญใคจำเริจูสืบไป --แลหนังสือนี้เขียน
 ณเมืองกบในวันพุธเคื่อนแปดแรมสองค่ำปีเถาะนพศกศักราช 2231.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เรื่องอภินิหารมหัศจรรย์ของ สมเด็จพระเพทราชา

บานพแนก

เรื่องอภินิหารมหัศจรรย์ของ สมเด็จพระเพทราชา ซึ่งเสวยราชสมบัติ ณ กรุงเพท
ทวารวดีศรีอยุธยามหานคร ต่อจากรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ คำรัสถาสมเด็จพระพุทธ
โฆษาจารย์ เมื่อ ณ วันอังคาร เดือนแปดขึ้นค่ำหนึ่ง ปีมะเมีย โทศก จุลศักราช 1052
แลสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายวิสัชนา แก่บัณฑิตนั้นเป็นเนื้อเรื่องโดยพิศดาร

คนบัณฑิตที่คำรัสถามทั้ง 8 ข้อ คือว่า

1. ทางใหญ่อย่าเที่ยวจร
2. ลูกอนอวยามุรติก
3. หลวงเจ้าวัดอย่าให้อาหาร
4. ไม้โกงอย่าทำกงวาน
5. ช่างสารอย่าผูกกลางเมือง
6. ถ้าจะให้เปนลูกให้เอาไฟสุมน
7. ถ้าจะให้ลมบันทุกแต่เบา
8. ถ้าจะเรียนโหราให้มาอาจารย์ทั้ง 4 เสีย

เหล่านี้ ตามที่ปรากฏในคำวิสัชนา ได้ความว่า สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ไม่เคย
ได้ยินมาแต่ก่อน เพราะฉะนั้นจึงสันนิษฐานว่า มีขบถหาอันรู้กันแพร่หลายในครั้งนั้น เช่นมี
อยู่ในหนังสือเรื่องใดใด เป็นต้น จะว่าเป็นขบถซึ่งสมเด็จพระเพทราชา ทรงพระราชนิพนธ์
ผูกขึ้น ทุกรูปรางลาดเลาของบัณฑิตเห็นไม่ว่าจะเป็น งามจะเป็นขบถหาใคร่มาจากที่อื่น จะได้
มาจากเมืองพม่า เมืองมอญ เมืองเขมร เมืองลาว อะไรเหล่านี้ เอาจานูกเป็นภาษาไทย
จึงคล่องกันไต่ขางไมคล่องกันไต่ขาง แต่เหลือที่จะคาดคะเนให้ยิงไปไต่ขางว่า ขบถทั้ง 8
นี้เคิมมาแต่ที่ใด

คำอาราธนาแก้ปัดหนั้น ท่านองเปนพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเพทราชาเอง ซึ่งน่าจะเป็นไค่ ถ้าผู้อื่นเรียงถวายเป็นจะไม่กล้าใช้โวหารเช่นนั้น ถ้าจริงอย่างนี้แล้ว ผู้นั้นชื่อว่าไค่อาณพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเพทราชาเป็นครั้งแรกควรจะยืมคืออยูบาง

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ที่ถวายเป็นวิสัยนาอักษรธรรมปัดหนั้น เห็นได้ไค่ในคำอาราธนา ว่าสมเด็จพระเพทราชา ทรงนับถือถึงยกย่องว่าเป็นพระอาจารย์ น่าจะเป็นองค์เดียวกับที่เป็นพระอาจารย์ของศรีสนอย ราชโอรสของสมเด็จพระเพทราชา ซึ่งปรากฏในหนังสือพงศาวดารกลาวว่า ชำนาญพระไตรปิฎก คัมภีร์ เดชยันตมนตคาถา สรรพวิทยาคุณต่าง ๆ เปนอันมาก สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ของผู้นั้นอยู่วัดพุทธไสสวรรย์ ภูมิตั้งอยู่เปนตำแหน่งคึกมีภาพเขียนผนังภายใน เห็นจะเป็นของสมเด็จพระเพทราชาสร้างพระราชทาน ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ หนังสืออักษรธรรมปัดหนั้น มีคนฉบับหลวง อยู่ในหอพระมณเฑียรธรรม ฉบับ 1 แลหอพระสมุดวชิรญาณหาไค่จากที่อื่นอีก 2 ฉบับ เห็นเปนหนังสือเกา อันประกอบด้วยประโยชน์แกผู้นาน ควรจะพิมพ์ไว้ไม่ให้สาบสูญ (คำอธิบายของนายกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณ ร.ศ. 131.

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระราชบัญชาของสมเด็จพระเพทราชา

พุทธศักราช 2233 ปีกับ 2 เดือน ในวันอังคาร เดือน 8 ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีมะเมีย
 ตรีนิศกนักษัตร พระราชสมภารเจ้า นิมนต์สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ให้เลียบบัญชา
 ปกฤษณาธรรม 8 ประการ นี้

ทางใหญ่อย่าเที่ยวจร
 ลูกอนอຍาอมุรัค
 หลวงเจ้าวัดอย่าให้อาหาร
 ไม้โกองอย่าทำกังวาน
 ซางสารอย่าผูกกลางเมือง
 ถ้าจะให้เปนลูกให้เอาไฟสูมคน
 ถ้าจะให้ลมบันทุกแต่เบา
 ถ้าจะเรียนไทราโหลอาจารย์ทั้ง 4 เสีย

อนึ่ง ข้าพระเจ้าทุกวันนี้แสวงหาแต่ปกฤษณานี้ ด้วยข้าพระเจ้ามิหายปัญญาฉลาดนัก
 จะทำประโยชน์ในชั่วนี้ ข้าพระเจ้ากลัวไทย 4 ประการ คือ ทลคตีไทย กิเลสไทย วัฏไทย
 อุปวาทไทย แลข้าพระเจ้า จะแสวงหาแต่ประโยชน์ซึ่งจะไปข้างหน้า ทุกวันนี้ข้าเจ้ามี
 เสบียงบรรทุกสำเภา พอเลี้ยงอาตมาไปกว่าจะถึงฝั่งปากโนน ด้วยยากแต่คนหนและนายเขม
 ด้วยคนหนข้าเจ้านี้ช้วนัก แลสมเด็จพระเจ้าลีเป็นอาจารย์แห่งข้าพระเจ้า แลข้าพระเจ้าขอ
 ความรู้ที่จะปกฤษณาคนหน จะช่วยข้าพระเจ้าแลนสำเภาไป ให้ถึงฝั่งปากข้างโพน อย่าให้มี
 อันตรายกลางทางนั้นได้ กราบไหวพระอาจารย์เจ้าออกมาเถิด

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ขอถวายพระพรจำเริญพระราชศิริสวัสดิ์พิพัฒมงคล พระ
 ชนมสุขจงทุกประการ แดสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภาร พระองค์ผู้ประเสริฐ ด้วยทรงพระ
 กรุณาพระราชทานปกฤษณา 8 ประการมา ให้อาตมาภาพพิจารณาถวาย

อาตมาภาพยินดียิ่งนักหนาด้วยปณณานี้ อาตมาภาพมิได้พบมิได้เห็นแต่ก่อน แต่จะ
 ได้ทั้งก็หามิได้ แลอาตมาภาพพิจารณาตามกิจคติโลก เป็นโลกโหวาทกรักจะเป็นอันหาแก่นสาร
 หาประโยชน์มิได้ ควยาอาตมาภาพได้รับพระราชเสาวนีย์ว่า ทุกวันนี้เสมีียงข้าพระเจ้าบรม
 สำนัภาพอเลียงอาตมาไป กว่าจะถึงฝั่งฟ้ากโพนแล้ว ควยาากแต่คนหนแล นายเซม เหตุ
 คังนี้อาตมาภาพจะขอพระราชทานพิจารณาอรรถแห่งปณณานี้ ตามพุทธฎีกาสมเด็จพระสรรเพ็ช
 พุทธเจ้าศรีสเทศนานั้นถวายเป็นคนหน แลนายเซมผู้หมั้นสันต์คณลาอาจสามารถ เพื่อ
 จะนำสำเภากะตรา ก็ขอพระบรมราชามาพระองค์ผู้ประเสริฐ ให้เสด็จพระราชดำเนินข้าม
 สมุทรสาครอรรถพสงสาร คือ จตุรโองทั้ง 4 ประการ อันมีนามบัญญัติ คือกาโมโฆ ภโวโฆ
 พิกุโฆ อวิชโฆ อุกุศลธรรมทั้ง 4 ประการนี้ ยอมทวมพิศศิวให้จมอยู่ในสงสารสาคร
 อันถูกแลกว้างขวางยิ่งนักหนา แลเมื่ออาจะเพื่อจะข้ามควยสำเภากะตรานาวายานอัน เทียวทาง
 ชลธิ์ แลมีคนหนแลนายเซมอันเป็นปรกคินันได้ แลพระอริยเจ้าทั้งหลายยอมข้ามสงสารสาคร
 สมุหนัน ควยาพระธรรมนาวา อันกล่าวคือพระปัญญา อันตรัสรู้พระจตุราริยสังขธรรม 4 ประการ
 อันเป็นนาวายานอันล้ำเลิศประเสริฐ ยิ่งกว่านาวายานทั้งปวงอันมีในโลกนี้ อันว่าพระธรรม
 นาวาคือพระปัญญาอันตรัสรู้พระจตุราริยสังขนี้ ก็มีแต่ในกาลเมื่อสมเด็จพระสรรเพ็ชพุทธเจ้า
 บังเกิดในโลกนี้ จึงมีพระธรรมนาวา เหตุคังนี้

1) อาตมาภาพ จะขอพระราชทานถวยาวิสัยในประณมบัณฑิต ซึ่งว่าทางใหญ่
 อยาเทียวจรนี้ ควยาเมื่อพระพุทฎีกาสมเด็จพระสรรเพ็ชพุทธเจ้า เมื่อโคตรัสแก่สัพัญญุตญาณ
 แลแล้ว แลตรัสเทศนาโปรดปัญจวัคคี่ มีพระโกณฑัญญเถร เป็นประธานในอสีปตนมฤคทายวัน
 มีพระพุทฎีกาตรัสคังนี้ว่า เทว เม ภิกขเว อันตา บัพพิชิตน นเสวิตัพพา ภิกขเว กุญภิกข
 ทั้งหลาย อันว่าทางสองทางนี้เป็นทางลามากอันชั่ว อันถคถอยยิ่งนักหนา แลบุทคถุเป็นบวรชิต
 ญจะบัน เทมาปธรรมทั้งปวงเสีย แลจะให้ถึงพระนิพพานควยฉับพลันนั้น อยาฟังสองเสพ
 เมาะว่าอย่าฟังใดทองเทียวจรไปในทางสองทางนี้ แลทางสองทางนี้คือสิ่งใด จึงตรัสวิสัย
 คังนี้ว่า โยจายัม กามเมสุ กามสุขัลลิกานุโยโค ทิโน คัมโม โปถุชชนิกโก อนริโย อนัตถสันธุทีโตะ
 อันว่ากอประกวยกามสุขในเบญจกามคุณทั้งหลายนั้นเป็นอันชั่วถอย เป็นของชาวบาน เป็นของ
 ปุถุชน มีไซเป็นของพระอริยเจ้าทั้งหลาย กอประกวยาหาประโยชน์มิได้ อันว่ากอประกว

กามคุณศุขนี้ ก็เป็นทางใหญ่ยาวยิ่งนักหนา เหตุว่าบุคลลผู้กอบประคองกามศุขนั้น ก็เที่ยวตาย
 เที่ยวเกิดเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร หากกาลที่จะถึงที่สุดมิได้ คุงบุคลลผู้เที่ยวจรไปในทาง
 อันใหญ่ อันยาวแลหากกาลที่จะถึงที่สุดมิได้นั้นแล อธิบายว่า กอบประคองกามศุขนี้ เป็นทางใหญ่
 อันลามก อันชั่ว ถดถอยประการหนึ่งแล โยจาย์ อัครกิลมณานุโยโค ทุกขโย อนริโย
 อนัตตสัญญาโศคา

อันว่า กอบประคองวัตรปฏิบัติอันให้ เกิดทุกข์ลำบากแก่อาตมานั้น คือวัตรปฏิบัติแห่ง
 เดียรตินิครนรู้ทั้งหลาย มิใช่เป็นวัตรปฏิบัติแห่งพระอรียเจ้าทั้งหลาย แลกอบประคองหา
 ประโยชนมิได้นี้ ก็เป็นทางใหญ่ทางยาวยิ่งนักหนาอันหนึ่ง เหตุว่าบุคลลผู้ปฏิบัติคตินั้น ก็
 เที่ยวตาย เที่ยวเกิดเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร หากกาลที่จะถึงที่สุดมิได้ คุงบุคลลผู้เที่ยวจรไป
 ในทางอันใหญ่ยาว แลหากกาลที่จะถึงที่สุดมิได้นั้น อธิบายว่า กอบประคองวัตรปฏิบัติอันคตินี้
 เป็นทางใหญ่เป็นทางอันลามกอันชั่วถดถอยประการหนึ่งฯ วิสัยนาใหญ่แจวงวากามสุขัลลิกานุโยค
 แลอัครกิลมณานุโยคนี้ เป็นทางใหญ่อย่าให้เที่ยวจรไปนั้นแล ขอถวายพระพรไทรามใน
 พระปฐม ควบปฤษณานี้ชื่อว่าอวตตสทธิ ในคำอันมีโลกกลาวนั้นก็สำเร็จควบคำอันกลาวแลวว่า
 ทางใหญ่อย่าเที่ยวจรนั้น แหมนกลาวแต่เพียงเท่านั้นแลมิได้กลาวว่าให้เที่ยวจรแต่ทางอันอื่น
 กวาททางใหญ่นักก็ คำนี้ก็สำเร็จควบคำว่าใหญ่อย่าเที่ยวจรนั้น คำนี้ห้ามแต่ทางใหญ่อันเดียว
 นั้น มิได้ห้ามทางอันอื่นกวาททางใหญ่นั้น เหตุคั้งนั้นนักปราชญ์มีปัญญาฟังรูกามพุทธุฎีกาอันตรัส
 เทศนาว่า เอเต เต ภิกขเว อุโภ อन्नเต อนุปคัม มัชฌิมาปฏิปทา ตถาคเตน อภิสัม-
 พุทธา อยมเว อริโย อัญฐังคิโก มัคโคคา ภิกขเว กุกรภิกษุทั้งหลาย อันว่ามัชฌิมาปฏิปัติอัน
 พระตถาคตรัสรู้นี้ มิได้แปลปนควยกามสุขัลลิกานุโยคอันเป็นลามก คุงทางอันกอบประคอง
 เปือกตมแลอาจมเป็นอสุจินัน แลมัชฌิมาปฏิปัตินี้มีโคแปลปนควยอัครกิลมณานุโยค อันเป็นที่เกิด
 ทุกข ลำบากคุงทางอันกอบประคองหลักตอเสี้ยนหนาม แลจะไคตามเที่ยวจรไปเป็นอันยากนัก
 แลมัชฌิมาปฏิปัตินี้ ประพฤติเป็นไปในตามกลางแห่งทางทั้งสองนั้น แลมัชฌิมาปฏิปัตินั้นคือพระ
 อัญฐังคิกรมรรคธรรม อันกอบประคองคแม่คประการ อันพระตถาคต ตรัสโณนาควยพุทธุฎีกา
 ว่า เอกา ยโน อย์ ภิกขเว มัคโค มัคคานัญฐัง คิโก เสฏฐิโร อุกโกนามโสมัคโค เอเสว
 มัคโค นัตถัญญู ทสสันตสวัสุทฐิยา เอตัญญิตุเมห ปฏิบชชถ มาระเสนปี โมนัน เอตัญญิตุ เมห

ปฏิปันนา ทุกขัสสันตํ กรีสสธ อักขาโต โวมยา มัคโค อัญญาชัลลัสตณิ ตุมเมหิ กิจจ
 อาตปปี อักขาตาโร ตถาคตา ปฏิปันนา ปิโมกข์ ชันติ ฉายีโน มารพันธนา ปมาท ภยโต
 ทิสวา อปปี มาทัญจ เขมโต ภาเวถฺถิ ฐังคิกิ มัคโค เอตํ พุทธานสา สันนิตฺวา ภิกขเว คุกร
 ภิกขุทั้งหลาย อยมัคโค อันว่าทางคือพระอัฐฐังคิกมรรคธรรม อันก่อประกวของคแปดประ
 การนี้ เสฏโฐเป็นทางอัปประเสริฐนักหนา ยิ่งกว่าทางทั้งปวง อันว่าทางคือพระอัฐฐังคิก
 มรรคธรรมอันก่อประกวของค ๘ ประการนี้ เป็นทางอันตรงอันช่อไปสู่นิพพาน มิใดคค.
 คลาดแคลวจากนิพพาน อันว่าทางคือพระอัฐฐังคิกมรรคธรรม อันก่อประกวของค 8 ประการ
 นี้ เป็นทางอันเดียวมิใดเป็นสองทาง อันว่าสมเด็จพระสรวรเพ็ชพุทฺธเจ้ากัถิ พระปัจเจก
 โภธิเจ้ากัถิ พระอรธคสาวกเจ้ากัถิ พระอสีตมหาสาวกเจ้ากัถิ พระปรกตีสาวกเจ้ากัถิ พระ
 อริยเจ้าทั้งปวงนี้ ก็ยอมไปสู่นิพพานควยทาง คือพระอัฐฐังคิกมรรคธรรม อันก่อประกวของค
 8 ประการนี้ทางเดียว มิใดไปสู่นิพพานควยทางอื่นกว่านี้หามิใด อันว่าทางคือพระอัฐฐังคิก
 มรรคธรรมอันก่อประกวของค 8 ประการนี้ ก็เป็นไปเพื่อจะให้บริสุทฺธิแห่งญาณทัตตะนะ คือ
 โสคามรรค โสคาคณัน อันว่าทางอื่นอื่นนั้นมิใดเป็นไปเพื่อจะให้บริสุทฺธิแห่งญาณทัตตะนะ คือ
 โสคามรรค โสคาคณัน อันว่าทางคือ พระอัฐฐังคิกมรรคธรรมอันก่อประกวของค 8 ประการ
 นี้ ก็ยังเสนามารโหหลง เมาะวากศลธรรมอันเป็นเสนาแห่งกิเลสมารนั้น มีอาจเพื่อจะเอา
 พระอัฐฐังคิกมรรคธรรม อันก่อประกวของค 8 ประการ นั้นเป็นอารมณ์โคคฺจฺแมลงวัน มีอาจ
 เพื่อจะบินไปจับลงไปใบกอนเหล็กแดง อันเผาควยถานเพลิงรอนอยู่ณั้น เหตุคั้งนั้นจึงว่า
 พระอัฐฐังคิกมรรคธรรมยังเสนามารโหหลง มีโหฺรแห่งไปในทาง คือพระอัฐฐังคิกมรรคธรรม
 นั้นแล อันว่าท่านทั้งหลายจงเพียวจรไป เมาะวาจงปฏิบัติตามทาง คือพระอัฐฐังคิกมรรคธรรม
 อันก่อประกวของค 8 ประการนี้เถิด ท่านทั้งหลายจักกระทำ ซึ่งที่สุดแห่งวิญญูททุกขทั้งปวงนั้นแล
 อันว่าพระตถาคตรัสควยพระสยมภูญาณ ว่าพระอัฐฐังคิกมรรคธรรมอันก่อประกวของค 8
 ประการนี้ ยอมย่ำยี่เสียถอนเสียซึ่งป็นยาพิษ คือราคคณหาอันบังเกิดในสันคานแห่งสัตว์ทั้งหลาย
 แลยอกเสียคแห่งจิตรแห่งสัตว์ทั้งหลาย ให้เป็นทุกขรอนรจนกระวณกระวาล่ามาก คุจคองป็นกำ
 ทรานอันชุกควยยาพิษณั้น ครันเจริญฺพระอัฐฐังคิกมรรคธรรมอันก่อประกวของค 8 ประการ
 ให้บังเกิดในสันคานในกาลเมื่อใด อันว่าราคคณหาคุจป็นยาพิษนั้นก็รังบคับหายในกาลเมื่อณั้นแล

พระศกาคตรัสเทศนาให้แจ่มแก่ท่านทั้งปวงดังนี้ แม้อันว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ดี ก็ยอม
 ตรัสเทศนาดังนี้ อันว่าบุคคลทั้งหลายหมู่ใด และปฏิบัติตามพระอภิวรรคกรรมอันก่อประ
 ติการ 8 ประการนี้ บุคคลทั้งหลายหมู่หนึ่งพ้นจากขวงมารนั้นแล อันว่าบุคคลผู้มีปัญญา
 เองเห็นซึ่งประมาณนั้นว่าเป็นที่เกิกลอยเอง เห็นซึ่งอันมิได้ประมาณนั้นว่า เป็นที่ปราศจาก
 โภย ครั้นเองเห็นดังนั้นแล้ว ก็พึงเจริญพระอภิวรรคกรรมอันก่อประติการ 8
 ประการ บุคคลผู้นั้นก็จะพ้นจากโภยอันตรายทั้งปวงนั้นแล อันนี้เป็นคำสั่งสอนแห่งสมเด็จพระ
 พระสรรเพชญ์พุทธเจ้าทั้งปวงทุก ๆ พระองค์แล้ว อาตมาภาพถวายวิสัยนาประณมปัสสา
 ติถวายพระธรรมเทศนานี้ เพื่อจะเป็นต้นหนแลนายเข้มสำหรับสำเภาเภตรา คือพระบรม
 อาตมาพระองค์ผู้ประเสริฐ วิสัยนาประณมปัสสาสำเร็จเท่านั้นก่อนแล

2) อาตมาภาพขอถวายวิสัยนาในหุคิยปัสสาติการบสองซึ่งว่าลูกอนอยุธยา
 อุมริค แลลูกอนนั้นคือญาติวงษาบีคิมาเรตา แลบุตรธิดาเป็นอาทินั้น เหตุว่าบุคคลผู้มี
 ปัญญาแลเป็นอริยสัพบุรุษนั้นก็ยอมเป็นอุปการรักษาสังญาติวงษา แห่งอาตมาจุบิคาเรตา
 อันเป็นอุปการรักษากุมารกุมารีกา อันเป็นบุตรธิดาแห่งอาตมาภาพนั้น ซึ่งว่าอวยอุมริค
 คือว่าให้อุมแต่ว่าอย่าให้รักเขาให้คิดอาตมา เหตุว่ากิริยาอันอุมมีสองประการ คืออุมแต่
 พอหมั้นและมีให้รักเขาให้คิดอาตมา ประการหนึ่ง คืออุมและรักเขาให้คิดอาตมาประการหนึ่ง
 อุมเป็นสองประการดังนี้ ซึ่งว่าอุมนั้นเป็นอุปการรักษา ซึ่งว่ารักเขาให้คิดอาตมานั้น ลือคณ
 ฑาอุปาทานเสนาหา อันปรารธนาถ้อยหมั้นด้วยความรักนั้นแล ซึ่งว่าอุมและมีให้รักเขาให้คิด
 อาตมานั้น คือเป็นแต่อุปการรักษา แลหาคณฑาอุปาทานเสนาหามิไค่นั้นแล อันว่าบุคคลผู้เป็น
 บุรุษหาปัญญามิไค่นั้น ก็เป็นอุปการรักษาศุภิตวงษาคด้วยคณฑาอุปาทานเสนาหา อันปรารธนา
 วิชาตวงษาทั้งหลายนี้ เป็นที่พึ่งที่พำนักแก่อาตมาเพียงแท้ก็ถ้อยหมั้นด้วยความรักว่า ศุภิตวงษา
 ทั้งหลายนี้เป็นของอาตมาเพียงแท้ มีอุปมาดังบุคคลอันอุมลูกอนแลรักเขาให้คิดอาตมานั้นแล
 อันว่าบุคคลผู้มีปัญญาแลพิจารณาเห็นสังฆารธรรมทั้งปวง คืออาตมาเองนั้นก็ ศุภิตวงษาทั้งหลาย
 ก็ดี ก็ยอมเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แลบุคคลผู้มีปัญญานั้นก็เป็นอุปการรักษาศุภิตวงษาทั้งหลาย
 แต่ตามประเวณีอันมีเมตตาคจิตรเป็นบุพพภาค แลหาคณฑาอุปาทานเสนาหามิไค่นั้น ก็มีอุปมาดัง
 บุคคลอันอุมลูกอน และมีให้รักเขาให้คิดอาตมานั้นแล

อันว่าบุคคลผู้มีปัญญาพิจารณาเห็นดังนี้ เหตุบุคคลผู้นั้นไค้ซึ่ง ธรรมชาติดั่งนี้
 เปมโต ชายเต โสโก เปมโต ชายเต ภย์ เปมโต วิปยุตฺตัสส นคฺติ โสโก กุโธ ภยา
 อันว่าโสกาคุรก็ตักบั้ง เกิดแต่ความรัก อันว่าภยก็ตักบั้ง เกิดแต่ความรัก อันว่าโสกก็ตัก อันว่า
 ภยก็ตักมิไค้บั้ง เกิดแต่ถนาคที่ใดที่หนึ่ง แต่บุคคลผู้หาความรักมิไค้แลพจจากความรักแลวนั้นแล
 อันว่าบุคคลผู้มีปัญญาแล เป็นอุปการอนุเคราะห์หาตึงษาแลหาตัดหาอุปาทาน เสนหามิไค้นั้น
 แมแลหาตึงษาบั้ง เกิดภยอันตรายพินาศฉิบหายชีวิตรก็ตัก บุคคลผู้มีปัญญานั้นมิไค้บั้ง เกิดทุกข
 โทมนัสโสกาคุรอันยั้งนั้นแล อันว่าบุคคลผู้มีไค้สคัมพัง ธรรมชาติ แลหาปัญญามิไค้นั้นแล
 เป็นอุปการอนุเคราะห์หาตึงษาควยตัดหาอุปาทานเสนหานั้น ครั้นแลหาตึงษาบั้ง เกิดภย
 อันตรายพินาศฉิบหายชีวิตรก็ตัก บุคคลผู้หาปัญญามิไค้นั้นก็บั้ง เกิดทุกข โทมนัสโสกาคุรยั้งหนักหนา
 คุจเสรษฐฐิธคาคนหนึ่ง อันมีกรรมกแกแลจะ เขาไปหาบิดามารดาในเมืองสาวตถิ ก็ไปกับ
 ควยสามี่แล ทารกอันเปนมุตรนั้น ครั้นไปถึงทามกลางมรรคาก็จะคลอคบุตรนั้น แลบุรุษผู้เป็น
 สามี่นั้นถือพราเขาไปในสุ่มพุม จะตักเอาใบไม้มาทำรมแกบุตรภรรยา แลงูอสรพิษตัวหนึ่งออก
 มาแจจอมปลวกก็ตอกเอาบุรุษผู้นั้น ๆ ก็ล้มลงถึงมรณภยในที่นั้นแล เศรษฐฐิธคาก็คลอคทารก
 ออก ณ ที่นั้น เพลาเป็นอันคำ ลมพายุแลฝนก็ตกลงในราตรนั้น แล เศรษฐฐิธคานั้น จึงเอาทารก
 หึ่งสองนั้นนอนไว้ในใตอก ก็ครอบทารกหึ่งสองนั้นไวยงรุง ครั้นรุงเขา เศรษฐฐิธคานั้นเลงเห็น
 สามี่ตายลอมอยู่ เศรษฐฐิธคานั้นบั้งเกิดโสกาคุร รองไหร่าไปมา จึงอุมทารกอันประสูตีใหม่
 แลมีพรณคังชินเนื่อนั้น แลจูงมือทารกผูรูเดินนั้นไปถึงแม่น้ำแห่งหนึ่ง จึงให้ทารกผู้ใหญ่
 นึงอยู่ ณ ริมฝั่งแลจูงมือทารกอันประสูตีใหม่ นั้นข้ามแม่น้ำไปถึงฝั่งฟากข้างโพน แลเอาใบไม้
 ปูลง แลจูงวางทารกนั้นไทนอนเหนือใบไม้นั้น แลวกก็กลับไปจะรับเอาบุตรผู้ใหญ่ขึ้นมา ครั้นไป
 ถึงกลางแม่น้ำ จึงเหยยวตัวหนึ่งบินมาในอากาศ เลงเห็นทารกอันนอนเหนือใบไม้นั้นก็สำคัญว่า
 ชินเนื้อ ก็ถาบลงควมเอาทารกนั้น แล เศรษฐฐิธคิาเลงเห็นก็ชิมมือหึ่งสองขึ้นแกวงแลว ก็รอง
 ควาดเหยยวนั้น ทารกผู้ใหญ่อันอยู่ริมฝั่งข้างหนึ่งนั้น ก็สำคัญวามารดาเรียกก็แลนลงไปในแม่น้ำ
 ก็พัดเอาทารกนั้นไป แล เศรษฐฐิธคิาผู้นั้น ก็บั้งเกิดความทุกขโสกาคุรยั้งหนักหนา ก็ร้องไหร่า
 ไปมาว่า ลูกน้อยนี้เหยยวก็พาไป แลลูกผู้ใหญ่ก็จมลงในนที สามี่งก็ชบตายแลว เศรษฐฐิธคิาผู้นั้น
 เดินมาเลงเห็นบุรุษผู้หนึ่ง จึงถามบุรุษผู้นั้นว่า ทานยังรู้จักตระกูล เศรษฐฐิธอันมีชื่อโพน อันอยู่ใน

เมืองสาวกตินั้นแลดา บุรุษผู้นั้นจึงบอกว่าณตณคณันนี้ คมพายุพัดนักเรือนมหา เศรษฐีนั้นหักทำ
 ลายลง ทั้มหาเศรษฐีแลภรรยาแลลูกชายตายทั้งสามคนในกลางคืนนี้แล แลคนทั้งหลาย
 เขาเอาไปเผาในเชิงตะกอนเดี้ยวควยกันทั้งสามคนนั้นแล เศรษฐีคิคาณันไคพังถอยคำบุรุษ
 นั้นบอก ก็บังเกิดทฤษเวพานักหน้า ทาสคิสมฤติมิไคแลผานุงผาหม ตกออกจากกายอาตมา
 ก็ไม่รู้สึกตัว ก็ถึงซึ่งสภาว เปนบาก็ร่ำร้องไห้แลนไปถึงพระเชตุพนมหาวิหาร คนทั้งหลายก็ห้าม
 มิให้เขาไป จึงสมเด็จพระสรรเพ็ชพุทธเจ้าตรัสว่า เศรษฐีคิคาณันมีสมภารไคบำเพ็ญมา
 บริบูรณ์แล้ว แลจะถึงพระอรหรรคในชาตินั้น จึงมีพุทธปฏิภาตรัสว่า ทานทั้งหลายอย่าห้ามเลย
 ให้เขามาเถิด ครั้นเศรษฐีคิคาเขาไปไคจึงมีพุทธปฏิภาตรัสว่า คุณภคินี ทานจงไคสคิสมฤติ
 เถิด เศรษฐีคิคาณันครั้นไคยีนพระสรเสียงนางก็ไคสคิสมฤติ ควบอาณภาพพระสรรเพ็ช
 พุทธเจ้าในขณะนั้น จึงรว่าผานุงผาหมตกจากกายเสียวสั่นแควกั้กลง จึงบุรุษหนึ่งก็เปิดองผา
 หมของอาตมาออกซัคไคแกเศรษฐีคิคา ๆ ก็นุงผานันเขาแล้ว ก็ไปกราบมนัคการสมเด็จพระ
 พุทธเจ้าแล้วก็กราบทูลว่า ลูกชาพระเจาคนหนึ่งเหยียวก็คาบเอาไป ลูกชาพระเจาคนหนึ่ง
 นำก็พาเอาไป สามีของชาพระเจาสรพินภักขบตาย บิคามารคา แลพี่ชายชาพระเจา เรือนก็
 หักทับตายสิ้นแล้ว ชาพระเจาหาที่พึ่งที่พำนักมิไค ขอพระพุทเจ้าจงเป็นพี่แกชาพระเจา
 ควบเถิด

สมเด็จพระสรรเพ็ชพุทธเจ้า จึงมีพุทธปฏิภาตรัสว่าคุณภคินีจรรจา แลว่าทานผู้มีอา-
 จาระ คือ หิริโศคัปปอันคคเสียว เหตุว่าผานุงผาหมนั้นปราศจากอาตมาจึงเรียกปติจรรจา
 อันว่าบุคคณูอนิมิอาจ เพื่อจะเป้นที่พึ่งแกทานไค แลพระศถาคณูเดี้ยวนี้จะมีเกิดเป้นที่พึ่งแก
 ทาน ๆ จงตั้งใจพึ่งพระธรรมเทศนาของพระศถาคณนี้เถิด สมเด็จพระสรรเพ็ช พุทธเจ้าจึง
 ตรัสเทศนาคังนี้ จตุสมุทเทสุ ชลัปริคคั คโตพหุอัสสุชลั อนัปปักิ ทุกเชน ญฐัสส นรัสส โสจติ
 กิการณา อัมม คัว ปมิชชสีคิา คุณรนางปติจรรจา อันว่านำในมหาสมุททั้ง 4 นั้นมีเป้นอันน้อย
 อันว่าน้ำตาแห่งบุคคณูหนึ่ง อันเหยียวตายเหยียวเกิดอยู่ในวัฏสงสารสิ้นกาลชานานจะนับมิไคณัน
 อันทุกขไคกาครมาถูกทอง แลรอนไห้ในการเมื่อญาติกาทั้งหลายมีอาทิจ็อบุตร ธิดาพินาศนิบ
 หายลมตายนั้น แลน้ำตาแห่งบุคคณูหนึ่งนั้นก็เป้นอันมาก ยิ่งกว่านำในมหาสมุททั้ง 4 นั้น คังถา
 ทานจะประมาทอยุควยรักญาติกาทั้งปวง ทานก็จะไคเสวยทุกขเวทนาเห็นปานคังนี้สืบไปใน

วิญสงสารนั้นเล่า แลในเมื่อสมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้าศรีสุทนต์เสนา ดังนี้ อันว่าความโศกใน
 ตัวนางปติจนานั้นก็ยอลง สมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้ารู้ว่าความโศกนอยลงแล้วจึง
 ตรีสุทนต์เสนา ดังนี้ ๖ สันติ ปุศตาทาณาย นปีตา นปีพันธวา อนุตเทนาธิป็นันสัส นัตถิ ญาตีสุ
 ตายตา เอตมัตถวสั ญัตวา ปัตถิโต สีลสวโต นีพพานคณัน มัคคั จิปเปเมว วิโสชชเยติฯ
 กุณนางปติจนรา อันว่าบุตรธิดาทั้งหลายก็ดี อันว่าบิดามารดาทั้งหลายก็ดี อันว่าญาติวงศ์
 ทั้งหลายก็ดี ก็มีใจเพื่อจะเป็นที่พึ่งแก่บุคคลอันมีจรรยาหากครองงานั้น เมอะว่าบุตรธิดาแล
 ญาติก็จะเป็นที่พึ่ง ก็จะทำให้เขานำโภชนาหาร และจะช่วยเป็นอุปการ กระทำกิจการทั้งปวง
 ได้ก็แต่เมื่อยังมีชีวิตอยู่นี้ แลเมื่อมีจรรยามาถึงแล้วนั้น ญาติวงศ์ทั้งหลายนั้น มิอาจเพื่อจะ
 เป็นที่พึ่ง และจะห้ามมีจรรยาควยอุบายอันใดอันหนึ่งหามิได้ เหตุดังนี้ อันว่าสภาวญาติทั้งหลาย
 จะเป็นที่พึ่งแก่บุคคลอันมีจรรยาครองงานั้นหามิได้ อันว่าบุคคลผู้มีปัญญาว่าญาติทั้งปวงมิได้เป็น
 ที่พึ่งแก่อาตมาแล้วดังนี้ ก็พึงตั้งอยู่ในจตุปาริสุทธิศีลสังวร แลพึงชำระพระอัญจัญจิกมรรคธรรม
 อันก่อประกายของคแปดประการ อันเป็นทางนฤพานนั้นจงฉับพลัน ครั้นทานชำระพระอัญจัญจิก
 มรรคธรรมบริสุทธิแล้วทานก็ถึงนิพพานแล้ว ทานก็จะพ้นจากทุกขทมนัส โศกทุกข์ทั้งปวงนี้แล
 อธิบายว่าทานจะปรารธนาให้พ้นจากทุกข ทานจงชำระสัมมาทิฎฐีคือปัญญา อันพิจารณาเห็นแจ้ง
 ในอริยสัจทั้ง 4 ดังนี้ อันว่าปัญญาชั้นธอันเป็นที่บังเกิดทุกขทั้งปวงนี้ ชื่อทุกขอริยสัจ

อันว่าคัตถาอันปรารธนาจะให้บังเกิดปัญญาชั้นธสืบไปนั้น ชื่อสมุทยอริยสัจ อันว่าประ
 ภูติเพื่อจะให้คัตถาอันชื่อสมุทยสัจนั้นคัม แลมิให้บังเกิดสืบไปกวนั้น ปฏิทินันชื่อมรรคอริยสัจ
 แลปัญญาอันรู้จักริยสัจทั้ง 4 ดังนี้ชื่อสัมมาทิฎฐี อันว่าสักกายทิฎฐีอันชื่อว่าปัญญาชั้นธ เป็นตัว
 เป็นคน เป็นอหังมังคังนี้ชื่อว่ามิจฉาทิฎฐี แลทานจงชำระสัมมาทิฎฐีอันเองเห็นปัญญาชั้นธว่า
 เป็นกองทุกขสิ่งเดียวเพียงแต่ หากว่าทานหาอหังมังมิได้ในปัญญาชั้นธนี้ ครั้นทานชำระสัมมา
 ทิฎฐีใหม่บริสุทธิ มิให้มีจฉาทิฎฐีบังเกิดใดกวนั้น ก็ให้ชำระชำระองคมรรคอันเป็นประณ
 เป็นทางพระนฤพานประการหนึ่งแล , ทานจงชำระสัมมาสังกัปปะใหม่บริสุทธิ อย่าให้มีมิจฉาสัง
 กัปปะบังเกิดได้ ทานจงชำระสัมมาวาจาใหม่บริสุทธิ อย่าให้มีมิจฉาวาจาบังเกิดได้ ทานจง
 ชำระสัมมาทมัณโตใหม่บริสุทธิ อย่าให้มีมิจฉาทมัณโตบังเกิดได้ ทานจงชำระสัมมาอาชีโว
 ใหม่บริสุทธิ อย่าให้มีมิจฉาอาชีโวบังเกิดได้ ทานจงชำระสัมมาวาจาใหม่บริสุทธิ อย่าให้
 มีมิจฉาวาจาใหม่บังเกิดได้ ทานจงชำระสัมมาสติใหม่บริสุทธิ อย่าให้มีมิจฉาสติ

บังเกิดได้ ท่านจงชำระสัมมาสมาธิให้บริสุทธิ์ อย่าให้มีมิจฉาสมาธิบังเกิดได้ ครั้นชำระ
 ธรรม 8 ประการอันเป็นองค์อริยมรรค ให้บริสุทธิ์ดังนี้แล้วในกาลเมื่อใด ท่านจะถึงนิพพาน
 พ้นจากสังสารทุกข์ทั้งปวงในกาลเมื่อนั้น เป็นอันเที่ยงแล นางปติจราตั้งสัมมาจิตระพึงพระ
 ธรรมเทศนานี้ ก็ยังปัญญาไปตามกระแสพระธรรมเทศนา ก็พิจารณาเห็นแจ้งว่า ทุกข์ทั้งปวงนี้
 บังเกิดแต่เกิดศธรรม อันมีคัมภีระเป็นมูลนั้นเพียงแท้ นางปติจรานั้น ก็เฝ้ากลีเลศธรรมอัน
 เป็นมูลแห่งทุกข์อันมาก จึงเมตตาผู้ในแผ่นดินทั้งปวงนั้นให้ใหม่พินาให้ไปถวายเพลิง คือโสคา
 มรรคญาณแล้ว ก็ประดิษฐานอยู่ในโสคาปศุคตินั้น แล้วจึงขอบวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา
 ก็ปรากฏชื่อว่าปติจราภิกษุณี แล เมื่อนางก่น้ำล้างเท้าในกาลเมื่อวันหนึ่งนั้น ก็เล็งเห็นน้ำ
 อ้นรดลงก่อนนั้นครั้นรดลงก็ทราบหายไป แลน้ำอ้นรดลงเป็นคำรบสองนั้น ครั้นรดลงก็ไหลไป
 กวาก่อนหนอยหนึ่งแล้วก็ทราบหายไป น้ำอ้นรดลงเป็นคำรบสามนั้น ก็ไหลไปมากกว่าก่อนนั้น
 หนอยหนึ่งแล้วก็ทราบหายไป ก็บังเกิดอุททวยปัญญาพิจารณาเห็นว่าสัตว์ทั้งหลาย อันตายในปตม
 ไวยนั้น จุน้ำอ้นรดลงก่อนนั้น สัตว์ทั้งหลายอันตายในมัชฌิมไวยนั้น จุน้ำอ้นรดลงเป็นคำรบ 2
 นั้น สัตว์ทั้งหลายอันตายในปัจฉิมไวยนั้น จุน้ำอ้นรดลงเป็นคำรบ 3 นั้นแล้ว จึงสมเด็จ
 พระสรรเพชญ์พุทธเจ้าเสด็จอยู่ในพระคันธกุฎีแปลงพระรัศมีโอภาสไปให้เห็นจุน้ำอ้นรดลงอยู่ที่
 เฉพาะหน้าแห่งนางปติจราภิกษุณีนั้นก็ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า โย จ วิสฺส สกฺ-ชีเว อปฺปสฺส
 อุตฺตยัพพชฺช เอกาทฺ ชีวิตฺตเสยฺโยปฺปสฺสโต อุตฺตยัพพชฺชา อ้นว่าบุคคลผู้ใดมีอายุสมได้ 100 ปี แลมิได้
 เล็งเห็นอันเกิดแลดับแห่งปัญจขันธ์นี้ ชีวิตฺตโค 100 ปีนั้นมิได้ประเสริฐ อ้นว่าบุคคลผู้ใดมีอายุสม
 แลวันเดียว แลเล็งเห็นซึ่งอันเกิดแลดับแห่งปัญจขันธ์นี้ อ้นว่าชีวิตฺตแห่งมฤตวันเดียวนั้น
 ประเสริฐกว่าชีวิตฺตรอบปีนั้นแล้ว นางปติจราภิกษุณีได้ฟังพระธรรมเทศนานางก็ถึงพระอร
 หรรค กอประควยปติสัมภิทาญาณ ในกาลเมื่อจบพระธรรมเทศนานี้แล้ว ขอถวายพระพร อาตมา
 ภาพพิจารณาทุกข์ภัยมหา ควยพระธรรมเทศนานี้ถวายเป็นคณนแลนชายเข้มสำหรับสำเภาเภตรา
 คือพระบวรอาตมาพระองค์ผู้ประเสริฐ วิสัชนาปณฺธมา คำรบสองแล้วแต่เท่านั้นแล

3) อาตมาภาพขอถวายวิสัชนา ตติยปัญหาปณฺธมาคำรบสาม ว่าหลวงเจ้าวัดอย่าให้
 อาหารนั้น ชื่อหลวงเจ้าวัดนั้นคือ จิตรอันชื่อวิญญานขันธ อ้นเป็นประธานแก่เจตสิกทั้งปวงอันชื่อ
 เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธนั้นแล เหตุว่าพระบาทนี้ มหาภักดิ์สเปเดร ปมุขปัญจสตา

ภิกขุ 500 มีพระมหากัสสปเถระ เป็นประธานอันนี้เป็นอุประมา มโนปุพพ
คมา ชัมมา อันวารุปรกรรมทั้งหลาย คือ เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ มีวิญญาณขันธ
เป็นประธานอันเป็นอุประไมย อธิบายว่าดังนี้ อันว่าหลวงเจ้าวัดนั้นเป็นประธานแก่ภิกษุทั้ง
หลายอันเป็นอุวัค และมีคฤจิก อันว่าจิตรก็เป็นประธานแก่เจตสิกทั้งหลายก็มีคฤจัน เหตุดังนี้
จึงว่าหลวงเจ้าวัดนั้น คือจิตรอันชื่อว่าวิญญาณขันธ และเป็นประธานแก่เจตสิกทั้งหลาย อันชื่อ
ว่าเวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธนั้นแล ซึ่งว่าอย่าให้อาหารนั้น คืออย่าให้จิตรยินดีคือ
อาหาร 4 ประการ คือ กวฬิการาหาร 1 ผัสสาหาร 1 มโนสัญญาเจตนาหาร 1 วิญญาณา
หาร 1 อันว่ากวฬิการาหารนั้น นำมาซึ่งรูปมีโอชาเป็นคำรบ 8 อันว่าผัสสาหารนั้น นำมาซึ่ง
เวทนาทั้งสาม อันว่ามโนสัญญาเจตนาหารนั้น นำมาซึ่งปฏิสนธิในภพทั้งสาม อันว่าวิญญาณาหาร
นั้นนำมาซึ่งนามแลรูป เหตุดังนี้ธรรมทั้ง 4 ประการนี้จึงได้ชื่อว่าอาหาร ซึ่งว่าอย่าให้จิตร
ยินดีในอาหารนั้นเป็นเหตุดังตา เหตุว่าอาหารทั้ง 4 ประการนั้น กอประค่วยไทย 4 ประการ
คือ นิกันตักไทย 1 อุปคมนตรีไทย 1 อุปัติไทย 1 ปฏิสนธิไทย 1 อันว่ากวฬิการาหารนั้น
กอประค่วยนิกันตักไทยคือรสคันทหา เหตุว่าสัตว์ทั้งหลายมีอาทิ คือ เนื้อแลปลา อันหลงควยรส
คันทหา ก็ถึงไทยฉิบหายเป็นอันมากประการหนึ่ง แมนุษย์แลบรรพชิตแลวก็ตี ครันยินดีในรส
คันทหาก็ยอมถึงซึ่งไทย อันจะเป็นอันตรายแก่พรหมจรรย์ก็มีเป็นอันมาก แมนษรร ชิตอันเป็น
ปัจฉิมภวีกชาติหนึ่งก็ ครันยินดีต่อรสคันทหาก็ยอมบังเกิดไทยคฤพระสุนทร เถระอันนางแพศยาตก
แดงโภชนาหาร อันประคิษแลนินมตให้เขาไปฉันแต่ในศาลา อันเป็นที่ชุมนุมภายนอกนั้นแล้ว
ก็นินมตเขาไปฉันถึงห้อง แล้วก็นิมตให้เขาไปฉันถึงในเรือน แล้วก็นิมตให้ขึ้นไปฉันบน
ปราสาท 7 ชั้น พระมหาเถรนั้นได้บริโภคอาหารอันประคิษแลวนั้น ก็ยินดีควยรสคันทหาไป
ตามใจแห่งแพศยาผู้นั้น แพศยานั้นจะไฉนจึงฉันในที่ใดก็ไปฉันฉันในที่นั้น เหตุยินดีควยรสคันทหา
ครันขึ้นไปฉันฉันในปราสาท 7 ชั้นนั้น แพศยานั้นหับประตุไฉนแล้ว ก็เล่าโดมควยมารยาสตร์
อันมีประการต่าง ๆ เพื่อจะให้เป็นที่คฤหิษรูและให้บริโภคกามคุณ พระมหาเถรนั้นมีสมภาร
บริบูรณ์แล้วก็มีไคยินดีในกามคุณนั้น ก็บังเกิดธรรมสังเวช ก็ถึงอรหรรตแล้วก็เหาะหนีไปใน
อากาศ ก็พ้นจากแพศยานั้น ถ้าแม้อยังมิถึงปัจฉิมภวีกชาติแลสมภารยังไม่บริบูรณ์ ก็จะถึงซึ่ง
ไทยอันตรายพรหมจรรย์ควยแพศยาผู้นั้นแล อันว่ารสคันทหากอประค่วยไทยดังนี้ จึงว่าอย่าให้

จิตฺตยินตีในกวีการาหารนั้นแล เหตุคังนั้นบุคคลผู้มีปัญญาปราถนาพ้นจากสงสารแลจะเอา
 นฤพานให้ได้นั้น แม่นบริโภคโภชนาหารอันประณีตนั้นก็ดี อย่าพึงยินตีในรศคัณหามังเกิด
 ก็พึงบริโภคด้วยปัญญาอันพิจารณา ซึ่งอุประมาคจบุทคสองคนอันเป็นสามมีภริยาเดินไปใน
 ทางอันกันการ ชาติอาหาร จะสิ้นชีวิตรนั้นก็กินเนื่อกุมารบุญุทรนั้น และมีไคยินคี่ตอศคัณห
 ในเนื่อบุทรนั้น แลกินเนื่อบุทรนั้นแต่เพื่อจะรักษาชีวิตร และมีอุประมาคจไค อันวานักปราชญ์
 มีปัญญ่าจะปรารธนาไทพนจากสงสาร แลจะไคถึงนฤพานจะฉับพลัน ก็พึงบริโภคโภชนาหาร
 แต่เพื่อจะรักษาชีวิตร แลจะเจริญภาวนาให้ไควิบัสสนาปัญญาสืบประการ แลมรรคญาณผลญาณ
 อันจกักระท้านนฤพานให้เจงนั้นและอย่าให้บังเกิดความยินตีคัวยรศคัณห คัจคนทั้งสองอันกิน
 เนื่อบุทรนั้นเถิดค่า อันวาฉัสสาหารนั้น กอประคัวยอุปคมนไทย คี่อสมภวแห่งอารมณทั้ง 6
 รูปารมณอันมาถูกตองจกัษุทวารนั้นก็คี่ คี่อสมภวณอันมาถูกตองโสทวารนั้นก็คี่ คี่อคัษารมณ
 อันมาถูกตองชานทวารนั้นก็คี่ คี่อสรารมณอันมาถูกตองชีวหาทวารนั้นก็คี่ คี่อโณฏฐัพพารมณ
 อันมาถูกตองกายทวารนั้นก็คี่ คี่อชรารมณอันมาถูกตองโนนทวารนั้นก็คี่ อารมณทั้ง 6 นี้
 ถ้าเป็นอภิญญารมณอันชั่วอันตอยอันมิถูกถึงพึงใจ แลมาถูกตองทวารทั้ง 6 นั้นก็คี่ โทมนคี่
 เวทนาก็บังเกิด แลโพนคี่เวทนานั้นให้คัับแค้นเสียบแห่งจิตรนั้นให้ลำบาก คัจเป็นอันกัาทราย
 อันคัับคัวยยาษิช แลมาถูกตองเสียบแห่งในหทัยคัณณั้น ก็เป็นอันลำบากยิ่งหนักหนากัไค
 ลงไปในฉัสสาหารอันถูกตองทุกชนั้น ก็ถึงไทยอันมิไคเป็นประโยชน์ในอิสิโลกแลปรโลกนั้น
 ถ้าแลอารมณทั้ง 6 นั้น เป็นอภิญญารมณอันงามอันคี่เป็นท่ถูกเนื่อพึงใจ แลมาถูกตองทวารทั้ง 6
 นั้นโสมนคี่เวทนาก็บังเกิด แลโสมนคี่เวทนานั้นก็ยงจิตรให้ลำบากคัวยสมภวกำหนด ยินตีใน
 ฉัสสาหารอันถูกตองอารมณนั้น ก็หลงไปในฉัสสาหารอันถูกตองศุชนั้น ก็ถึงซึ่งไทยอันมิไคเป็น
 ประโยชน์ในอิสิโลกแลปรโลกนั้นแล ถ้าแลอารมณทั้ง 6 นั้น เป็นมัชฌคัารมณมิชั่วบมิคี่ และ
 มาถูกตองทวารทั้ง 6 นั้น อุกเบกษาเวทนาก็บังเกิด แลอุเบกษาเวทนานั้นมิไคคังอยุณาน คัจ
 ทุกชเวทนาแลศุชเวทนานั้น อุกเบกษาเวทนานั้นบังเกิดมคี่คี่เดียวแลวกัคี่ไป อันวาฉัสคัวทั้ง
 หลายหนุ่ไค อันยินตีในฉัสสาหาร อันวาฉัสคัวทั้งหลายหนุ่มีไคพนจากสังสารทุกช เหตุค่า
 ฉัสคี่สันั้นเป็นปัจจยแแกเวทนา เวทนาเป็นปัจจยแแกคัณห คัณหเป็นปัจจยแแกอุปาทาน อุปา
 ทานเป็นปัจจยแแกภาวะ ภาวะเป็นปัจจยแแกชาติ ชาติเป็นปัจจยแแกชรารมณโสภปริเทวทุกชโพน
 นัสอุปายาส ก็บังเกิดเป็นกองทุกชอยู่ในสงสาร เหตุยินคี่คัอฉัสสาหารนั้นแล อันวานักปราช

มีปัญญา อันจะปรารถนาพ้นจากสงสารแลจะใคร่ได้นฤพานจึงฉับพลันก็อย่าพึงยินดีต่อผัสสาหาร
 ในทวารทั้ง 6 นั้น คุณแม่โกหาหนึ่งมีไค่นั้น แลแม่โกนั้นจะไปในสถานที่ใด ๆ สัตว์ทั้งหลาย
 จะจิกทิ้งกักเอาเนื้อกินเป็นอาหารในถานที่นั้น ๆ แม่โกอันหาหนึ่งมีไค่นั้นระวางระไวรักษา
 อาตมา เหตุว่ากลัวแต่สัตว์ทั้งหลายจะมาจิกมาทิ้งอาตมานั้น แลมีไค่นั้นคือต่อสัตว์ทั้งหลาย
 อันจะบาจิกทิ้งกักนั้นแลมีคัจฉา อันว่านักปราชญ์มีปัญญาพึงระวางระไวรักษาทวารทั้ง 6 อย่า
 พึงยินดีต่อผัสสาหารนั้นแลพึงกลัวแต่ผัสสาหารนั้นคุณแม่โกอันหาหนึ่งมีไค่นั้น แม้นอารมณ์มา
 ถูกตองทวารทั้ง 6 แลเวทนาบังเกิดก็ดี ก็พึงพิจารณาตามพุทธานุสสติสมาธิพระเจ้า
 ตรีศเทศนาคังนี้ว่า โย สุขํ ทุกขํ โท ลัทธเช ทุกขมํ ททกขิ สัสสโต อูปะกัสมสุขสันตํ อทกขิตํ อนิจจโต
 สเวสมํ ททโส ภิกขุ นีพพานัสเสว สันติเกฯ อันว่านักปราชญ์ใดแลเห็นซึ่งสุขเวทนานั้น ว่าเป็น
 วิปริตมธรรม เหตุว่าสุขเวทนานั้นยอมแปรเป็นทุกข์เมื่อภายหลัง แลเลงเห็นทุกข์เวทนานั้นจึง
 ป็นอันกำทรามอาบควยยาพิช แลเลงเห็นทุกข์สมสุขเวทนาอันรังบีเป็นสุขนั้นว่า บมิเที่ยงอันว่า
 นักปราชญ์นั้นชื่อว่าเลงเห็นเป็นอันชอบนักหนา นักปราชใดชื่อว่าภิกษุก็ถึงซึ่งที่ไกลนฤพานแล้วแล
 อันว่ามโนสัญเจตนาหารนั้นก่อประคัวยอุปัติโยภ อันจะชักไปให้บังเกิดในภพทั้ง 3 คือกามภพ
 รูปภพ อรูปภพ อันว่ามโนสัญเจตนาหาร คืออุปัญญาภิสังขารนั้น ก็ชักไปให้บังเกิดในอภายทั้ง 4
 อันว่ามโนสัญเจตนาหารอันเป็นกามาพจรบุญญาภิสังขาร แลชักไปให้บังเกิดในกามสุคติภพ อันว่า
 มโนสัญเจตนาหาร คือรูปาพจรบุญญาภิสังขารก็ชักไปให้บังเกิดในรูปภพ อันว่ามโนสัญเจตนาหาร
 คืออรุปาพจรอเนญชาภิสังขาร ก็ชักไปให้บังเกิดในอรูปภพนั้น เหตุคั้งนั้นอันว่าบุคคลผู้นั้นใน
 มโนสัญเจตนาหาร ก็จะเวียนตายเวียนเกิดอยู่ในวัฏสงสาร ก็จะไค้เสวยชาติทุกข์ชราทุกข์
 พญาพิทุกข์ มรณทุกข์ โสภทุกข์ ปริเทวทุกข์ โทมนัสทุกข์ อุปายาสทุกข์ อันเป็นไทยอันยิ่ง
 นักหนา เหตุว่ายินดีควยมโนสัญเจตนาหารนั้นแลอันว่านักปราชญ์มีปัญญา ปรารถนาจะพ้นจาก
 สงสารแลจะให้ถึงนฤพานจึงฉับพลัน ก็พึงพิจารณาด้วยปัญญาเลงเห็นภพทั้ง 3 คุณชุมเพลิงทั้ง 3
 ชุม เหตุว่า ภพทั้งสามนั้นเป็นอันใหม่แต่ครอบงอมอยู่เป็นนิจกาลควยเพลิง 11 ประการ คือ
 ราคะคิ โทสะคิ โมหะคิ ชาตคิ ทุกขคิ ชรัคิ มรณะคิ โสภคิ ปริเทวะคิ โทมนัสคิ อุปา
 ยาสคิ เพลิง 11 ประการนี้เผาไหม้อยู่เป็นนิจกาล อันว่านักปราชญ์มีปัญญาพิจารณาเห็น
 แจงคั้งนี้แล้ว และหนายินร้ายมีไค่นั้นคือมโนสัญเจตนาหาร นักปราชญ์นั้นก็จะทำซึ่งที่สุดแห่ง

ทุกข์ จะถึงนฤพานอันอุดมในอาตมาภาพอันเป็ปัจจุบันนี้แล อันว่าวิญญาณาหารนั้น กอประกวยปติสนธิไทย เหตุวาทิสนธิวิญญาณนั้นยังสัตว์โลกไปในภพสงสาร อันกอประกวยทุกข์ เวทนาอันจะอดและหยาก กุญทุกข์อันเป็นสัตว์และชาติก อันยังบุคคลให้หลงแล้วและประหาร ภายสาตราวุธนั้นแล อันว่าบุคคลผู้ยึดถือวิญญาณาหารก็จะตองถูกตองควยปติสนธิไทย อันเป็น ทุกข์ลำบากอยู่ในวิฏสงสารสิ้นกาลชานานยิ่งนักหนาแล อันว่านักปราชญ์มีปัญญา แลพิจารณา เห็นควยปัญญาว่าวิญญาณาหารนำมาซึ่งปติสนธิไทย อันเป็นที่สคัญศกใจกลัวยิ่งนักหนา และกอประกวยทุกข์เวทนามีประการต่าง ๆ และนักปราชญ์มีปัญญานั้นก็ทนายก็บิรายมิไคยินดีต่อ วิญญาณาหารนั้น นักปราชก็จะกระทำให้ถึงซึ่งที่สุดทุกข์ ก็จะได้ถึงนฤพานอันอุดมในชาติเป็ ปัจจุบันนี้แล อาตมาภาพขอถวายพระพรให้แจ้งในพระญาณ ครันแลจิตตยินดีในอาหาร 4 ทั้งประการ ก็จะได้เพียวอยู่ในวิฏสงสารอันกอประกวยทุกข์จกกล่าวมานี้ ครันแลมิให้จิตตยินดี ต่ออาหารทั้ง 4 ประการนี้ ก็จะได้พ้นจากสงสารก็จะถึงนฤพานอันเป็สุขเที่ยงแท้ เหตุคังนั้น จึงวออย่าให้จิตตยินดีต่ออาหารทั้ง 4 ประการ จุจอย่าให้อาหารแกหหลวงเจ้าวัด อันกล่าว ในปฤษณานั้นแล อาตมาภาพขอถวายวิสัยนาควยพระธรรมเทศนานี้ เพื่อจะเป็ตนทนแล นายเข็มสำหรับสำเภาเกศรา คือ พระบวรอาตมาพระองค์ผู้ประเสริฐ วิสัยนาคติยขัดหา สำเร็จแทนก่อนแล

4. อาตมาภาพ ขอถวายวิสัยนาคฤคตปัดหาคำรบ 4 ซึ่งว่าไมไกองอย่าทำกงวาน นั้น อธิบายวให้เอาไมอันตรงอันชื่อนั้นทำกงวาน ปฤษณานี้เป็อนุมา เหตุคังนั้นอาตมาภาพ จะขอถวายวิสัยนาคเป็อนุมาอุปไมยให้แจ้งในพระญาณ สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชาสมภาร เจ้าผู้ประเสริฐ ซึ่งวากงวานทั้งปวงนี้ก็เป็อนุการแกสำเภา ให้แข็งให้มันคงมิให้ไหวจุลา จล อันว่าสำเภาอันหากงวานมิไคยนั้น มิอาจจะทนทานกำลังระลอกในทองทะเลนั้นไค แลมิ อาจจะข้ามทะเลไปไค ก็จะได้แตกทำลายในทะเลนั้น เหตุวว่าสำเภาอันหากงวานมิไค อันว่า สำเภาลำไคมีกงวานอันมันคงสามารถสำเภาลำนั้นก็จะอาจเพื่อจะทนทานกำลังระลอกใน ทองทะเลนั้นไค ก็จะได้ข้ามทะเลนั้นไปรอดถึงฝั่งขางโพ้น ตามความปราถนาแห่งวานิชผู้เป็เจ้า สำเภานั้น แลมิอุปมาจุจใจ อันว่าอาตมาแห่งโยคาวจรผู้ปราถนาจะข้ามสงสารสาครนั้น ก็มี อุปไมยจุจสำเภาอันนั้นแล อันว่ามีครแลอำมาตยแลพาษกรมกร อันเป็อนุการปฏิบัติรักษา

แต่เล็งเห็นบุคคลผู้เป็นสัปบุรุษนั้น ก็เป็นสุขเที่ยงแท้หนักหนาแล แม้นว่าอายุควยนักปราชญ์มีปัญญา
 นั้นก็เป็นสุขยิ่งนักหนา คุจอยู่ควยญาติกาแห่งอาตมานั้นแล เหตุคั้งนี้จึงให้โยคาวจร เอาคนผู้
 ชื่อเป็นสัปบุรุษนั้นเป็นอุปการแก้อาตมาภาพนั้นแล ประการหนึ่ง สมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้า
 ครัสเทศนาคั้งนี้ ส.เจ. ล.ภ.ถ. น.ป.ก. ส.ห.ย. ล.ท.ช. จ.ร. ส.า.ช.ว.ิ.ห.ร.ิ.ช.ร. อ.ภ.ย.ย. ส.ัพ.พ.า.น.ิ. ป.ริ.ส.ส.ย.า.น.ิ
 จ.ร.ย.ย. เ.น.ค.ค.ม.โ.น. ส.ต.ิ.มา. ค.ั.ส.มา. ช.ิ.ร.ัญ.จ. ป.ัญ.ญ.ญ.จ. พ.ุ.ห.ุ.ส.ุ.ค.ัญ.จ.โ.โ.ร.ย.ห.ิ. ส.ิ.ล.ว.ั.ค.ค. ว.ัน.ค.ม.ร.ิ.ย.ิ. ก.ุ.ค.า.ท.ิ.ล.ิ
 ส.ั.ป.ริ.ส.ุ.ส.เ.ม.ช. ภ.เช.น.ก.ั.ช.ค.ค.ป.ถ.ว. จ.ัน.ท.ิ.มา.า. ภ.ิก.ษ.เว. คุ.ร.ภ.ิก.ษ.ท.ัง.ห.ล.า.ย. อ.ัน.ว.า.ท.า.น.ท.ัง.ห.ล.า.ย.จะ.บ.ำ
 เพ็ญสมณธรรม ปรารณจะพนจากวิภูสงสาร ถาทานทังหลายไคก็ถลายามิตร เปนกุศล อันก้อประ
 ควยปัญญาแลมีปรกติดอยู่เป็นสุขอันดี อันจะบ.ำ.เพ็ญ.สม.ณ.ธ.ร.ม.ค.ว.ย.อา.ต.มา.แ.ล.ะ.ก.ั.ถ.ย.า.ม.ิ.ท.ร.น.ัน. ฉ.ญ.ญ.เส.ีย
 ช.ิง.ร.า.ค.ะ.โ.ท.สะ.โ.น.ห.ะ.มา.น.ะ.ท.ิ.ญ.ุ.อ.ัน. เป็น.โ.ภ.ย.น.ัน.เส.ีย.แล.ว. แ.ล.ก.ั.ถ.ย.า.ม.ิ.ท.ร.ค.ัง.นี้. ท.า.น.ท.ัง.ห.ล.า.ย.จ.ง.บ.ำ.เพ็ญ
 สมณธรรม กับควยกัถยามิตรณุนเกิด เหตุคั้งนั้นทานทังหลายจงสรองเสพชิ่งกัถยามิตรอันมี
 เพียร แลมีปัญญาแล เป็นพหูสูตร แลก้อประควยสีลวัตรปฏิบัติกันเกิด อันว่าพระจันทร์อันเสพชิ่ง
 อากาศ อันเป็นทางแห่งดาวทังหลาย แลเป็นอันรุ่งเรืองงามหนักหนา แลมีอุปมาคุจใจ อันว่า
 ทานทังหลายอันสรองเสพชิ่งกัถยามิตร อันก้อประควยคุณเห็นปานคั้งนั้น ทานทังหลายก็จ.ร.ง.
 เรืองงามคุจพระจันทร์นั้นแล อธิบายปฤษณานี้ ว่าโยคาวจร อันจะปรารณชาวมสงสารให้ถึง
 นฤพานนั้น อย่าไคสรองเสพควยคนอันคคอัน เป็นอสัปบุรุษนั้น .. แลให้สรองเสพควยคนอันชื่อ เป็น
 สัปบุรุษนี้ จึงจะข้ามสงสารถึงนฤพานตามปรารถนา คุจสำเภาเกศรา อันมีกงวานอันสามารถนั้น
 แล อันว่าอาตมาโยคาวจรนั้นคุจสำเภา อันว่ากัถยามิตรอำมาตย์พาศกรรมกรนั้น คุจกงวาน
 สำเภา อันว่าจิตรแห่งโยคาวจรนั้น คุจพานิชเจ้าสำเภา นั้นแล ขอถวายพระพรอาตมาภาพ
 วิสัยนาจคุตถปัญหา ควยพระธรรมเทศนาี้ ขอจงเป็นตนหนแลนายเข้มสำหรับสำเภาเกศรา
 คือ พระบวรอาตมาพระองค์ผู้ประเสริฐ วิสัยนาจคุตถปัญหาปฤษณาคำรบ 4 สำเร็จแล้วแต่เท
 นั้นแล

5. อาตมาภาพขอถวายวิสัยนาจปัญญมปัญหา ปฤษณาคำรบ 5 ว่าช่างสารอย่าผูก
 กลางเมื่อนั้น เหตุว่าช่างทังหลายนี้มีไคยินคี่จะอยู่ในเมือง และช่างทังปวงนี้ยอมยินคี่อยู่ใน
 ป่า ปฤษณานี้เป็นอุปมาท้อโยคาวจรอันเจริญวิปัสณากรรมฐานแลปัญญาอันชื่อนิพพิทาญาณนั้น มีใน
 พระบาทพระคัมภีร์วิสุทธิมคคคั้งนี้ ยถาจ สัพพะเสโต สัตตปคฺคิโฐ อิททิมมา เวหาสังคโม ฉัททัน
 โคนากภาชานกร มัชเช นากิ รัมมติ ทิมวคิตทัตตเต เหว อภิรัมมติ เอวมย โยคาวาร โฉลพิ

พิสมัย สัณฐาน คเต นาทิรมติ อนุปโปโท เซนินคิอาทินา นเยนทัญญู สันคิยเท เยว อภิ
 รมติ ตันนินันคตโปนตปป์พการมาน โทติอา อ้นวาระยาข้างฉัพพัตตัตันอันสาวลวนถวน
 ทังคัวแลมพิตัง 7 แห่ง คือเท่าทัง 4 แลงาสองข้างแลงวง และมีฤทธิ์อำนาจเหาะเหิน
 เทียรไปในอากาศ แลพระยาข้างฉัพพัตตนมิไคยินคิจะอยู่ภายในเมือง แลพระยาข้าง
 ฉัพพัตตนกัยินคิในฉัพพัตตสรในหิมวันตประเทศนั้น แลมีอุปมาคัจฉา อ้นวาระยาข้างคือ
 โยคาวจรอันไคยินคิพิพิทานุปัสนาญาณแลวนั้น มิไคยินคิในสังฆารธรรมทังปวงแลข้างสารคือโยคา
 วจรนั้กัยินคิในนฤพานอันรังษัตถิเลศธรรม อ้นให้เกือครอนกระวานกระวายนันเสียแล้ว
 แลมันเกิด เปนอันเย็นอันเล็งเห็นควยในยเปนอาทิวาฯ อนุปโปโทเขมิ อุปโปโทภย อ้นว
 มิไคยินคิเกิดนั้น เปนอันเขมมปราศจากไทยทังปวง คือชาติไทย ชราไทย พยาธิไทย มรณไทย
 อ้นว่าบังเกิดนั้นก่อประกวชาติไทย ชราไทย พยาธิไทย มรณไทย แลใจแห่งโยคาวจรนั้ก
 โนมไปสู่นฤพาน อ่อนไปสู่นฤพาน เจ้อมไปสู่นฤพาน ก็มีอุปไมยคัจฉาพระยาข้างฉัพพัตอันมิ
 ยินคิจะอยู่ในเมือง แลยินคิในฉัพพัตตสรในหิมวันตประเทศนั้น เหตุการณะคังนี้ อ้นว่าโยคา
 วจรนุปรารถนาพ้นจากวิฏสงสาร คัพพิงเจริญวิปัสนากรรมฐานให้ไคยินคิพิพิทานุปัสนาญาณ อ้นทนาย
 ในสังฆารธรรม แลมิให้จิตรยูกอยู่ในสังฆารธรรมทังปวง แลให้จิตรยินคิในนฤพาน อ้นนี้ชื่อว่า
 ขางสารอยาญกไวกลางเมืองนั้นแล อ้นว่ากลางเมืองนั้นคือสังฆารธรรม อ้นวาระยาข้างสารนั้คือ
 โยคาวจร อ้นวาระยาญกนั้คืออนพิพิทานุปัสนาญาณแล สมเด็จพระสรเพ็ชพุทธเจ้าตรีเศศนา
 โปรคอุคเสนเศรฐฐิบุตร กังน้ำ มุญจ ปุเร มุญจ ปัจฉา มัชฌเณ มุญจ ภวัสสปารกฐ สัพพิทถ
 วิมุตตมานโส นปนชาติชรัอุเบหิตา กุกรอุคเสนเศรฐฐิบุตร ทานจงอยาญกจิตรไว้ในสังฆาร
 ธรรมคือปัญจันธ อ้นลวงไปแล้วในอดีตกาลนั้กัคิ ทานอยาญกจิตรไว้ในสังฆารธรรม คือ
 ปัญจันธอันจะบังเกิดในอนาคตกาลนั้กัคิ ทานอยาญกจิตรไว้ในสังฆารธรรม คือปัญจันธอัน
 เปนปัจจุบันนั้กัคิ แลทานจงจะเสียอยาญกจิตรไว้ในสังฆารธรรม คือขันธะธาคุอายุตนะ อ้นมี
 ในอดีตกาลคปัจจุบัน ทานจงถึงซึ่งฝั่งแห่งภวศาครควยปัญญา 3 ประการ คือญาตปริญญา
 คิรณปริญญา ปทานปริญญา ทานจงอยาถึงชาติทุกข ชราทุกข พยาธิทุกข มรณทุกข สืบไปเป็อง
 ทนากวานันเลย อุคเสนเศรฐฐิบุตรลถึงอรหรรตแล้ว ก็บวชในพระศาสนาแล อาตมาภาพ
 ถวายวิธขานัญจนมปิดหาปญญาททา ควยพระธรรมเทศนานี้ ขอจงเป้นคนหนแลนวยเขมสำหรับ

สำเร็จแล้วแต่เท่านั้นแล

6. อาตมาภาพ ขอถวายวิสัชนาในฉันทฎฐนปัทมาภคณาการบ 6 ซึ่งว่าถาจะให้
 เป็นลูกให้เอาไฟสุมนั้น อันว่าลูกนั้นคือผลทั้ง 4 คือ โสคาคผล 1 สกิทาคามีผล 1
 อนาคตคามีผล 1 อรหัตตผล 1 อันว่าไฟนั้น คือมรรคญาณทั้ง 4 คือ โสคามรรค 1 สกิท
 คามีมรรค 1 อนาคตคามิมรรค 1 อรหัตตมรรค 1 อันว่าต้นนั้นคือ กิเลสธรรม อันมีอิชชา
 ตัณฑหาเป็นมุนั้นแล เหตุการณ์ะคังนั้น อันว่าโยคาวจรมูลปรารถนา จะข้ามสมุทสาคร คือวัง
 สारวัญ จะเอาโสคาคผลให้โคคัจใจปรารถนา อันว่าโยคาวจรมูลนั้นก็พึงเจริญวิปัสณากรรมฐาน
 แลเผาเสียซึ่งกิเลสธรรม เป็นสังโยชน 3 ประการ คือ วิทยูธสังโยชน วิจิกิจฉาสังโยชน
 สีสัพตคปรามาตสังโยชน ให้ไหม้เสียด้วยเพลิง คือโสคาปัตติมรรคญาณแล้ว ก็จะได้ตั้ง
 อยู่ในโสคาปัตติผล บังเกิดเป็นอริยสาวก อันเป็นประณมเหตุเผาเสียซึ่งวิทยูธวิจิกิจฉาสีสัพตค
 ปรามาสนั้นแล เหตุว่าวิทยูธวิจิกิจฉาสีสัพตคปรามาสนี้ เป็นคนแห่งโสคาปัตติผล เหตุว่าวิทยู
 ธวิจิกิจฉาสีสัพตคปรามาต ยังอยู่ในสันตทานนั้น โสคาปัตติผลมิได้บังเกิด เมื่อใดวิทยูธวิจิกิจฉาสี
 สัพตคปรามาต หามิได้ในสันตทาน โสคาปัตติผลจึงบังเกิดได้ ก็มีอุปไมยคุชชาติไม้อันเผาไฟสุม
 ต้นแล้วจึง เป็นลูกนั้นแล อันว่าโยคาวจรได้โสคาคผลแล้ว จะปรารถนาเอาสกิทาคามีผลนั้น
 ก็พึงเจริญวิปัสณากรรมฐาน เผากามราคพยาบาทอันหยาบนั้นเสีย ให้ขาดด้วยเพลิง คือสกิ
 ทาคามีมรรคญาณ ก็จะได้สกิทาคามีผลนั้นแล เหตุว่ากามราคพยาบาทอันหยาบยังอยู่ในสันตทาน
 สกิทาคามีผลจะบังเกิดมิได้ เมื่อไรกามราคพยาบาทอันหยาบหามิได้ในสันตทาน สกิทาคามีผล
 จึงบังเกิดได้ คุชชาติไม้อันเผาไฟสุมนั้น จึงเป็นลูกนั้นแล อันว่าโยคาวจรได้สกิทาคามีผลแล้ว
 แลปรารถนาจะเอาอนาคตคามีผล ก็พึงเจริญวิปัสณากรรมฐาน เผากามราคพยาบาทอันสุขุมนั้น
 เสียด้วยเพลิงคือ อนาคตคามิมรรคญาณก็จะได้อนาคตคามีผล เหตุว่าเมื่อกามราคพยาบาทอันสุขุม
 ยังไปมิขาดจากสันตทาน อนาคตคามีผลจะบังเกิดมิได้ เมื่อใดกามราคพยาบาทอันสุขุมนั้น ขาด
 จากสันตทานแล้วนั้น อนาคตคามีผลจึงบังเกิดได้ ก็มีคุชชาติไม้อันเผาไฟสุมนั้นจึง เป็นลูกนั้นแล อัน
 ว่าโยคาวจรได้อนาคตคามีผลแล้วแลจะปรารถนาเอาอรหรรตผลก็พึงเจริญวิปัสณากรรมฐานเผา
 เสียซึ่งสังโยชนทั้ง 5 ประการ คือ รูปราคสังโยชน 1 อรูปราคสังโยชน 1 มานะสังโยชน 1

โทษภัยกรรม 37 ประการ อันโยคาวจรทั้งนี้บังเกิด ให้เจริญในชั้นสันดานจนมากจน
 เนื่อง ๆ อย่าให้ออกศลกรรมบังเกิดในชั้นสันดานนั้นได้ จึงจะพุดถึงนฤพาน ก็มีไค้เที่ยวไป
 ในวิภังคสารกวานัน กุจฉำเภออันบรทุกแต่เบาแลพลันลบ และมีไค้เที่ยวไปในทองทเลนันแล
 ในที่นี้จะทรงพระกิงชาวบรทุกแต่เบาันจะดมควยเหตุอันไค้ อาตมาภาพขอถวายพระพร
 ให้แจ้ง ซึ่งวาคำเภออันบรทุกสิ้นค้ำอันเบามีอาทิ คือฝ่ายและผาแพรไหม แลหาสีลาภคทอง
 เปนอับเจานันมีไค้ แลพานิชชกไบกะโคงนั้นขึ้นให้สิ้นเต็มกำลัง ครันลมอันมีกำลังพัดมาตอง
 ไบกะโคงนั้น สำเภออันเบาันก็หักคว่ำลงเปนอันฉับพลัน เหตุวาคำลาจะกคทองเปนอับเจา
 มีไค้นั้นแล อธิบายว่าให้บรทุกแต่เบาัน คือห้ามมิให้บรทุกหนัก แลบรทุกหนักันคือออกศล
 ธรรมทั้งปวง อันมีมิจฉาวิตกแลราคะโทสะโมหะ เปนอาทินันแล ออกศลธรรมทั้งหลายนี้ ครันและ
 ยิงบังเกิดเปนอันมากในสันดาน ก็จะทำยออยู่ในสงสารสิ้นกาลช้านาน กุจฉำเภออันบรทุกสิ้น
 ค้ำอันหนัก มีอาทิคือค้ำบุงแลทองแดงทองเหลือง เหล็กสีลาภคทองเปนอับเจานัน แม้นลมมีกำลัง
 มาตองไบกะโคงนั้นก็ค้ำ สำเภออันบรทุกหนักันก็มีไค้ลมก็ทองเที่ยวไปมา อยู่ในทองทเลนัน
 สิ้นกาลช้านาน สมเด็จพระสรรเพชญ์พทุชเจ้า ครัสเทศนาสั่งสอนภิกษุทั้งหลายคั้งนี้ สัจจภิก
 ขุณิมิ นาวี สัตตคาเตลหุเมสสตี เณควาราคัญจโทสัจจ ตรีคณิพพานเมหิสี บัญจจิตเท-ปัจชเห
 บัญจตุตทวิภาวเย บัญจสังคาคีโตภิกขุ โอบุคณิโณติวจจุค้ำ ภิกขเว กุกรภิกษุทั้งหลาย อันว่า
 สำเภอเที่ยวไปในทองมหาสมุทแลทลุเป็นของ 6 แหง แลนำในมหาสมุทก็ไหลเขาไปตามของ
 6 แหงนั้น สำเภอนันก็เปนอันหนักควยน้ำอันรว้เขาไปนั้น ก็ไปในทองทะเลนั้นเปนอันช้า
 พานิชทั้งหลายก็ปิดของ 6 แหงนั้นไว้ มีไค้รว้เข้าได้ ก็ค้ำน้ำในสำเภอนันเสียให้สิ้น สำเภ
 อันพานิชค้ำน้ำเสียแลวนัน ก็ยังเกิดเปนอันเบาก็ไปถึงทาคำเภอ อันปรารถนานันควยฉับพลัน
 และมีอุปมาคัจฉา อันว่าสำเภออันกลาวคืออาตมาภาพแห่งทานทั้งหลาย ก็เปนอันหนักควยน้ำ
 คือมิจฉาวิตกทั้ง 3 คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก อันยังเกิดในทวารทั้ง 6 นั้นแล
 ทานทั้งหลายจงปิดไว้ซึ่งทวารทั้ง 6 ควยอินทริยสังวรศีลแล้ว แลวิตเสียซึ่งน้ำคือ กามวิตก
 พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก นั้นเสียแล้ว แลทานทั้งหลาย จงตัดเสียซึ่งราคะแลโทสะอันผูกไว้
 ในสงสาร คัจฉีกอกแลพวนอันผูกสำเภอนันให้ขาดจงสิ้น ทานทั้งหลายก็จะถึงอรหรรตผล
 อันชื่อสุปาติเสสนิพพานธาตุ เหตุวาเปนกิเลศนิพพาน คือกิเลศ 1500 คัจฉา 108 นั้นค้ำ

สิ้นแล้ว แลยังแควหนา ชันชัฒญา ชันชัสังขาร ชันชัวิญญาณ ชันชัอันเปเนวิบาก เมาะวา
 เปนผลแห่งกุศลากุศล อันใดกระทำแต่ชาติก่อนนั้น แลรูปันชอันเปเนวิบาก เปนกุศลากุศล
 กรรมอันกระทำแต่ก่อนนั้น ให้บังเกิดนั้นให้เหลืออยู่นั้นแล้ว ทานทั้งหลายก็จะถึงอนุปาทีเสศ
 นิพพานธาตุ อันมีวิบากชันชกัตตารูปมีให้ก่อนนั้น ในกาลเมื่อสิ้นอายุแห่งทานทั้งหลายนั้น
 แล้ว ประการหนึ่ง คูกรภิกษุทั้งหลาย จงตัดเสียซึ่งสังโยชนทั้งหลาย 5 ประการ คือทิฏฐิ
 สังโยชน 1 วิจิกิจฉาสังโยชน 1 สือพัตตปรามาสสังโยชน 1 กามราคสังโยชน 1 พยาบาท
 สังโยชน 1 แลสังโยชน 5 นี้ ย่อมผูกสัตว์ไว้ในอบายทั้ง 4 กุจ เชือกอันผูกในบาทา แลชัก
 ไปสู่อบายอันภาคเบื้องต่ำนั้น ทานทั้งหลายก็พึงตัดเสียซึ่งสังโยชน 5 ประการนี้ ด้วยมรรค
 ญาณทั้ง 3 คือ โสคามมรรคญาณ สกิทาคามิมรรคญาณ อนาคามิมรรคญาณในชาติ กุจบุรุษ
 อันตัดซึ่ง เชือกอันผูกเท้าทั้งสองให้ขาด ด้วยคาบอันคมนั้นแล้ว ทานทั้งหลายก็พึงตัดเสียซึ่ง
 สังโยชน 5 ประการ รูปราคสังโยชน 1 อรูปราคสังโยชน 1 มานสังโยชน 1 อหัจฉสัง
 โยชน 1 อวิชชาสังโยชน 1 สังโยชน 5 ประการนี้ ก็ย่อมผูกสัตว์ให้ไปบังเกิดในสวรรค
 เทวโลกอันเปเนภาคเบื้องบน กุจ เชือกขวงผูกคอแลชักขึ้นไปในสวรรคเทวโลกนั้น ทานทั้ง
 หลายก็พึงตัดเสียซึ่งสังโยชน 5 นี้ให้ขาด ด้วยอรรถมรรคญาณกุจบุรุษอันตัดซึ่ง เชือกขวง
 ผูกค่อนั้น ให้ขาดด้วยคาบอันคมนั้น แลทานทั้งหลายจึงเจริญอุอินทรีย์ธรรม-5 ประการ ให้
 บังเกิดให้เจริญในสันดาน เพื่อจะไ้บังเกิดอรรถมรรคญาณ เพื่อจะประหารสังโยชน 5
 ประการนี้เสียให้ขาด แลอินทรีย์ธรรม 5 ประการ นั้น คือสัทธินทรีย์ 1 วิริยินทรีย์ 1
 สตินทรีย์ 1 สมานินทรีย์ 1 ปัญญินทรีย์ 1 ทานทั้งหลายจึงดวงข้ามเสียซึ่งธรรมทั้งหลาย 5
 ประการนี้ คือราคะ โทสะ โมหะ มานะทิฏฐิ อันเป็นกังวลใจของอยู่ในวิฏสงสาร อันว่า
 บุคคลผู้ใดแลตัดเสียซึ่งสังโยชน 5 ประการ เบื้องต่ำ แลตัดเสียซึ่งสังโยชน 5 ประการ เบื้อง
 บน แลเจริญอุอินทรีย์ธรรม 5 ประการ แลดวงข้ามเสียซึ่งกังวล 5 ประการดังนี้ อันว่าบุคคล
 ผู้นั้น พระผลาคตตรัสเทศนาว่าข้ามโอชะทั้ง 4 ประการใดแล้ว ก็ถึงนฤพานเปเนอันเที่ยงแท้แล
 อามภาพ ขอถวายวิชันาสัตตคมปัดหาด้วยพระธรรมเทศนานี้ ขอจงเปเนตนหนแลนายเข้ม
 สำหรับสำเภาเกศรา คือพระบวรอาตมา พระองค์ผู้ประเสริฐ วิชันาสัตตคมปัดหาปฤภมา
 ครบ 7 สำเร็จแล้วแต่แทน

8. อากมาภาพ ขอดถวายวิสัยนาฏกรรมปัดพา ปฤษณา คำรบ 3 ว่าจะเรียนโหรา
 ไทมาอาจารย์ทั้ง 4 เสีย นั้น อธิบายว่าชาวอาจารย์ทั้ง 4 เสีย จึงจะรู้คัมภีร์โหรา ถ้ามียา
 อาจารย์ทั้ง 4 เสีย มีรุจักคัมภีร์โหรา อันว่าคัมภีร์โหรานั้นคือ ไตรวิชา 3 ประการ คือ
 ทิพพิทักษุญาณ บพเพนิพาสญาณ 1 อาสวไชยญาณ 1 อันว่าคัมภีร์โหรานั้นยอมให้รุจักผล
 บายเคราะห์แลสมเคราะห์ทั่วครั้นบายเคราะห์มาถึงในกาลเมื่อใด ก็บังเกิดทุกข์ในกาลเมื่อ
 นั้น ครั้นสมเคราะห์มาถึงในการเมื่อใด ก็บังเกิดสุขในกาลเมื่อนั้น และมีอุปมาดุจใด อันว่า
 ทิพพิทักษุญาณ ก็ยอมเล็งเห็นวิบาก แห่งกุศลกรรมแลอกุศลกรรมดังนี้ อันว่าสัตว์ทั้งหลาย
 หมุนี่กระทำกายทุจริต วิจิทุจริต มโนทุจริต ครั้นจตุก็ไปยังเกิดในอบายทั้ง 4 คือเปรตแลนรก
 แลดิรัจฉานแลอสุรกายนั้น ก็มีอุปมาดุจคัมภีร์โหราอันรุจักบายเคราะห์แลสมเคราะห์นั้นแล
 ประการหนึ่งอันว่าคัมภีร์โหรานั้น บอกรุจักสุขแลทุกข์ในอดีตกาลอนาคตกาลดังนี้ ว่าจำเดิม
 แต่ท่านแรกเกิดนั้น ท่านได้เสวยสุขแลทุกข์ดังนี้แล้ว เมื่อท่านใหญ่มาอายุถึงเท่านี้ ท่านได้
 เสวยสุขทุกข์ดังนี้ ๆ แลแต่นี้ไปข้างหน้าเมื่ออายุท่านถึงเท่านั้น ๆ ท่านจะได้เสวยสุขทุกข์
 ดังนี้ และมีอุปมาดุจใด อันว่าบพเพนิพาสญาณก็รุจักสัตว์ อันเสวยสุขทุกข์ในอดีตชาติแลอนาค
 ชาติดังนี้ อันว่าสัตว์ทั้งหลาย หมุนี่ เมื่อชาติก่อนโพนได้เสวยสุขทุกข์ดังนี้ ๆ แลแล้ว สัตว์
 ทั้งหลาย หมุนี่ จะบังเกิดสืบไปในอนาคตชาติ ก็จะได้เสวยสุขทุกข์ดังนี้ ก็มีอุปมาดุจคัมภีร์
 โหรา อันให้รุจักสุขทุกข์ในอดีตกาลนั้นแล ประการหนึ่งอันว่าคัมภีร์โหราอันตัดอายุศพนัน
 ก็ให้รุจักอายุบุคคลหมุนี่มีอายุศพนันแล้วมิได้สืบไปข้างหน้ากว่านั้น อันว่าบุคคลหมุนี่มีอายุศพนันยังมีสืบ
 แลยังสืบไปข้างหน้าและมีอุปมาดุจใด อันว่าอาสวไชยญาณ ก็รุว่าสัตว์ทั้งหลาย หมุนี่มีอาสวะทั้ง
 4 ประการ คือกามาสวะ แลภวาสวะ แลทิฐฐาสวะ แลวิชาสวะสิ้นแล้ว แลจะนิพพานบมิเกิด
 สืบไปข้างหน้ากว่านั้น อันว่าสัตว์ทั้งหลาย หมุนี่ มีอาสวะทั้ง 4 ประการยังไปมิสิ้น ยังจะเกิด
 ในสงสารสืบไป ก็มีอุปมาดุจคัมภีร์โหรา อันตัดอายุศพนันแล้วรุว่าอายุศพนันยังไปมิได้จนสิ้นนั้นแล
 เหตุดังนี้จึงว่าคัมภีร์โหรานั้น คือไตรวิชาทั้งสามประการนั้นแล อันว่าอาจารย์ทั้งสี่นี้บังเกิด
 ในทวารทั้งหลาย มีจักขุทวาร เปนอาทิแห่งสัตว์ทั้งหลายนั้น แลวิกัครอบงำขมเหงสั่งสอนสัตว์
 ทั้งหลายให้กระทำบาปกรรมทั้งปวงดังนี้ อันว่าโลโกนั้น บังเกิดในทวารทั้งหกแห่งสัตว์ทั้งหลาย
 แลวิกัครอบงำขมเหงสั่งสอนสัตว์ทั้งหลาย ให้กระทำกายทุจริต วิจิทุจริต มโนทุจริต อันเป็น

วิไลแห่งโลโก อันยินดีในกามคุณทั้ง 5 ประการนั้น อันว่าโทโส บังเกิดในทวารทั้งหก
 แห่งสัตว์ทั้งหลายแล้วก็ครอบงำขมเหงสังสนสัตว์ทั้งหลาย นั้นให้กระทำกายทุจริต วจีทุจริต
 มโนทุจริต อันเป็นวิไลแห่งโทโส อันยินดีในอาสมาภูวัตถุเกาประการนั้น อันว่าโมโหอัน
 บังเกิดในทวารทั้งหกแห่งสัตว์ทั้งหลาย แล้วก็ครอบงำขมเหงสังสนสัตว์ทั้งหลายนั้น ให้กระทำ
 ทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต อันเป็นวิไลแห่งโมโห อันมีรู้จักฉิบสัจยทั้งสี่ประการนั้น
 อันว่ามานะบังเกิดในทวารทั้งหกแห่งสัตว์ทั้งหลาย แล้วก็ครอบงำขมเหงสังสนสัตว์ทั้งหลาย
 นั้น ให้กระทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต อันเป็นวิไลแห่งมานะควย มหะทั้งหลายมีชาติ
 มโหเป็นอาทิ คุจกถาวในขุททกวัตตุนิกายวิภังคินั้น เหตุดังนี้จึงว่า อกุลลสัตว์นี้เป็นอาจารย์
 แล สมเด็จพระสรรเพชญ์พระเจ้า ตรีเศศนาในสังยุตตนิคายคังนี้ อนันเตवासีกิ ภิกขเว
 อนาจริยพรหมจริยวัสสตี สันเตवासีกิ ภิกขเวภิกขุ สาจริยโก ทุกขี นผาสุวิหริ อนันเต
 วาสีกิ อนาจริยโก สุขฆาสุวิหริ อถิ อธิภิกขาโน จักขนานารูปิ ทิสวา อุปัสซันติ ปาปก่า
 อกุลลดา ฐมา ปรัลลัปปาสี โยชนิยา ติยัสส อันโตวัสสันติ ทัสมา อันเตवासีกิ วุจจติ เตน
 สมุทาจรัณติ ทัสมาอาจริโยติวุจจติ ภิกขเว คุกรภิกษุทั้งหลาย อันว่าภิกษุในศาสนาที่พึงเจริญ
 สมณธรรม ควบอันหาลูกศิษย์สืบไปมิได้ ควบอันหาอาจารย์มิได้นั้น เถิด ภิกขเว คุกรภิกษุ
 ทั้งหลาย อันว่าภิกษุรูปใด อันอยู่กอบประคองลูกศิษย์ กอบประคองอาจารย์ อันว่าภิกษุรูปนั้นอยู่
 เป็นทุกข์ขมขมขมาย อันว่าภิกษุรูปใดอันอยู่หาลูกศิษย์ขมขมขมาย หาอาจารย์ขมขมขมาย อันว่าภิกษุรูปนั้น
 อยู่เป็นสุขอยู่เป็นอันสบายยิ่งนักหนา จะปราณนาธรรมสิ่งใดก็ตามแต่จะปราณนาเพียงแต่แล
 จึงตรัสปจฉาวาตังนี้ อันว่าลูกศิษย์นั้นคือสิ่งคังฤา อันว่าอาจารย์นั้นคือสิ่งคังฤา จึงตรัสวิสันนา
 คังนี้ ภิกขเว คุกรภิกษุทั้งหลาย อันว่าภิกษุในพระศาสนาที่แลเห็นรูปารมณด้วยจักขุนนัถิ
 ไคพิงส์ทหามณด้วยโสถนนัถิ ไคสูมคคันธารมณด้วยฆานะกัถิ ไคลิเมเลียรสารมณด้วยชีวหา
 กัถิ ไคอุทตองโฏฐัพพารมณด้วยกายกัถิ ไครูธรรมารมณด้วยมโนวิญญูณนัถิ อันว่าธรรม
 เป็นอกุศลทั้งหลายหมู่ใด และบังเกิดในทวารทั้งหกแห่งภิกษุรูปนั้น อันว่าธรรมอันเป็นอกุศล
 ทั้งหลายหมู่นั้น ตั้งอยู่ภายในสันดานแห่งภิกษุรูปนั้น พระตถาคตตรัสเทศนาชื่อว่าเป็นลูกศิษย์
 แห่งภิกษุรูปนั้น เหตุว่าธรรมเป็นอกุศลทั้งหลายหมู่นั้น ตั้งอยู่ในสันดานแห่งภิกษุรูปนั้นประการ
 หนึ่ง พระตถาคตตรัสเทศนาธรรมอันเป็นอกุศลทั้งหลายหมู่นั้น ไคชื่อว่าปครูปเป็นอาจารย์

กรอบง่าชมแห่งสันตสนธิกรณรูปนั้น ให้กระทำนิคมธรรมนั้นแล สมเด็จพระสรรเพชญ์เจ้า
 ตรีศเทศนาครั้งนี้ นักปราชญ์มีปัญญาฟังรู้ว่า โลโก โทโส โมโห มานะ อันเป็นมูลแห่งอกุศล
 ทั้งปวงนี้ ว่าเป็นอาจารย์ทั้งสี่เกิด เหตุการณ์โลโกโทโส โมโห มานะทั้งสี่นี้ตามิใดแล้ว
 อกุศลทั้งปวงก็ตามิใด เหตุคั้งนั้นจึงว่า ในหาอาจารย์ทั้งสี่เสียจึงรู้คัมภีร์โหรานั้นแล อธิบาย
 คั้งนี้อันว่าพระอรหันต์ทั้งปวงอันทรงไตรวิชาทั้งสามนั้น ก็ยอมฆ่าเสียซึ่งโลกจิตรอันก่อประกว
 ทธิภูมิ แลโมหจิตรอันก่อประกววิจิกิจจานั้นให้พินาศ ควโยสคาบัตติมรรคญาณแล้ว ก็ยอมจะฆ่า
 เสียซึ่งโลกจิตรอันปราศจากทัญญู อันเป็นกามราคอันหยาบนั้นให้พินาศด้วยสัทธาคามิมรรคญาณ
 แลก็จะฆ่าเสียซึ่งโลกจิตร อันเป็นกามราคอันสุขุมแลโอสจิตรอันเป็นพยาบาทอันสุขุมนั้น
 ให้พินาศด้วยอนาคามิมรรคญาณแล้ว ก็ฆ่าเสียซึ่งมานะแลโมหะอันก่อประกวอุทธจันนี้ให้พินาศ
 ด้วยอหรรตมรรคญาณ จึงไคตรัสรู้ไตรวิชาสามประการ คือทิพจักขุญาณ ปุพเพนิวาส
 ญาณ อาสวะไสยญาณ เหตุฆ่าเสียซึ่งโลโก โทโส โมโห มานะ ทั้งสี่ประการนี้ให้พินาศด้วย
 สมุจเฉตพหวน ก็ไคช้อว่าพระอรหันต์ทั้งหลายเวียนโหรา และมาอาจารย์ทั้งสี่เสียนั้นแล
 เหตุการณ์คั้งนี้อันว่านักปราชญ์ประเสริฐ แลบังเกิดทรงนามบัญญัติชื่อโยคาวจร เหตุก่อประก
 วด้วยความเพียรในสมถภาวนา แลวิปัสณาภาวนาควโยประนิชานปรารถนาจะข้ามหรรณพสงสาร
 ให้ถึงอัมฤตยนิพพานด้วยอหรรตมรรคญาณ อันตรัสรู้ไตรวิชาทั้งสามประการ ก็พึงฆ่าเสีย
 ซึ่งอกุศลธรรมทั้งสี่ประการนี้ด้วยมรรคญาณทั้งสี่โดยอันคัมภีร์คัจจกถาวมานั้นแล โยคาวจร
 ประเสริฐพระองค์นั้น ก็ถึงอหรรตมรรคญาณ อันทรงไตรวิชาสามประการ จุพระอาจารย์
 อรหันต์เจ้าทั้งปวงอันทรงไตรวิชานั้นแล อาตมาภาพถวายวิสัยนาอัญญมัตถะ ควโยพระธรรม
 เทศนาอันมีสภาวะคั้งนี้ ขอจงเป็นต้นหนแลนายเข้ม สำหรับสำเภาเกศราคือพระบวรอาตมา
 พระองค์ประเสริฐ วิสัยนาอัญญมัตถะสำเร็จแต่เท่านั้นแล

ขอถวายพระพร ควโยอาตมาภาพไครับพระราชเสาวนีย์ว่าจะขอความรู้ อาตมาภาพ
 ยินคั้งนักหนา ควโยอาตมาภาพไควิสัยนาถวายมาแตกอนางแล้ว บัดนี้อาตมาภาพชราแล้ว
 จะขอถวายครั้งนี้เป็นปริโยสาน ให้ทราบพระญาณจงยังแล้วควโยพระราชสมภารเจ้าผู้ประ
 เสริฐ จะแสวงหานิพพานอันคัมภีร์สังฆารทุกข์เที่ยงแท้ แลในพระธรรมเทศนาในปรมัตถธรรม
 มี 57 ประการ คือขันธะ 5 ประการ อายตนะ 12 ประการ ธาตุ 18 ประการ
 อินทรีย์ 22 ประการ นั้นเป็น 57 ประการคั้งนี้ เมื่อจะนอนในนอยปรมัตถธรรมนี้ แต่สอง

ประการคือนามธรรมประการหนึ่ง รูปธรรมประการหนึ่ง ในอินทรีย์ 22 ประการนั้น อันว่า
 จักขุอินทรีย์ โสคติอินทรีย์ ฆานินทรีย์ ชิวหินทรีย์ กายินทรีย์ อิตถินทรีย์ ปริสินทรีย์ รูปชีวิตินทรีย์
 8 ประการนี้เป็นรูปธรรม อันเหลือ 14 นั้นเป็นนามธรรม ในธาตุ 18 นั้น อันว่าจักขุธาตุ
 รูปธาตุ โสถธาตุ สัทธาธาตุ ฆานธาตุ คันธธาตุ ชิวหาธาตุ รสธาตุ กายธาตุ โยถฐัพพธาตุ
 10 ประการเป็นรูปธรรม สัตตวิญญานธาตุทั้ง 7 นั้นเป็นนามธรรม อันว่าธรรมธาตุเป็นทั้ง
 นามธรรมแลรูปธรรม ในอายตนะ 12 นั้น อันว่าจักขวายตนะ รูปายตนะ โสถายตนะ
 สัทธายตนะ ฆานายตนะ คันธายตนะ ชิวหายตนะ รสายตนะ กายายตนะ โยถฐัพพายตนะ
 10 ประการนี้ เป็นรูปธรรม มนายตนะเป็นนามธรรม ธรรมายตนะนั้น เป็นทั้งนามธรรม
 แลรูปธรรม ชันธะ 5 ประการนั้น อันว่ารูปชันธะนั้น เป็นรูปธรรม เวทนาชันธ สัญญาชันธ
 สังขารชันธ วิญญานชันธ ทั้งสี่นี้เป็นนามธรรม เหตุคั้งนั้นเมื่อโยคาวจร เจริญวิปัสสนา
 ภาวนา ก็ผอนเอาปรมาตธรรมทั้ง 57 นั้น เขามาแตนามธรรมแล รูปธรรมสองประการนี้แล
 เจริญบริกรรมภาวนาวาดังนี้ นามรูปอนิจจัง นามรูปทุกขัง นามรูปอนัตตาทา แลไตรลักษณ์ญาณ
 ทั้ง 3 ครั้งพิจารณาเป็นอนิจจัง ก็เห็นด้วยกันทั้ง 3 เหตุว่า ครันอนิจจลักษณ์ ปรากฏใน
 ปัญญาแห่งโยคาวจร ทุกขลักษณ์ อนัตตลักษณ์ก็ปรากฏด้วย ครันทุกขลักษณ์ปรากฏอนิจจลักษณ์
 อนัตตลักษณ์ก็ปรากฏด้วย เอาแตนามธรรมแลรูปธรรมทั้งสองประการนี้ เป็นบาทแห่งวิปัสสนา
 ก็เจริญไปไกลถึงอรหรรตเป็นอันมาก ประการหนึ่งพระอรหันต์เจ้าทั้งหลาย เมื่อจตุตินันท์
 พิจารณาแตนามธรรม แลรูปธรรมทั้งสองประการนี้เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาทา เป็นอารมณ์ตราม
 เทาถึงจตุติจร อังกรณนิมิตร์กคิ คคินิมิตร์กคิ มิได้บังเกิดปรากฏแก่พระอรหันต์เจ้าทั้งหลาย
 เหตุคั้งนั้นครันจตุติจร รูปธรรม รูปธรรมแลนามธรรมทั้งปวงนั้นก็ดับพร้อมกัน คงเปลวประทีป
 อันมิได้ประทีปแลน่านมันสิ้นพร้อมกัน เหตุคั้งนั้นปฏิสนธิจครก็หามีไคแก่พระอรหันต์ ก็ไคชื่อว่า
 อนุปปีเสสนิพพานธาตุพนจาก สังขารทุกขแทแล อาตมาภาพเห็นว่า ความรูคั้งนี้ เป็นที่สุด
 ความรูคั้งปวง เป็นยอดความรูคั้งปวง จงขอถวายประคัมพระปัญญามารมี สมเด็จพระบรมพิศ
 พระราชสมภาร เจ้าพระองคณูประเสวีรุแล ฯ

จดหมายเหตุระยะทางพระอุบาลีไปลังกาทวีป

ตั้งแท่งกำปั่นหลวงไปเสียที่เมืองนครศรีธรรมราช พระอุบาลีและทูตานุทูตไทย
 ต้องกลับคืนมายังกรุงศรีอยุธยาแล้ว ต้องรออยู่อีกหลายเดือน ในระหว่างนั้นมีเหตุต่าง ๆ
 เกิดขึ้นหลายอย่างคือ เรือกำปั่นหลวงที่บรรทุกช่างและสินค้าไปขาย ณ เมืองชินนะปะตะนั้นมี
 ในชมพูทวีป ช่างฝ่ายใดไปถึงอับปาง คนที่ไปในเรือจมน้ำตายเสียมาก เหลือรอดชีวิต
 มาได้เพียง 7-8 คน นี้ประการหนึ่ง เรือกำปั่น 4 ลำทอดอยู่ที่ปากน้ำเกิดพายุใหญ่พัดจน
 กำปั่นเหล่านั้นแตกลมทำลายลงประการหนึ่ง และที่สุดเจ้าพระยามหาอุปราชถึงอสังกรรมลง
 ด้วยอีกประการหนึ่ง จึงเป็นเหตุให้สมเด็จพระเจ้าบรมโกศทอพระราชหฤทัยในการที่จะส่ง
 พระอุบาลีไปอีก วัฒนภาเคหะระโคกรามบังคมทูล ฯ วิงวอนเป็นหลายครั้งก็ยังไม่ปลงพระ-
 ทัย จนมีเรือกำปั่นวิสันดาเข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยาลำหนึ่ง นายเรือทราบพระราชประสงค์
 ไทกรามบังคมทูล ฯ ว่าจะรับอาสาพาพระสงฆ์ไทยและทูตานุทูตไปส่งให้ถึงลังกาทวีป สมเด็จพระ
 เจ้าบรมโกศจึงได้มีรับสั่งให้จัดการส่งพระอุบาลี พระอริยมุนี กับคณะสงฆ์และทูตานุทูต
 ไปจากกรุงศรีอยุธยา ทูตไทยได้จดหมายเหตุระยะทางที่ไปไว้ดังนี้

วันศุกร์ เดือนอ้ายขึ้น 10 ค่ำ จุลศักราช 1114 (พ.ศ. 2295) - ีวออกจัตวาศก
 เพลาย่ำของแล้ว 6 นาฬิกา เชิญพระมณฑปพระพุทธรูป หีบพระธรรม และพระราชสาสน์
 และเครื่องมงคลบรรณาการ พระราชสาสน์ออกมาประตูกักรมหิมาลง ณ ฉนวนท่า ขึ้นใหม่
 ณ ท่า ครั้นแล้วเชิญมณฑปใส่พระราชสาสน์ เสด็จลงเรือพระที่นั่งศรีพินานชัย พระอุบาลีหนึ่ง
 พระอริยมุนีหนึ่ง พระสงฆ์อันคัม 15 รวม 17 รูป ลงเรือสี่เฝ้าแดงไปบำรุงพระศาสนา ณ
 กรุงสิริวิฆนบุรี ถึงกำปั่นทรงพระราชสาสน์ทอดคอยู่หน้าวัตรอเพลาเช่า 2 โมง กำปั่นนั้นยาว
 14 วา ปากกว้าง 4 วา 2 ศอก แลเชิญพระพุทธรูป เชิญหีบพระธรรม เชิญพระมณฑปพระ-
 ราชสาสน์ แลเครื่องพระราชมงคลบรรณาการขึ้นบนกำปั่นแล้ว แลทอดคอยู่หน้าวัตรอนั้น 3
 วัน ณ วันจันทร์ เดือนอ้ายขึ้น 13 ค่ำ ยাত্রากำปั่นลงไปทอดคอยู่ ณ วัดโปรคส์คัว 8 วัน
 ณ วันจันทร์ เดือนอ้ายแรม 6 ค่ำลงไปแต่วัดโปรคส์คัว ถึงเมืองนนทบุรี ณ วันเสาร์ เดือน
 ขึ้น 3 ค่ำเพลาย่ำประมาณ 2 โมงมีเศษรุ่งขึ้น ณ วันอาทิตย์ เดือนขึ้น 4 ค่ำเพลาเช่า

กรมการนิมนต์พระสงฆ์ ๗ กำนันฉันทแล้ว เวียนเทียนสมโภชพระราชสาสน์แล้ว ลงไปถึง
เมืองธนบุรี เพลาบ่าย 5 โมงมีเกศ ครั้นรุ่งขึ้น ๗ วันจันทร์ เดือนยี่ขึ้น 5 คำเพลาเช้า
กรมการนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นไปฉันท ศาลากลาง แล้วมาเวียนเทียนสมโภชพระราชสาสน์แล้ว
ลงไปถึงตึกวิไลศา ๗ บางปลาจอก ๗ วันอังคาร เดือนยี่ขึ้น 6 คำเพลาเช้า 3 โมง แล
มรติง นายกำปั่นให้ทอคอกยุบรทุกฝ่าย 6 วัน ๗ วันอังคาร เดือนยี่ขึ้น 12 คำถึงเมืองพระ-
ประแดง รุ่งขึ้นวันพุธ เดือนยี่ขึ้น 13 คำเพลาเช้า กรมการก็มานิมนต์พระสงฆ์ขึ้นไปฉันท ศาลากลางแล้วเวียนเทียนสมโภชพระราชสาสน์แล้ว ออกไปถึงน้ำเขียวปากน้ำบางเจ้าพระ-
ยา ๗ วันเสาร์ เดือนยี่แรมคำหนึ่งปีวอกจัตวาศก ข้าพระพุทธเจ้าเร่งรัดกรมการให้ส่งน้ำ
ส่งพื้น มรติงนายกำปั่นให้ล่าเตียงฝ่ายคิมกอกอยู่ 5 วันจึงสำเร็จ แลเชิญพระราชสาสน์ไป
แต่หอพระราชสาสน์แต่ ๗ วันศุกร์ เดือนอ้ายขึ้น 10 คำ ถึงน้ำเขียวปากน้ำบางเจ้าพระยา
จนได้ไซ้ใบยาทรากำปั่นทรงพระราชสาสน์ ๗ วันพุธ เดือนยี่แรม 6 คำปีวอกจัตวาศก อยู่
ทำการกำปั่นรายทางและบรรทุกสิ่งของเดือน 1 กับ 3 วัน แต่ได้ยาทรากำปั่นแต่ ๗ วัน
ถึงน้ำเขียว 7 วัน รวมเดือน 1 กับ 10 วัน

๗ วันพุธ เดือนยี่แรม 6 คำปีวอกจัตวาศก นายกำปั่นและคนหนใหญ่่น้อยลงมายัง
กำปั่นทรงพระราชสาสน์ ข้าหลวงมีชื่อจึงถามว่าทางแต่น้ำเขียวปากน้ำบางเจ้าพระยา
ลงไปถึงเมืองโยกะทรานั้นเท่าใด นายกำปั่นและคนหนใหญ่่น้อยว่า 380 โยชน์ฝรั่ง และ
โยชน์ 1 นั้นเป็น 2800 วา แลโยชน์คิดเป็น 140 เส้น ถ้ามืด 24 วัน 25 วันถึง
ครั้นเพลาเช้า 3 โมง ยาทรากำปั่นทรงพระราชสาสน์ไปทิศบูรพา ข้ามอ่าวไปตรงเมือง
ชดบุรี และไซ้ใบไปนอกเกาะสี่ซัง เกาะไผ่ เกาะคราม ของแสมสาร ตรงปากน้ำระยอง
ปากน้ำระแแส ปากน้ำจันทบุรี ทังโสม พุโหมาศ และไซ้ใบนั้นเมื่อลมดีไปทิศตะวันออกเฉียง
เหนือบางเฉียงใตบบาง ครั้น ๗ วันจันทร์ เดือน 3 ขึ้นคำหนึ่งถึงที่ตรงเกาะไผ่เกาะทรน
ยังประมาณ 200 เส้นจะถึงเกาะมัน นายกำปั่นคนหนวามาทูทุกครั้ง ต่อถึงเกาะมันแล้วจึง
ข้ามไปเมืองโยกะตรา ผังฟากตะวันตก แลบัดนี้ลมพัดกล้าจวนเพลอาอยู่ จะไปถึงเกาะมัน
นั้นมิได้ และลมพัดขอบที่อยู่แล้วจะข้ามไปเมืองโยกะตรา แต่ ๗ เกาะไผ่เกาะทรนนี้
แลยาทรามาแต่ปากน้ำเขียวปากน้ำบางเจ้าพระยาถึงเกาะไผ่เกาะทรน ที่ข้ามนั้น 19 วัน

19 คืบ เป็นทาง 90 โยชน์ คิด 12600 เส้น

ครั้นเพลาค่ำ 2 โมง นายกำปั่นถนน ไทบายหนากำปั่นไปหว่างอากาศเนย
 หว่างทักษิณ ข้ามไปเมืองโยเกศตราฝั่งปากตะวันตก ลมกล้า ไซ้ไปากลางวันกลางคืนมิได้
 เห็นเกาะเห็นฝั่ง ๗ วันพุธเดือน 3 ขึ้น 13 ค่ำ นายกำปั่นให้หมื่นวิจิตรวาทีตามมาว่า
 ธรรมเนียมเดินกำปั่น ถ้าไม่เห็นเกาะเห็นฝั่งแล้วถนนและกลาสี่ค้อยู่เกาะคูฝั่งสำคัญนั้น
 ถ้าผู้ใดเห็นก่อน ผู้ใหญ่ให้บำเหน็จแก่ผู้นั้น แลบัดนี้ถนนกลาสี่ค้อยู่เกาะคูฝั่งอยู่ ถ้าเห็น
 เกาะเห็นฝั่งแล้ว ทานผู้จำหน่ายพระราชสาสน์จะให้บำเหน็จแก่ผู้นั้นบ้างหรือ ขาพเจ้าจึงว่า
 ราชทูตจะให้เงิน 5 บาท อุปทูตจะให้เงิน 4 บาท ศรีทูตจะให้เงิน 3 บาท รวม 12 บาท
 ๗ วันศุกร์เดือน 3 ขึ้น 15 ค่ำเพลาค่ำ 2 โมง ถนนให้หมื่นวิจิตรวาทีตามมาบอกว่า เห็นเกาะ
 บูลุโอบคืบแล้ว ขาพเจ้าไปดูเกาะนั้นอยู่ขวามือ ขาพเจ้าจึงให้เงินแก่ถนน 12 บาท ครั้น
 รุ่งขึ้น ๗ วันอาทิตย์เดือน 3 แรมค่ำหนึ่ง ถึงเกาะบูลุโอบเพลาค่ำ 5 โมง แลไซ้ไป
 แดเกาะไผเกาะทรน ๗ วันจันทร์เดือน 3 ขึ้น 10 ค่ำ ถึงเกาะบูลุโอบ ๗ วันอาทิตย์
 เดือน 3 แรมค่ำหนึ่ง ถามถนนว่าเป็นทาง 112 โยชน์ คิดเป็น 15680 เส้น ทอดสมอ
 อยู่ นายกำปั่นให้เอาท่งน้ำ ลงสำปั่นไปตักน้ำสองเที่ยวต่อ ๗ วันจันทร์เดือน 3 แรม 2 ค่ำ
 เพลาค่ำ 5 โมง จึงไซ้ไปแดเกาะบูลุโอบ ไป 6 วัน 6 คืบมิได้ทอดสมอ ถึงเกาะบังกะ
 ๗ วันเสาร์เดือน 3 แรม 7 ค่ำเพลาค่ำ 2 โมง ถนนว่าเป็นทาง 72 โยชน์ คิดเป็น
 10080 เส้น แลถึงฝั่งตะวันตก เห็นเกาะเห็นฝั่งเนื่องไปข้างขวามือ และเข้าไปในเตรค
 แลถึงเมืองปลีบั้ง ครั้นออกจากเตรคจึงถึงเกาะรายเนื่องไป ครั้น ๗ วันพฤหัสบดีเดือน
 4 ขึ้น 5 ค่ำ เพลาค่ำ 2 โมง ถึงท่าเมืองโยเกศตรา ทอดสมออยู่ใกล้ป้อมหน้าเมืองประมาณ
 50 เส้น แลไปแดเกาะบังกะ ๗ วันเสาร์เดือน 3 แรม 7 ค่ำ ถึงท่าเมืองโยเกศตรา
 ๗ วันพฤหัสบดีเดือน 4 ขึ้น 5 ค่ำ 13 วัน 12 คืบ ถนนว่าเป็นทาง 105 โยชน์ เป็น
 14700 เส้น แลยาตรากำปั่นทรงพระราชสาสน์มาแม่น้ำเขียว ถึงเกาะไผเกาะทรนนั้น
 19 วัน 90 โยชน์ หรือ 12600 เส้น ได้ไซ้ไป 5 วัน นอกนั้นมีได้ไซ้ไป แดเกาะไผ
 เกาะทรนถึงเกาะบูลุโอบ ได้ไซ้ไป 7 วัน 112 โยชน์ หรือ 15680 เส้น แดเกาะ
 บูลุโอบถึงเกาะบังกะ ได้ไซ้ไป 6 วัน 72 โยชน์ หรือ 10080 เส้น แดเกาะบังกะถึง

ท่าเมืองโยเกศตราได้ไ้ไป 13 วัน 105 โยชน์ หรือ 14700 เส้น รวมทาง 379 โยชน์
50 วัน

รุ่งขึ้น ๗ วันศุกร์เดือน 4 ขึ้น 6 ค่ำ มรติงนายกำปั่นว่า จะขึ้นไปบอกแก่เียนตรา
ควยเชิญพระพุทเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า แลพระราชสาสน์เสด็จมา ๗ กำปั่นมรติง
แถมหนังสือ พด. หัวเจาทานโกษาธิบตีมาถึงเียนตรานั้น แลมรติงว่าจะขึ้นไปอยู่ที่ ๗ เมือง
โยเกศตราแล้วให้ทานอยู่จึงเกิด แลข้าพเจ้าจึงว่ามรติงจะไปแจ้งแก่เียนตราควย (ว่า)
มรติงสามีกักกรับเชิญพระพุทเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า แลเชิญพระราชสาสน์ แลมี
หนังสือ พด. โกษาธิบตีมาถึงเียนตรา ๆ จะว่าประการใด ถ้าใดเนื้อความแล้วให้มาบอก
เรา ครั้นเพลabayเียนตราให้ปีติงการังมาตามข่าว และบอกว่ากำปั่นใหญ่ซึ่งจะไปส่ง
๗ กรุงศรีวิชนบุรีนั้นมีอยู่แล้ว ข้าพเจ้าให้แพรจีนกปีติงการัง ราชทูต 15 มวน อุพทูต 15
มวน ศรีทูต 15 มวน ให้เงินแกทนาย 4 บาท ไพร่มลายุซึ่งมาควยนั้น 6 คน ๆ ละ 1
บาท เป็นเงิน 6 บาท เขากันเป็นเงิน 10 บาท แลครั้น ๗ วันอาทิตย์เดือน 4 ขึ้น 8 ค่ำ
ชราวันคา รัตบันนี กปีติงการัง กปีติงกักกรแมกก มรติง มา ๗ กำปั่น เปิดหมวกคำนับภาษา
วิดินคาแล้ว มานั่ง ๗ เก้าอี้โหลตามแปลว่า เียนตราให้ถามข่าวทนายเจ้าทูลพระราชสาสน์
แลข้าทลวงมีชื่อทั้งปวง แลว่ากำปั่นซึ่งจะเชิญพระพุทเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า
ไป ๗ กรุงลังกานั้น เียนตราให้เร่งแต่งอยู่ ๗ เกาะอันโตรก สัก 4 วัน 5 วัน จะถอยมา
๗ กำปั่นทรงพระราชสาสน์นี้ อนึ่งเียนตราให้หาเรือว่ามรสุมจะไปเมืองลังกาได้นั้นแต่ ๗
เดือน 4 ข้างขึ้นนี้ แลเียนตราจะเชิญพระพุทเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า แล
พระราชสาสน์ขึ้นไว้ ๗ เมืองโยเกศตราเป็นค่านับก่อน หรือจะให้เชิญพระราชสาสน์ส่ง
กำปั่นใหญ่ที่เคียว ทานจะเห็นประการใด แลข้าพเจ้าปรึกษาพร้อมกันว่าจวนมรสุมอยู่แล้ว
ข้าพเจ้าจึงให้ตามสืบคำว่า บัดนี้จะเชิญพระพุทเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า แลพระ
ราชสาสน์เสด็จลงกำปั่นใหญ่ ไปกรุงศรีวิชนบุรีลังกาที่เคียวเกิด ซึ่งเียนตรามีน้ำใจจะเชิญ
พระพุทเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า แลพระราชสาสน์ เสด็จขึ้นไว้ ๗ เมืองโยเกศ-
ตราเป็นค่านับก่อนนั้น เรายินดีขอบใจนัก เราเห็นว่าจะสิ้นมรสุมอยู่แล้วจะไปนั้นจะขัดสน
แลซึ่งเียนตรามีน้ำใจให้มาว่าฉนี้ เราจะเอาเรื่องราวใหม่มรติงไปแจ้งแก่ พด. โกษาธิบตี

๗ กรุง ฯ ไมตรีกุมบันธุ์ (ของ) เยนตราที่จะวัดนาการยิ่งขึ้นไปกว่าแต่ก่อน ๗ วันจันทร์
เดือน 4 ขึ้น 9 ค่ำ ๗ราวันคาให้ไพร่มลายู 4 คน เอนำใส่สำปันให้ลำหนึ่ง ข้าพเจ้า
ราชทูต อุปทูต ศรีทูต ให้เงินคนละ 2 สลึง เป็นเงิน 2 บาท ๗ วันอังคารเดือน 4 ขึ้น
10 ค่ำ วิษามาแอกุมยะ เอาชาวสาร ปลา ผัก หุเรียน มังคุด ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ มาให้
แล้วว่าสิ่งของทั้งนี้เยนตราสั่งให้อามาให้ทุกวันกว่าทานจะไป และข้าพเจ้าราชทูต อุปทูต
ศรีทูต ให้แพรเงินแก่วิชามาแอกุมยะคนละ 8 สอก ให้เงินทนายคนหนึ่ง 4 บาท ไพร 6 คน
6 บาท รวม 10 บาท ๗ วันพฤหัสบดีเดือน 4 ขึ้น 12 ค่ำ กำปันใหญ่ซึ่งจะเชิญพระพุทธ-
เจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า พระราชาสนไปกรุงศรีรัตนบุรีตั้งกันนั้น ถอยมาทอด
สมออยู่ใกล้กำปันทรงพระราชาสนนั้น ประมาณ 3 เเสน ๗ วันจันทร์เดือน 4 แรมค้ำหนึ่ง
๗ราวันคา รัทปันนิงโอบกบ และอะปะสะกิน วินกระเคนวัน มา ๗ กำปันเปิดหมวกค้ำนั้
แล้วว่า เยนตราให้มารับหนังสือ ฯ พล ฯ โภษาธิบตี แลให้เอาปากสาถาวรายพระสงฆ
สามเษร 25 พับ ให้ผู้จ้ทูลพระราชาสน วิณปลาเก รองศรีทูต 6 พับ รวม 31 พับ ณา
กระราชักให้หมื่นหมอรราชบัณฑิต ให้เสมียนแลทนาย ให้ไพรสมก้ำดังโยมวัด 37 พับ รวม
ทั้งสิ้น 68 ทรพับแล้ว ๗ราวันคาพาไปคูกำปันซึ่งจะเชิญพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า
พระสงฆเจ้า แลพระราชาสนไปกรุงศรีรัตนบุรีนั้น แล้วว่าเยนตราติดถึงท่านผู้จ้ทูลพระ-
ราชาสนนั้กหนา พรุ่งนี้จะให้มาเชิญทานไปหา เยนตราจะขอพบทานหนอยหนึ่ง

รุ่งขึ้น ๗ วันอังคารเดือน 4 แรม 2 ค่ำ เยนตราให้๗ราวันคา โอบกบ เษเด
มาถึง มาสำปันคนละค้ำ ขึ้นมา ๗ กำปัน ยันเปิดหมวกค้ำนั้แล้วว่า เยนตราให้มารับทาน
ผู้จ้ทูลพระราชาสนแลวิณปลาเกขึ้นไป แลข้าพเจ้าราชทูต อุปทูต ศรีทูต วิณปลาเก ขุนพิชัย
สุนทร นุ่งหมณาเสื้อซึ่งพระราชทาน ใส่ศิระษะนาหมื่น จึงลงสำปันไปควยวิณคามีชื่อ ครัน
ถึงฝั่ง วิณคามีชื่อยี่คมี้อข้าพเจ้าผู้จ้ทูลพระราชาสน แลวิณปลาเกเดินไปขึ้นรถ ครันถึงตัก
จึงลงเดินเข้าไป ครันถึงเยนตรา ฯ เปิดหมวกยันขึ้นค้ำนั้ข้าพเจ้าชาหลวงมีชื่อแลวิณปลาเก
แล้ว ช้ให้หนึ่งที่เก้อ แลหมื่นชัยภาสิต หมื่นวิจิควาที ลามนั้นยืนอยู่หลัง เก้อข้าพเจ้านั้น แล
เยนตราให้ลามาแปลค้ำถามถึงพระราชาสนศรีสวัสดิ์ และพระสงฆเจ้า แลข้าพเจ้าผู้จ้ทูล
พระราชาสนแล้วเยนตราว่า หนึ่งชื่อ ฯ พล ฯ โภษาธิบตีมาถึงเยนตรา ให้จัดกำปันใหญ่

ไปตั้งพระพุทธรเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แลพระราชสาสน์ไป ณ กรุงรัตนบุรี และ
 กำปันทันก็มีอยู่แล้ว ๆ ว่าถาพเจ้าทูลพระราชสาสน์ชักชวนสิ่งใด ให้ลามมาบอกแก่ชราวันคา
 จะทำนุบำรุงมีให้คิดน ข้าพเจ้าให้ลามตอบว่า ซึ่งเขนกรว่าทั้งนี้ขอบใจหนักหนา แด
 กุมบันนีเขนตราแดงโทกปีตั้ง ไปตั้งอยู่ ณ กรุง ๆ เป็นทางราชไมตรีกับท่าน อัครมหา-
 เสนาบดีเป็นชานานมาแล้ว จะให้มีพระราชสาสน์พระบาทสมเด็จพระบรมพิศรพุทธเจ้า
 อยู่หัวอันสูงใหญ่ ผู้ทรงพระธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จมาคุดครั้งนี้หามิได้ แดเขนตรา
 มีน้ำใจบำรุงราชการครั้งนี้ เคะพระคุณสมเด็จพระมหากษัตริราชธิราชปกเกล้าไป ณ ทาง
 ทะเลหาอันตรามิได้ ถ้าถึงกรุงศรีรัตนบุรี จะกราบทูลพระเจ้ากรุงลังกาให้ทราบ ถ้า
 เรากลับมาถึงกรุงแล้ว แลซึ่งเขนตราที่มีน้ำใจบำรุงราชการทั้งนี้ เราจะแจ้งแก่ ๆ พล ๆ
 โภษาธิบดีจึงทุกประการ แดไมตรีกุมบันนีเขนตรา กรุงเทพมหานคร กับกรุงศรีรัตนบุรี ก็
 จะวัฒนาการยิ่งขึ้นไปกว่าแต่ก่อน เขนตราว่าซึ่งท่านผู้ทูลพระราชสาสน์ว่าทั้งนี้ เรายินดี
 นึก แลว่าเขนตราว่า ณ วันศุกร์เดือน 4 แรม 5 ค่ำนั้นจะเชิญพระพุทธรเจ้า พระธรรมเจ้า
 พระสงฆ์เจ้า แลพระราชสาสน์ไปขึ้นกำปันทันใหญ่ ณ วันอาทิตย์เดือน 4 แรม 7 ค่ำนั้น
 จะใช้ไปกรุงศรีรัตนบุรี และ ณ วันพุธเดือน 4 แรม 3 ค่ำ เขนตราให้มรดึงมารับ
 พระอุบาดี 1 พระอริยมนี 1 พระสงฆ์อันคัม 10 รูป รวม 12 รูป แลราชทูต อุปทูต ศรีทูต
 ไปคุดสวน เขนตราเอารถมารับที่ในกำแพงเมืองนั้น

ครั้นวันพฤหัสบดีเดือน 4 แรม 4 ค่ำ เพลาสยาม กบิตังการังคัมสำบันแดง
 ออกมารับพระพุทธรเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แลพระราชสาสน์เครื่องมงคลบรรณา-
 การ ครั้นเพลาค่ำ 11 พุม ข้าพเจ้าให้ประโคมแตรประโคมปี่กลองแลเชิญพระมณฑปพระพุทธร-
 รูป แลเชิญหีบพระธรรมแดมณฑปพระราชสาสน์ แลเครื่องมงคลบรรณาการลงสำบันแล้ว
 ครั้นเพลาย่ำมองรุ่ง ณ วันศุกร์เดือน 4 แรม 5 ค่ำ กุมาคอด ชราวันคา โอบกบ วินกระ-
 เคนวัน เศววันบันเสน เบลเด วินสติน มระตรี รวม 8 คน มา ณ กำปันทันทรงพระราช-
 สาสน์แดเขนตราลงมาอยู่ ณ ป้อมหน้าเมืองแล้ว ให้เชิญพระพุทธรเจ้า พระธรรมเจ้า
 พระสงฆ์เจ้า แลพระราชสาสน์ไปขึ้นกำปันทันใหญ่เถิด ข้าพเจ้าชาหลวงมีชื่อให้ประโคมแตร
 ประโคมปี่กลอง วิสันคามมีชื่อชักสำบันพระพุทธรเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แลพระราช-

สาสน์ไปขึ้นกำปั่นใหญ่แล้ว วัฒนคามีชื่ออีกไป ข้าพเจ้าให้ถามถามนายกำปั่นตนหนาว่าแต่เมืองโยกะตราจะไปกรุงศรีวัฒนบุรีถึงกาหวิปเป็นทางเท่าใด แลลมคือพัดกลา พัดเป็นกลาง พัดเบา เท่าใดจะถึง แลจะไปทิศใด หุเวระนาย นายกำปั่นว่าเมืองโยกะตรานั้นอยู่ทิศตะวันออกกรุงศรีวัฒนบุรีถึงกาไปตะวันตก ทางนั้น 450 โยชน์ ถ้ามืดก็เดือนหนึ่งกับสี่วัน ห้าวันจึงถึง ถ้ามืดตะวันตกพัดเป็นเจ้าเรือนกลาอยู่ น้ำก็ไหลแต่ทิศเหนือคือด้านเข็ยวนักอยู่จะพัดไปมิได้ จะตั้งกำปั่นไว้ทาลมสำเภาก่อน ทอถึงกรุงศรีวัฒนบุรีแล้ว จึงจะบายหนากำปั่นไปข้างเหนือคลองนำเขาไปกรุงศรีวัฒนบุรี ทางไกลกัน 50 โยชน์ ๆ หนึ่งนั้น 140 เส้น

ครั้นรุ่งขึ้น ๗ วันอาทิตย์เดือน 4 แรม 7 ค่ำ มรติงมา ๗ กำปั่น (มาส่ง) ข้าพเจ้าจึงส่งหนังสือบอกควยกำปั่นทรงพระราชสาสน์ ยাত্রามาแต่ปากน้ำบางเจ้าพระยามาถึงเมืองโยกะตรานั้น ให้มรติงไปส่ง ๗ กรุง ๆ แลนายกำปั่นและตนหนักยাত্রากำปั่นทรงพระราชสาสน์ ไปข้างทิศพายัพ ทิศอุตรา เห็นเมืองบันตัง เมืองย่าวา แลลมกลา ม้วนใบมิทัน ลมพายัพพัดแรงกลากำปั่นเอียงถึงช่องป็นข้างขวามือ เส้าหน้าขึ้นกลางใหญ่รอบ 5 กำ หักกลางสองสวน สวนหนึ่งหอยอยู่ แลเส้าหน้าใหญ่รอบ 3 กำ หักออกก็ลงมากกระทบ เผลาใบขึ้นกลางหักเป็น 3 ทาน แลเส้าออกเส้ากลางใหญ่รอบ 4 กำ หักที่ปลงมากึงกลางตรงแคงสำหรับพระราชสาสน์นั้นตกลงน้ำไป นายกำปั่นตนหนาให้ทอดสมออยู่ ให้กะลาสี่ แลสมก่าตั้งข้าพเจ้าชาหลวงมีชื่อช่วยแกเชือกสายลดสายโยง แลเอาเส้าซึ่งหักนั้นลงจน เผลาย่ามองรุ่งจึงสำเร็จ

๗ วันอังคารเดือน 6 ขึ้น 14 ค่ำ ปีมะกา เบญจศก (จุลศักราช 1115 พ.ศ. 2294-6) เผลาเช้า 5 โมงไซ้ใบไป กำปั่นทรงพระราชสาสน์ไปไกลเมืองกุตินามะลี ที่กำปั่นจะทอดนั้นยังประมาณ 60 เส้น 70 เส้น จะถึง วัฒนคามีเรือพลกันเข็ยง 5 คน ออกมาขึ้นกำปั่น คำนักภาษาวินคาแล้วว วอระนาโคไนให้มาถามว่ากำปั่นนี้จะมาทอดทานี่หรือ จะนำร่องนำเขาไป หุเวระนายกำปั่นบอกวว่า กำปั่นนี้เช็ยพระพุทเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า แลพระราชสาสน์มาแตกกรุง ๆ จะทอดทานี่ กะตึระมันกะ นำร่องนำเขาไป

เพลabay 2 โมงถึงท่าเมืองกุตินามะดี ทอดสมออยู่น้ำลึก 15 วา แลเชิญพระพุทธรเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า แลพระราชสาสน์ไปแตกรุง ๗ ถึงน้ำเขี้ยวจนใช้ใบ วันพุธ เดือนยี่แรม 6 ค่ำ เดือน 1 กับ 10 วัน ทาง 2900 เส้น แคน้ำเขี้ยวถึงโยกะตรา วันพฤหัสบดีเดือน 4 ขึ้น 5 ค่ำ เดือน 1 กับ 15 วัน ทาง 379 โยชน์ 53060 เส้น แต่โยกะตราถึงกุตินามะดี วันอังคารเดือน 6 ขึ้น 14 ค่ำ เดือน 1 กับ 23 วัน ทาง 834 โยชน์ 116760 เส้น แลลิกไคไรโยยาตรา กำปั่นทรงพระราชสาสน์ 4 เดือน 18 วัน หยุคอยู่ ณ เมืองโยกะตรา 16 วัน รวม 5 เดือน 4 วัน เป็นทางชลมารค 172720 เส้น

ครั้นเพลabay 3 โมง วอระนาโคให้วิสกัน ปลัด รองวิสกัน วิสกันนอกราชการ มาถามข่าว แลบอกว่าที่จะเชิญพระราชสาสน์ไว้นั้น ตักซึ่งรับพระราชสาสน์ลังกาเมื่อไป กรุงเทพ ๗ นั้นมีอยู่แล้ว ครั้นเพลabay 5 โมง วอระนาโคให้เอาหมากพลูมะพร้าว ปลาสดมาให้ แลข้าพเจ้าจึงว่าแก้วินปาเกว ให้แต่งพราหมณ์มีชื่อซึ่งเป็นผู้ใหญ่นั้นมานั่งคัดสำเนาพระราชสาสน์ สมณสาสน์ ศุภอักษร ขึ้นไป ณ กรุงลังกา แลเวินปาเกจิงว่าแก้วินคามีชื่อให้ไปบอกแก้วอระนาโค ให้แต่งลงมารับสำเนาพระราชสาสน์ ณ วันพฤหัสบดี เดือน 6 ขึ้น 15 ค่ำ เพลabay ๑ โมง วอระนาโคให้วิสกัน รองวิสกัน วิสกันนอกราชการ มารับสำเนาพระราชสาสน์ สมณสาสน์ ศุภอักษร เวินปาเกจิงขึ้นไปด้วย ข้าพเจ้าจึงให้ขุนมหาพร ขุนพิชัยสุนทรขึ้นไปด้วย ให้คู่ที่จะไว้พระพุทธรเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า แลเครื่องพระราชมงคลบรรณาการนั้นด้วย ครั้นเวินปาเกชาหลวงมีชื่อไปถึงสถาน วอระนาโคลงมารับถึงประตูเมือง แลเอาถาดเงินมารับ จึงเอาพานสำเนาพระราชสาสน์ สมณสาสน์ ศุภอักษร ตั้งในถาดเงินมีเข็ดหน้าปกขึ้นไปแล้ว ให้วิสกันนำไปคู่ที่หอพระราชสาสน์ ๗ นั้น เป็นตักชื่อ 3 วา ยาว 7 วา กั้นเป็น 3 หอง ที่จะเชิญพระพุทธรเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า เครื่องราชมงคลบรรณาการไว้นั้นหอง 1 ยกพื้นขึ้นสูงศอกคืบ ที่ข้าพเจ้าชาหลวงอยู่ในหอง 1 แลหองกลางนั้นอยู่กลางสวน แต่ที่พระสงฆอยู่นั้นในสวน วอระนาโคให้หอยูที่ตัก 3 ตัก ไกลตักที่จะรับพระราชสาสน์ประมาณ 15 เส้น ข้าพเจ้าปรึกษากันว่า ตักซึ่งจะเชิญพระพุทธรเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า ไว้ไม่ควร ข้าพเจ้าจึงเขียนอย่างหอพระราชสาสน์ ชื่อ 5 ศอกจตุรัสสงให้เวินปาเกไปบอกแก้วอระนาโคให้ปลุกขึ้น ครั้นเวินปาเก

กลับมาก็จึงว่า วอระนาโค่นว้างซึ่งจะรับพระพุทธรเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า เครื่อง
พระราชมงคลบรรณาการ แลข้าพเจ้าชาหลวงมีชื่อไปพร้อมกันนั้น ชักศนควยสำปั้น ณ
เมืองกุศินามะดินนั้นมีอยู่แต่ลำหนึ่งสองลำ จะขอรับแด่พระสงฆ์เขาไปก่อน ครั้นเพลามาย
2 โมง วอระนาโค่นแควงสำปั้นมารับพระอุบาลี พระอริยมุนี แลพระสงฆ์อันคัมขึ้นไป ข้าพเจ้า
ชาหลวงมีชื่อให้เสมียนทนายถือสำปั้นให้ไพร่หามเสด็จขึ้นไปส่ง แลวอระนาโค่นลงมารับ
ถึงสะพาน ให้ไพร่หามเสด็จเข้าหามเสด็จ มีธงเทียวมีกลองแห่หมู่ผู้ชายไปถึงที่อยู่

ณ วันพฤหัสบดีเดือน 6 แรมค่ำหนึ่ง เพลามา 2 โมง วิสกัน ร่องวิสกัน วิสกัน
นอกราชการมา ณ กำป็น แลให้ตามแปลว่า วอระนาโค่น ให้เอาสำปั้นมารับพระพุทธรเจ้า
พระธรรมเจ้า แลเครื่องพระราชมงคลบรรณาการขึ้นไปทอพระราชสาสน์แลสำปั้นนั้น เอาผู้ชาย
ห้าเป็นปรำ พันผู้ชาย ข้าพเจ้าจึงให้ประโคมแตร ประโคมมีกลองแลเชิญพระพุทธรเจ้า
พระธรรมเจ้า แลเครื่องพระราชมงคลบรรณาการลงสำปั้นแล้ว วอระนาโค่นมากอยอยู่ ณ
สะพาน ครั้นพระมณฑปพระราชสาสน์ถึงท่า วอระนาโค่นเขาช่วยเชิญพระราชสาสน์ขึ้นตั้ง
บนกันฉ่อง ครั้นข้าพเจ้าชาหลวงมีชื่อกราบถวายบังคมพระราชสาสน์ วอระนาโค่นถวาย
บังคมควย แลว่าเมื่อพระราชสาสน์ถึงกาลเสด็จลงมานั้น ไม่แคงเหมือนฉนี้ พระราชสาสน์
สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้าพิภพอันสูงใหญ่ ณ กรุง ฯ เสด็จมานี้แคงงามหนักหนา
วอระนาโค่นยินดีนัก แลทางจะเชิญพระพุทธรเจ้า พระธรรมเจ้า พระราชสาสน์ไปนั้น ผู้ชาย
ชาวดึงหอพระ มีกลอง มีธงมีปี่มีหอก หึงไพร่หามรับแห่พระราชสาสน์ไปสองคน ข้าพเจ้า
ราชทูตให้เงินตรา 2 บาท ลูกตง 2 แฉน อุบทูตให้เงินตรา 2 บาท ลูกตง 2 แฉน ตรีทูต
ให้เงินตรา 2 บาท ลูกตง 2 แฉน รวม 6 บาท ลูกตง 6 แฉน แลพระพุทธรเจ้า พระ-
ธรรมเจ้านั้นเชิญไว้ทอพระราชสาสน์แลเครื่องพระราชมงคลบรรณาการนั้นไว้ในคอกที่ข้าพเจ้าอยู่
แลทอพระราชสาสน์นั้นชื่อ 5 ศอกจตุรัส มีพาไลรอบ หลังคามุงใบตาล แลหมู่ผู้ชาย มี
เกยชายชวา แลวอระนาโค่นให้เอาชาวสารปลาดึงกวดอยมาถวายพระสงฆ์ แลให้
ข้าพเจ้าชาหลวงมีชื่อทุกวัน แลไว้วิสกัน ร่องวิสกัน วิสกันคามี่ชื่อมาเขียนเพลามาเพลาเขียน
แลข้าพเจ้าชาหลวงมีชื่อถวายบังคม แลประโคมพระราชสาสน์วันละ 3 เปลา

ครั้น ๗ วันอังคารเดือน 6 แรม 12 ค่ำ หูเวระนายกำปั่นซึ่งเชิญพระราชสาสน์ไปนั้นมาลาข้าพเจ้าแล้วไซ้ไป และเมื่อเชิญพระราชสาสน์ขึ้นอยู่ที่เมืองกุตินามะลีนั้น พราหมณ์อยู่ไกลทางวันหนึ่งมีหมาก พลุ น้ำผึ้ง นม เนย ฟักทอง ฟักเขียว สัปรด กลวย ออย มาถวายพระสงฆ์ 8 ครั้ง เมื่อเอาสิ่งของมานั้นหม่าชาวมี่ประจำ ถือกดกกัน สิ่งของมานั้น มีปีกดองแห่นาบาง กันเพคานมาบาง วันศุกร์เดือน 7 ขึ้น 8 ค่ำ วิถีปาเก ให้เอาข้าวสารผักมาให้ครั้ง 1 เป็นของ 8 สิ่ง

ครั้น ๗ วันอาทิตย์เดือน 7 ขึ้น 10 ค่ำ วิถีปาเกบอกว่า วันนี้อัครมหาเสนาผู้ใหญ่ ๗ กรุงลังกาจะมาถึงเพลาค่ำวันนี้ จะมานมัสการพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า และถวายบังคมพระราชสาสน์ ครั้นเพลาค่ำวิถีปาเกมาว่า มหาศิริรัตนราชกุมารอัครมหาเสนาธิบดี 1 มาตเลกิสาวะ 1 อุตะกำปะเท ทิสาวะ 1 โกถิตตัวกุมะหุติราละหามิ 1 เวติการ มะหุติราละหามิ 1 กุรุเวระ มหันติราละหามิ 1 เวจระระ มหันตะรังราละหามิค 1 หาระกำ มหันตรัง ราละหามิค 1 เลกะณะทธิ มะหันตะรังราละหามิ 1 รวม 9 คน มาถึงคานทางประมาณ 50 เส้น จะให้ข้าพเจ้าไปรับอัครมหาเสนาธิบดี เสนาธิบดี ข้าพเจ้าจึงว่าจะละพระราชสาสน์ไว้นั้นมิได้ จะให้ขุนมหาพร ขุนพิชัยสุนทร ไปรับเสนาธิบดีกับวิถีปาเกก่อน ต่อมาไกลพระราชสาสน์แล้ว ข้าพเจ้าผู้จำทูลพระราชสาสน์ จึงจะออกไปรับอัครมหาเสนาธิบดีเข้ามา ๗ หอพระราชสาสน์ แล้ววิถีปาเก ขุนมหาพร ขุนพิชัยสุนทรก็ไป ครั้นเพลาห่ม 1 พราหมณ์ชี่ข้าง ๆ ละ 2 คน มีธงข้างละคัน เป็นข้าง (ตนจบบัดบ ครองนี้ความขาดนอยหนึ่ง) หามแคร่ ๆ ละ 2 คน สำหรับพระราชทานพระสงฆ์ และให้ข้าพเจ้าชาหลวงมีชื่อชี่แคร่ 3 แคร่ แล้วมีปีกดอง วิลินคา พราหมณ์ แลทหารวิลินคา พราหมณ์ถือปืนถือหอกแห่ มีกขิงแลพัดโบก เสนาธิบดีมาทุกคน ครั้นเสนาธิบดีมาไกลหอพระราชสาสน์ วิถีปาเกกลับมามา ให้ข้าพเจ้าไปรับเสนาธิบดี ข้าพเจ้าชาหลวงมีชื่อนุ่งหม่าได้เสื้อและใส่ศิระหนาหมั้นกันสัพัน แลให้ยกเจียคกระบี่เครื่องประโคมซึ่งพระราชทานนั้นไปรับอัครมหาเสนาธิบดีนอกหัวหอพระราชสาสน์ประมาณ 15 วา แลอัครมหาเสนาธิบดีก็ขึ้นมาข้าพเจ้าปราศรัยแล้ว เขามานมัสการ พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า แลถวายบังคมพระราชสาสน์ แลวกลับลงมาตักซึ่งข้าพเจ้าอยู่ และเข้าไปคูเครื่องพระราชมงคลดบรรณาการ ยกมือถวาย

บังคมแล้วกลับมานั่งอยู่ ณ เก้าอี้ห้องกลาง ปราศรัยข้าพเจ้าชาหลวงมีชื่อ แล้วไปนมัสการ
พระอุบาลี พระอริยมุนี แด่พระสงฆ์ทั้งปวง แล้วไปที่ซึ่งวอระนาโตนแต่งให้อยู่

ณ วันจันทร์ เดือน 7 ขึ้น 11 ค่ำ เพลาเช้า มหาภิรมย์วิวัฒนาธรรมคุณาภิรมหาเสนา
ธิปคี เอาผ้าขาวกาสาเนื้อหนามาถวายพระอุบาลี 2 พับ ถวายพระอริยมุนี 2 พับ เป็น
4 พับ ถวายพระสงฆ์อันคัม 16 รูป ๆ ละพับ เป็น 16 พับ ถวายสามเณร 7 รูป ๆ ละ
พับ เป็น 7 พับ เช้ากิน 27 พับ กับลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กานพลู พลู 4 ตะบะ กับขนม 5
สิ่ง แลอัคมหาเสนาธิปคีให้วิไลเปาเอาลูกจันทน์ เอาดอกจันทน์ เอาการพลู เอาพลู
เอาขนม รวม 9 สิ่งมาให้ข้าพเจ้าชาหลวงมีชื่อ แลบอกวาเพลาค่ำอัคมหาเสนาธิปคี
จะมานมัสการพระแลถวายบังคมพระราชสาสน์ ครั้นเพลาค่ำอัคมหาเสนาธิปคีและเสนา
ธิปคีมานมัสการพระแลถวายบังคมพระราชสาสน์ มีแคร่สังข์ปีกทองมาประโคม พระพุทธ
พระธรรม พระราชสาสน์ แล้วไหลมาแปลว่า ณ วันอังคาร เดือน 7 ขึ้น 12 ค่ำ จะเชิญ
พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า ขึ้นไปกรุงลังกา

ครั้นเพลาเช้า ณ วันอังคาร เดือน 7 ขึ้น 12 ค่ำ อัคมหาเสนาพร้อมด้วยกัน ณ
หอพระราชสาสน์แล้ว เอาเปลวอย่างเปลวญวนมาให้ข้าพเจ้าชาหลวงมีชื่อคนละแปล ว่า
พระเจ้ากรุงลังกาพระราชทาน แลมีแคร่สังข์ปีกทองขงเทียว ปืนหามแลน ปืนเท้านกยาง
ปืนคาบชุก คาบศิลา มาแหพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แลแต่งข้างปลายชื่อ
มงคลหัตถียานสูง 5 ศอก 1 กีบ และหน้าวงนั้นกำมะหยี่แดงทำเป็นหน้าราหูมีดาวเงินราย
แลหลังนั้นเอาสักลาคแดงปก แต่ไหลไปถึงทาง ห้อยลงไปถึงราวทอง มีดาวราย มีครุฑทอง
ครุฑใหม่ เเท้ใส่ทองแข็ง ปลายงามีแก้วแหวมลมหากสงงารัตทอง... มีถุงปลายงา
มีพระที่นั่งฐานเงินเส้าหม่มทองคำ มีหลังคาใบโพธิ์ห้อย มายืนหน้าหอพระราชสาสน์ แล
ข้าพเจ้าให้ประโคมแคร่ประโคมปีกทอง แลเชิญพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระราชสาสน์
สมณสาสน์ ศุภอักษร ขึ้นตั้งไว้บนกันของแล้ว ครั้นแคร่หามพระอุบาลี พระอริยมุนี พระสงฆ์
อันคัมมาพร้อมกันแล้ว เพลาบ่าย 2 โมง ให้อยู่เป็นใหญ่ 7 นัค จึงเชิญพระพุทธเจ้า พระ-
ธรรมเจ้า พระราชสาสน์ เครื่องพระราชมงคลบรรณาการ แลสมณสาสน์ ศุภอักษร หามไป
ตามลำดับ แลคนซึ่งลงมานั้น ประมาณ 500 มีเศษ แลข้างที่นั่งนั้นตามหามพระมณฑปพระ-

ราชสาสน์ไป และข้าพเจ้าชาหลวงมีชื่อขึ้นครั้งพระราชทานมานั้น ตามพระราชสาสน์ไป
สุดเมืองกุดินามะดี ถึงคานเป็นทาง 150 เส้น ทางที่หนึ่งซึ่งแกลงไปนั้น ก็ปลกเครื่องสูงทนาย
ไป

และหากุดินามะลิน้อยทอดตะวันออก ไปกรุงลังกานั้นไปตะวันตกเฉียงใต้ แลทาง
นั้นชำระไปตามทางเก่า แลที่ถคนั้นต้องคักกอนศิลา คัดคนไม้ กวาดแนวไป กวาง 10 สอก
บ้าง 11 สอกบ้างไปตามชายทะเลบ้าง ไปตามเนินดินเนินเขาบ้าง ไปตามเชิงเขาป่าเขา
บ้าง ไปตามป่าตามทุ่งนาบ้าง ลุยน้ำลึกสอกหนึ่งบ้าง ลึกสอกเศษบ้าง ไป 1 เส้นบ้าง
2 เส้นบ้าง 3 เส้นบ้าง ครั้นเพล่า 2 ยาม ถึงหอพระราชสาสน์บานตามพลาท เป็นทาง
420 เส้น ยิงปืนเท่านกยาง 7 นัด แลที่หอพระราชสาสน์นั้นพุนดินสูง 1 สอก 1 คับ
ผนังบวกรินฉาบปูน หลังคามุงฟาง ชื่อ 7 สอกจตุรัส เป็นมณฑปมีพาลาโอบ ทำทาบให้พระ-
สงฆ์อยู่สองทาบเคียงกัน ชื่อ 6 สอก ยาว 12 วา กั้นห้องใหญ่อยู่รูปละห้องยกพื้นขึ้นสอก 1
มีเพดานมีม่านมีปราสาทกลางคานนั้นเอาใบมะพร้าวกรู หลังคามุงฟางที่ข้าพเจ้าชาหลวงมีชื่อนั้น
ทำทาบให้อยู่ 2 ช่าง อยู่คนละห้องเหมือนพระสงฆ์นั้น หาปราโมได้ มีโรง 2 โรง ไม้เครื่อง
พระราชมิ่งคสบรรณาการโรง 1 ไม้เสลียงแครงทามโรง 1 มีที่ห้องสงฆ์น้ำ แลที่จัดทาสระ
แลอัครมหาเสนาธิบดีให้เอาชาวสารเนืออย่าง พัก กลวย ออย มาให้ข้าพเจ้าชาหลวงมีชื่อ
เพล่าเข้าเพล่าเย็นทุกวัน

ณ วันพุธเดือน 7 ขึ้น 13 ค่ำ อัครมหาเสนาธิบดี พราหมณ์ชายหญิงชาวบ้าน เอา
จิ้งห็นกับปียของฉันเกดสี มาปรนนิบัติพระสงฆ์ เข้าเพล ครั้นเพลาค่ำพระอุบาดี พระอริยมุนี
พระสงฆ์อันคัม มาสวดพระพุทธมนต์ ณ หอพระราชสาสน์ แลอัครมหาเสนาธิบดี พราหมณ์
ชายหญิงชาวบ้านมาฟังสวดมนต์ ประมาณ 150 คน 200 คน ครั้นสวดมนต์จบรองสาธุ ๆ
พร้อมกันอยู่แรม 2 เวน

ณ วันพฤหัสบดีเดือน 7 ขึ้น 14 ค่ำ เพล่าเช้า 2 โมง เชิญพระพุทธเจ้า พระ-
ธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แลพระราชสาสน์เครื่องมิ่งคสบรรณาการ มีเกณฑแห่นาแหหลัง
ไปตามอย่างเหมือนแต่ครั้งนั้น ครั้นถึงป่าบึงจะแกลงที่ทาเป็นปราโมไม้ปุ๊กะแกลงโบลานไว้

ให้พระสงฆ์ฉันเพลแล้ว ยกไปเพลabay 4 โมง ถึงหอพระราชสาสน์บ้านกันคลา เป็นทาง 410 เส้น เข้าทางขึ้นเนินเขาเนินคิน เจิงเขาขึ้นมาเขา เจิงเขาเป็นที่ทราย ที่กรวด ที่ดินแดง คินเหลืองมาก ที่ราบที่ทุ่งน้อย แลที่หอพระราชสาสน์ ที่ข้าหลวงมีชื่อ ที่โรงเครื่องบรรณาการ แลที่ทุ่งปวงนั้น เหมือนที่ซึ่งยกไปนั้น แผลกออกแต่ที่พระสงฆ์ทำเป็น 4 คาน รอบหอพระราชสาสน์อย่างสามสร้างผนังบอกคินฉาบปูน มีประตูทุกคานเกยงกัน มีเพดานขาว มีมานชวากันห้องให้อยู่รูปละห้อง มีโรงฉันทนาหอพระราชสาสน์ 5 ห้อง อยุรวม 2 เวน

ครั้น ๗ วันเสาร์เดือน 7 แรมค่ำ 1 เพลabay ๑ โมง ประโคมแตรสังข์ ประโคมปี่กลอง เชิญพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แลพระราชสาสน์ เครื่องพระราชมงคลบรรณาการไป แด่เขตต์เหตนาแหหลังไปเหมือนแแต่ก่อนนั้น แลทางขึ้นเนินเจิงเขา ป่าเขาขึ้นเนินคินนั้นมาก ที่ข้ามธาร ที่ทุ่ง ที่ราบ ที่พองน่านน้อย เพลatum 1 ถึงหอพระราชสาสน์บ้านกัลลคาม เป็นทาง 450 เส้น ที่หอพระราชสาสน์ ที่พระสงฆ์ ที่โรงฉันทนา โรงเสลียงคานหามนั้น เหมือนที่ซึ่งยกไปนั้น แผลกออกแต่ที่ข้าพเจ้าข้าหลวงมีชื่ออยู่นั้น เป็นผนังบอกคินเป็น 2 แถว ๆ ละ 3 ห้อง มีโรงสำหรับไพรอยู่ 5 ห้อง อยุรวมเวร 1

วันอาทิตย์เดือน 7 แรม 2 ค่ำ เพลาเข้า 2 โมง ประโคมแตรสังข์ ประโคมปี่กลอง แลเชิญพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แลพระราชสาสน์ แลเครื่องพระราชมงคลบรรณาการไปแต่บ้านกัลลคาม เขตต์เหตนาแหหลังไปเหมือนแแต่หลังนั้น ครั้นเพลาพระสงฆ์ฉันเพล หยุกให้พระสงฆ์ฉันเพลแล้ว ยกไปถึงที่หอพระราชสาสน์บ้านกุนตียาโกละคาม เป็นทาง 425 เส้น แลที่หอพระราชสาสน์ ที่พระสงฆ์ข้าพเจ้ามีชื่อ ที่ทุ่งปวงนั้น เหมือนที่หอพระราชสาสน์ ๗ บ้านกัลลคามนั้น อยุรวม 2 เวน

๗ วันอังคารเดือน 7 แรม 4 ค่ำ พระสงฆ์ฉันแล้ว เวลาเข้าโมง 1 ประโคมแตรสังข์ ประโคมปี่กลอง แลเชิญพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แลพระราชสาสน์ ไปแต่บ้านกุนตียาโกละคาม ครั้นเพลาเพลหยุกให้พระสงฆ์ฉันเพลแล้ว ยกไปเพลabay 5 โมง ถึงหอพระราชสาสน์บ้านโกละคาม เป็นทาง 410 เส้น แลที่หอพระราชสาสน์ ที่พระสงฆ์ ที่ข้าพเจ้าข้าหลวงมีชื่อ แลที่ไว้เครื่องราชมงคลบรรณาการ แลเสลียงแครหาม

ที่ทั้งปวงนั้นเหมือนไปแต่ตังนั้น แผลกดอกแตรอบหอพระราชสาสน์เอาไม้ปักรอบแล้วผูกเป็น
 คำวอย เอาดอกพุดดอกมะพร้าว เครือกล้วย ทะลายมะพร้าว และเอา (คนฉับบัตร
 นีลบน้อยหนึ่ง) ทำเป็นประทีปตามรอบหอพระราชสาสน์ที่โรงฉันทน์ที่ประชุมประทุกเสา อยู่แรม
 2 วัน

๗ วันพฤหัสบดีเดือน 7 แรม 6 ค่ำ พระสงฆ์ฉันแล้วเพล 2 โมงเช้า ประโคม
 แตรสังข์ ประโคมปี่กลอง แล้วเชิญพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แลพระราช-
 สาสน์ เครื่องพระราชมงคลบรรณาการไปแต่บ้านโกละคาม ครั้นเพลเพลหยุดให้พระสงฆ์
 ฉันเพลแล้ว ยกไปถึงหอพระราชสาสน์บ้านนาสัน เพลabay 5 โมง เป็นทาง 410 เส้น
 แลที่หอพระราชสาสน์ ที่พระสงฆ์ ที่ข้าพเจ้าข้าหลวงมีชื่อแลที่ทั้งปวงแต่งไว้ เหมือนที่หอ
 พระราชสาสน์ ๗ บ้านโกละคามนั้น อยู่แรมเวน 1

๘ วันศุกร์เดือน 7 แรม 7 ค่ำ เพลเช้า 2 โมง ให้ประโคมแตรสังข์ปี่กลอง
 แล เชิญพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แลพระราชสาสน์ เครื่องพระราช-
 มงคลบรรณาการไป แห่แตรสังข์ปี่กลองขงเทียวเหมือนไปแต่หลัง ครั้นเพลเพลหยุดให้
 พระสงฆ์ฉันเพล ทำปราโมทย์ ปู่กะแขงไชลาน ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้ว ยกไปถึงเขาชื่อ อา-
 โลกะวิหาร แลอัศรมหาเสนาผู้ใหญ่บอกแก่พระอุปัติ พระอริยมุนี และ (บอก) ข้าพเจ้า
 ว่า (เป็น) ที่พระอรหันต์ทั้ง 500 กระทำปฐมสังคายนาพระธรรมวินัยขึ้นในใบลาน
 พระพุทธโฆสมาแปลหนังสือสิงหลภาษา (ก็) ที่นี้ และพระอุปัติ พระอริยมุนี แลข้าพเจ้า
 ขึ้นไปนมัสการมีฉาเง้อมออกมากว้าง 10 คอก กั้นห้องไว้เป็น 3 ห้อง ๆ หนึ่งมีพระพุทธ-
 ไสยาสน์นั้นยาว 4 วา 2 คอกพระองค์ 1 แลที่สองห้องนั้นมีหน้าตักคอก 1 คอกคืบ 30
 พระองค์ ทำสำรับเหลือง แลที่หลังหน้าผานั้นมีลายลักษณะพระบาทชุกลงไว้กับศีลาสิกสองนิ้ว
 มีที่พระพุทธโฆสมาแปลหนังสือ มีกฐิพระพุทธโฆสมา และพระเจดีย์บรรจุพระสารีริกธาตุขำรุคอยู่
 มีคนพระศรีมหาโพธิ์สูงประมาณ 10 คอก ใหญ่รอบ 9 นิ้ว 10 นิ้ว 7 พระองค์ สามเณร
 บอกว่าพระศรีมหาโพธิ์กลันมาแต่โพธิบัลลังก์เมืองอนูราชบุรี แต่ครั้งพระอรหันต์เจ้ากระทำ
 ปฐมสังคายนาขึ้น แลมีสามเณรอยู่ 10 รูป ครั้นนมัสการแล้วมาถึงหอพระราชสาสน์ ๗
 เมืองโกทะพะละเป็นทาง 450 เส้น แลที่หอพระราชสาสน์นั้น เป็นที่ค้ำหนักพระเจ้ากรุง

ลึงกาอยู่บนเนินเขาสูง 15 วา แลที่นั้นเหมือนที่หอพระราชสาสนบ้านนาดันนั้น แผลกแต่หอพระราชสาสนนั้นไม่เป็นมณฑล เป็นคานชื้อคานแม่ อนึ่งโรงพระสงฆ์รอบหอพระราชสาสนคานชื้อนั้นเป็นสองชั้น

ณ วันเสาร์ เดือน 7 แรม 8 ค่ำ ขาพเจ้าชาหลวงมีชื่อขึ้นไปนมัสการ พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แลถวายบังคมพระราชสาสนแลอัครมหาเสนาธิบดีและเสนาธิบดีลึงกาพร้อมกัน มหาภิวิวัตน์ราชกรุณาอัครมหาเสนาธิบดีไหลามแปลว่า วันนี้พระเจ้ากรุงลึงกาจะให้สามเถรมามนมัสการพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า ให้เสนาบดีมาควย 4 คน ครั้นเพล 2 ทุ่ม มหาภิวิวัตน์ราชกรุณาอัครมหาเสนาธิบดี ว่าสามเถรมาถึงแล้ว แลอัครมหาเสนาธิบดีและเสนาบดี พาขาพเจ้าชาหลวงมีชื่อไปรับสามเถรไปประมาณ 2 เส้นถึงวิหารแลสามเถรยืนอยู่ 50 รูป เป็น 2 แถว อัครมหาเสนาบดี แลขาพเจ้าชาหลวงมีชื่อไปนั่งนมัสการและสามเถรว่าเป็นบาลีสันทนาแล้ว ให้ส่วนบุญและจำริญพรแก่ขาพเจ้าชาหลวงมีชื่อ แลวมหาโหมทะศรี มหาสรณังกร มหาภิวิวัตน์ และสามเถรทั้งปวงนั้นมานั่งนมัสการพระอุบาลี พระอริยมุนี พระสงฆ์ทั้งปวง ๗ หอพระราชสาสน แลสามเถรนั้นกราบที่ละ 10 รูป ยืนกราบ 3 ครั้ง นั่งกราบ 3 ครั้ง เป็นปัญจาภคปริชฌมหาโหมทะศรี มหาสรณังกร มหาภิวิวัตน์ว่า ขาพเจ้าทั้งปวงนี้อนาถาหาที่พึ่งที่พึ่งที่พึ่งมิได้แล้ว แลไคมาพบพระผู้เป็นเจ้าทั้งนี้ เพราะพระบรมโพธิสมภาร สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้าทั้ง 2 กรุง ทรงพระราชศรัทธาบำรุงพระศาสนา พระศาสนาจะรุ่งเรืองวัฒนาการสืบไป แลขาพเจ้าทั้งปวงนี้จะไคอุปสมบทในสำนักพระผู้เป็นเจ้า ขาพเจ้าทั้งปวงนี้จะไคอุปสมบทในสำนักพระผู้เป็นเจ้า ขาพเจ้าทั้งนี้มีความยินดีหาที่สุกมิได้ ขาพเจ้าจะขออยู่ปรนนิบัติพระผู้เป็นเจ้า จะไคเล่าเรียนในสำนักพระผู้เป็นเจ้า แลพระอุบาลีสันทนาควยสามเถรนั้นแล้ว แลพระอุบาลีว่า พระสงฆ์คิลานาพาธมาบางยังมีสหาย ให้สามเถรไปอยู่ตามสหายก่อนเถิด สามเถรทั้งปวงนั้น ก็นมัสการลาพระอุบาลี พระอริยมุนี ครั้นเพลยามหนึ่งหัตถ์กระเลคเคเสา มหามโหระ หัตถ์คิการมหุตา ยาติกลตนาอะ มาถึง อัครมหาเสนาธิบดีผู้ใหญ่จึงพาขาพเจ้าไปรับขึ้นมา ๗ หอพระราชสาสน นมัสการพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า ขาพเจ้านำถวายบังคมพระราชสาสนแล้ว ไหลามแปลว่ามีรับสั่งพระเจ้า

กรุงลังกา โหมาถามท่านผู้จำทุกพระราชสาสน์ว่า เมื่ออยู่ ณ ทากุทินามะดั้นนั้น ให้อัครมหาเสนาธิบดีผู้ใหญ่ ลงไปรับพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า พระราชสาสน์ ทำนุบำรุงชาวปลาอาหาร แลทางซึ่งมานั้นชักสนเป็นประการไคบ้าง ข้าพเจ้าจึงว่าอัครมหาเสนาธิบดีผู้ใหญ่ลงไปรับเชิญพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แลพระราชสาสน์ เล็ดจมาแต่ทากุทินามะดั้นขึ้นมาถึงที่แดงไวพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระราชสาสน์ เครื่องราชมงคลบรรณาการ แลข้าพเจ้าข้าหลวงมีชื่อทำนุบำรุงปรนนิบัติพระสงฆ์ แลข้าหลวงมีชื่อแลแหว่ทางท่าทางซึ่งมา จะไคชักสนประการไคหามีไค และเสนาบดีว่า มีรับสั่งให้ทามหาศิริวิรัตนราชกรณา อัครมหาเสนาธิบดีขึ้นไป แลข้าพเจ้าจึงถามว่า จะเชิญพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระราชสาสน์ขึ้นไปควยหรือไม่ แลเสนาบดีว่ายังหา รับตั้งมิไค อัครมหาเสนาไปเฝ้าแลตรัสสั่งประการไค จึงจะโหมาบอกท่านผู้จำทุกพระราชสาสน์ แลเมื่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระราชสาสน์ อยู่ ณ หอพระราชสาสน์ โโกทะพละนั้น เสนาบดีแลพราหมณ์ชายหญิงชาวบ้านเอาจิ้งห้น เอากบปีย เอาของฉิน กววยออย เกสัธ มาถวายพระสงฆ์เพลอาเขาเพล่าเพล วันละ 200 คนบาง วันละ 250 คนบาง วันละ 300 คนบาง ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้ว พระอุบาลีสือกอานิสงส์เป็นบาลี และมหาศรียาญะสามเณรแปลเป็นคำลังกา สัปบุรุษชายหญิงขึ้นประนมมือรองสาธุ ๆ พร้อมกัน อึ่งคึงไปทุกวัน แลเสนาบดีให้เอาข้าวสารเนืออย่างบ้าง เอาขนมตักแพ่งผักถั่วกววยออย น้ำตาลสด หมากพลูบาง มาให้ข้าพเจ้าข้าหลวงทุกวัน แลสามเณรลังกาอยู่ปรนนิบัติสงฆ์ เพลาคำพระอุบาลี พระอริยมุนี พระสงฆ์อันคัมพร้อมกันสวดมนต์ สามเณรลังกามาตั้งฟัง สวดพร้อมกันทุกวัน สามเณรใหญ่นั้นว่าข้าพเจ้าทั้งปวงนี้ไม่เห็นว่าจะไคพระผู้เป็นเจามา ฉนี้เลย (เกรง) ว่าพระศาสนาจะสูญเสียแล้ว พระโพธิสมภารสมเด็จพระมหาจักราธิราชเจ้าทั้ง 2 กรุง พระศาสนาจะรุ่งเรืองวัฒนาสืบไป ครั้นพระอุบาลีสันทนา (วา) ควยกำปั่นทรงพระราชสาสน์มาครั้งก่อน วามีเหตุคร่ำครวญจะถึงอับปาง ชีวิตจะทำลายเสีย กลางพระมหาสมุทร มหาสรงกรกดินโกกมิไค ชมพักตรลงรองให้แล้ว ว่าถ้ากำปั่นเป็นอันตรายถึงอับปางแล้ว ที่ไหนเลยข้าพเจ้าทั้งปวงจะไคพบพระผู้เป็นเจ้า พระศาสนาจักจะสูญไป

๓ วันอาทิตย์เดือน 8 ขึ้น 2 ค่ำ อัครมณฑลกรุงรัตนโกสินทร์ โอวโหฬาร มหานครรัตนโกสินทร์
 จึงมาแตกกรุงลังกา มาถวายบังคมพระราชสาสน์แล้ว ไหลมาแปลว่า มีรับสั่งพระเจ้ากรุง
 ลังกาให้มาถามชาวพระสงฆ์ แลให้บอกแก่ท่านผู้จำทูลพระราชสาสน์ว่า ซึ่งจะเชิญพระพุทธรูป
 เจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า พระราชสาสน์ขึ้นไป ณ กรุงลังกานั้น ฝนตกหนักน้ำมาก
 อยู่ ถัดนางคนนำถอยลงจึงเชิญพระพุทธรูปเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้าขึ้นไป ครั้นเพล
 ๓ วันอังคารเดือน 8 ขึ้น 4 ค่ำ เพลบ่ายโมงหนึ่ง วิชฌาภิบาลออกข้าพเจ้าว่า อัครมหา
 เสนาธิปัตย์ใหญ่ให้ลงมาแตกกรุงศรีวิชัยบุรีลังกา แลธรรมเนียม ณ กรุงลังกานี้ ถ้ามีรับสั่ง
 ให้อัครมหาเสนาธิปัตย์ และเสนาบดีมาหาท่านผู้จำทูลพระราชสาสน์นั้น ให้ท่านผู้จำทูลพระ
 ราชสาสน์ไปรับตามธรรมเนียม แลข้าพเจ้าไปรับอุตะกาปะเหวะทิการังวัตตะมหาเสนาธิปัตย์
 โอหะนายามหาเสนาบดี มหาวิศปะเวเหตะราหามิ นานายกพระมหากษัตริย์ (ทั้ง 4 นาย)
 ขึ้นไปนมัสการพระพุทธรูปเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แลถวายบังคมพระราชสาสน์แล้ว
 อัครมหาเสนาธิปัตย์ใหญ่ให้ลงมาแปลว่าฝนตกหลายวันแล้ว ทางซึ่งจะเชิญพระพุทธรูปเจ้า
 พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า พระราชสาสน์ไปนั้นแห้งอยู่แล้ว ๓ วันพฤหัสบดีเดือน 8 ขึ้น
 หกค่ำเพลบ่ายโมงหนึ่งฤกษ์ดี จะเชิญพระพุทธรูปเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า พระราช
 สาสน์ขึ้นไป ณ กรุงลังกา แลพระราชสาสน์เสด็จอยู่ ณ เมืองโกตะพะละ 13 วัน ๓ วันพุธ
 เดือน 8 ขึ้น 5 ค่ำ อัครมหาเสนาบดี เสนาบดี มาปรนนิบัติพระสงฆ์เพลเช้าเพลเพล

วันพฤหัสบดีเดือน 8 ขึ้น 6 ค่ำ อัครมหาเสนาบดีและเสนาบดีก็มาปรนนิบัติพระสงฆ์
 เพลแล้ว ครั้นเพลบ่ายโมงหนึ่งเชิญพระพุทธรูปเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า พระ
 ราชสาสน์ ไปแต่เมืองโกตะพะละ มีแต่สิ่งขมขื่นกลอง มีธงเทียวแท้ไปเหมือนแต่ครั้งนั้น ครั้น
 เพลบ่าย 5 โมง ถึงหอพระราชสาสน์ตำบลที่คงคาดลองน้ำกว้างประมาณ 30 วา เป็น
 ทาง 270 เส้น

๔ วันศุกร์เดือน 8 ขึ้น 7 ค่ำ เสนาบดีและพราหมณ์ชายหญิงชาวบ้านมาปรนนิบัติ
 พระสงฆ์เพลแล้ว อุตะกาปะเหวะทิการังวัตตะมหาเสนาธิปัตย์ใหญ่บอกว่า พระเจ้า
 กรุงลังกาเสด็จมารับพระพุทธรูปเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า ให้เชิญพระพุทธรูปเจ้า พระ
 ธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้าขามไปก่อน แลพระราชสาสน์ แลเครื่องราชบรรณาการ แลท่าน

ผู้จำทูลพระราชสาสน์นั้นให้อยู่ที่หอพระราชสาสน์นี้ก่อน และพระเจ้ากรุงลังกาเสด็จมานั้น ทรงมาสูงสามศอก และมีแตรมีปีกดองมีธงเขียว ปืนทองคำประมาณ 250-300

ณ วันศุกร์ เดือน 8 ขึ้น 7 ค่ำปีวอกจัตวาศก พ.ศ. 2295 นั้น พระเจ้าเกียรติ-
ศิริราชสิงหะ มีรับสั่งให้ตั้งกระบวนแห่ พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า นำหน้า
กระบวนเสด็จ เข้าพระนครศิริวัฒนบุรี กระบวนทูตานุทูตไทยเชิญพระราชสาสน์ตามไปภาย
หลังกระบวนเสด็จ โปรดให้พระสงฆ์สามเณรไทยไปพักอยู่ที่กุฏิซึ่งใคร่สร้างขึ้นรับ ณ วัดบุบ-
ผาราม ส่วนพวกทูตานุทูตนั้น ให้ไปพักอยู่ ณ ที่รับแขกเมือง โปรดให้เลี้ยงดูและพระราช-
ทานเครื่องใช้สอยมิให้อดคัก

ณ วันศุกร์ เดือน 8 ขึ้น 14 ค่ำเวลาค่ำ พระอุบาลีให้อุปสมบทแก่สามเณรไทยที่ไป
ควยรูป 1 ในคามสีมา

ณ วันเสาร์ เดือน 8 ขึ้น 15 ค่ำ พระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะเสด็จไปยังวัดบุบผา-
ราม พร้อมควยราชบริพาร ทรงอาราธนาคณะสงฆ์สยามมีพระอุบาลีเป็นประธาน ให้อุปสม-
บทแก่สามเณรซึ่งเป็นผู้หนึ่งเป็นสังฆนายก 6 รูป มีสามเณรสรณังกรเป็นต้น เมื่อเสร็จการ
อุปสมบทกรรมแล้ว พวกชาวลังกาที่มาพร้อมกันอยู่ ณ ที่นั้น มีพระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะ
เป็นประธานพากันสรองสาธุการ และให้พระโคมคุริยางค์คนตรีและยิงปืนใหญ่เป็นสัญญาณ
ปรากฏ ความปีติปราโมทย์แก่ประชาชนชาวลังกา จาศาสนวงศ์ซึ่งใคร่เลื่อมสัจจะมานาน
ได้กลับตั้งหยั่งลงในลังกาทวีไปแล้ว

ณ วันอาทิตย์ เดือน 8 แรมค่ำ 1 พระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะ ทรงเป็นประธาน
ในการบำเพ็ญพระราชกุศล พร้อมควยเสนามาตย์ราชเสวก พระราชทานปัจจัยทานแก่พระ
ภิกษุสามเณรในพิธีการ เข้าพระวัดสาแล้ว ทรงอาราธนาคณะสงฆ์สยามมีพระอุบาลีเป็นต้น
ให้อธิษฐานพรพรณาอยู่วัดบุบผารามวิหาร

ณ วันอังคาร เดือน 9 ขึ้นค่ำ 1 พระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะเสด็จออกรับทูตานุทูต
ไทยถวายพระราชสาสน์และเครื่องราชบรรณาการแล้ว พระราชทานสิ่งของเป็นบำเหน็จ
รางวัลแก่ราชทูตเป็นหลายอย่าง และมีรับสั่งให้เชิญพระพุทธรูป และคัมภีร์พระธรรมที่ได้

ไปจากกรุงศรีอยุธยา แหรอบพระนคร"

ณ วันจันทร์เดือน 11 แรมค่ำ 1 เพลาเช้า 5 โมง มหาวิศวะเว คุมบันเทวีวิ-
 ยะกำโม มาให้ตามแปลว่า อัครมหาเสนาธิบดีสั่งให้มารับทานผู้จำทูลพระราชสาส์นมา
 ค่ายวันนี้จะอาราธนาพระพันศรฑาออกให้พระสงฆ์และอัครมหาเสนาธิบดี และทานผู้จำทูล
 พระราชสาส์นชาหลวงมีชื่ออาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงโมทนา ขาพเจาฯนงหมเหมือนเมื่อ
 เข้าไปถวายบังคมนั้น ครั้นไปถึงที่หน้างานที่เล่นงานสมโภชนั้น เห็นชายหญิงชาวลังกา
 มากอยนมัสการพระพันศรฑาประมาณ 7000 คน 8000 คน ครั้นข้าพเจาฯเข้าไปถึงใน
 กำแพงพระราชวัง เห็นทำฉนวนคาคเพดานกันมานานมาแต่ประตูพระมนเฑียรพระพันศรฑา
 ไปบนเชิงเนินกำแพงพระราชวังไปถึงที่เสด็จออก เมื่อแหพระพันศรฑานั้น พระอุบาลี
 พระอริยมุนี พระสงฆ์อันคัม พระเจากรุงลังกานั้น อยุบนเชิงเนินบาง อยู่ที่เสด็จออกบาง
 กรันเพลายาย ประโคมแตรสังข์ปี่กลองยี่ปี่ใหญ่ 7 น้ด พระเจากรุงลังกาทรงเครื่อง
 เหมือนเสด็จออกทุกครั้ง เปลี่ยนแค้นและสีต่าง ๆ มีเช็ดหน้าครุขางปกหลังพระหัตถ์ชู
 ดอกบัวทอง 6 กลีบ 3 ชั้น มีหวงลวดทองสอดครัด พระพันศรฑาในฐานดอกบัวนั้นมีสัพพันเงิน
 กุ กะฉิ่งเงินกุ พระแซ่กุ แหพระพันศรฑาฯมา แลพระเจากรุงลังกาฯพระพันศรฑาฯขึ้นสูงกว่า
 ดอกบัวทองประมาณสามศอก ให้พระอุบาลี พระอริยมุนี พระสงฆ์ทั้งปวงนมัสการแล้ว เอา
 ฉานาฯหนา 1 ฉานาฯบาง 1 รวม 2 พับ ฉานอรังใส พับ 1 เงินแผ่น 1 แผ่น จันทน์
 ทอง 1 มาพระราชทานข้าพเจาฯใหญ่ฯแล้ว เชิญพระพันศรฑาฯเสด็จลงมาที่อันจันทร์ ชูให้
 ข้าพเจาฯนมัสการไกล ประมาณศอกคืบ แลตั้งฐานพระพันศรฑาฯนั้นเหมือนดอกจำปาตุม
 พระรัศมีต้นเหลือง ปลายแคงอ่อน ๆ แลเชิญพระพันศรฑาฯขึ้นไปบนที่เสด็จออกฯพระพันศรฑาฯ
 ให้อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงโมทนา แลอาณาประชาราษฎร์ยกมือนมัสการ แลร้องสาธุ
 สาธุ พร้อมกับมีอังกิ่งแล้วไปรยแควแควนบาง ทองเงินบาง ฉานเส็ดดีบ้าง หนักพลูบาง
 เขามายูฯพระพันศรฑาฯตรงหน้าพระที่นั่งนั้น แต่เสด็จเชิญพระพันศรฑาฯให้อาณาประชาราษฎร์
 โมทนาฯอยู่นั้น แต่เพลายายโมงหนึ่งจนเพลายาย 3 โมง แลพระเจากรุงลังกาฯเชิญ
 พระพันศรฑาฯเสด็จไป ๓ หอพระเฑียร พระพันศรฑาฯ จึงให้หาข้าพเจาฯไปเห็นเชิญพระเจดีย์
 บรรจุพระพันศรฑาฯนั้น มาตั้งไว้บนเตียงที่ห้องนอกนั้นหกพระองค์ และพระเจดีย์องค์ใหญ่ ๆ

ยังตั้งอยู่ในห้องนั้น ซึ่งเชิญออกมาตั้งไว้นั้นพระองค์ใหญ่ ๆ รอบประมาณ 6 กำ สูงประมาณหกคืบ มีพระสร้อย 5 องค์ มีพระคาบ 5 องค์ ทรงอยู่ แลพระเจดีย์ชั้นสุดซึ่งบรรจุพระทันตธาตุนี้ใหญ่รอบกำลังสูงคอกหนึ่ง พระเจดีย์ทั้ง 7 พระองค์ แลพระสร้อยพระคาบ กองอยู่บนเตียง 10 องค์ และมีรับสั่งตรัสว่า ราชทูต อุปทูต ทรีทูต อยู่ ณ กรุงฯ ประราธนาบารมีมากแล้ว จึงไต่ถามมัสการพระทันตธาตุ โคธักการบูชาถวายเสื่อนำสิ่งของทั้งปวง จะใดมีพาสนาอื่น ๆ ขึ้นไป เมื่อตรัสเนื้อความนั้นอัครมหาเสนาธิบดีผู้ใหญ่รับสั่งวิงวอนแก่คุณ (โคเดือนยศ) เป็นคนบันเทแปลให้ชาวพม่าฟังแล้วตรัสว่าแขกประเทศอื่นมานั้น (ที่จะนมัสการพระทันตธาตุเหมือนอย่างชาวพม่า นั้นหาไม่มี)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จดหมายเหตความทรงจำ
 ตอนที่โค่นไม้ เมื่อ พ.ศ. 2451
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงพระราชวิจารณ์

กับ

ตอนที่โค่นไม้ เมื่อ พ.ศ. 2459

กรุงเก่าพม่า 5,000 ล้อมประชิดตั้งค่ายบ้านระจัน โปสามคน ค่ายใหญ่ ล้อมรอบ เกาะเมืองอยู่กลาง พลในเมืองขึ้นหน้าที่ประจำของเสมาเมืองถึง 700,000 ประจวบทุกหน้าที่มีใหญ่สู้ชาติก แฉนดินคนอยู่หน้าที่วัดแก้ว ไคยงสู้พม่าครั้งหนึ่งต้องคาคโทษ มีใหญ่ ไทแจ่งศาลากอน พม่าล้อมไว้ 3 ปี แฉนดินคนหนีออกจากเมือง กับคนพรรคพวก 500 มีปืนถือคีมือแตกาน หนีข้ามฟากไปตะวันออก

๗ วันเสาร์ เดือน 5 ขึ้น 4 ค่ำ หนีออกจากเมือง พม่าซุ่มคูเมืองเข้าเผาเมือง ไคคานหน้าวังกอน

๗ วันเสาร์ เดือน 5 ขึ้น 11 ค่ำ ลุศักราช 1129 ปีกุนนพศก เพลายามเศษเข้าเมืองไค กวาดครัวผอนหยอนสายเชือกไหลลงตามช่องไคเสมา ประตูเมืองไม่เปิดให้ออก กลางคืนอยู่สัก 15 วัน ตั้งให้นายทองสุกเป็นเจ้าอยู่โปสามคน ไทนายกองบุญสงเป็นเจ้าเมืองธนบุรี พม่าเลิกทัพกลับไป

แฉนดินคนกับไพร่ 500 ไปปะพระเชียงเงิน ไทพลายแหวนกับพม่านทรงไปที่เมืองตราก เมืองจันทบุรี ที่ระยอง เมืองชล เข้าปากน้ำเมืองธนบุรี ๗ เดือน 12 ปีกุนนพศก มีแตกาศพเผาเสีย คนโทษอยู่ 2-3 พัน

ไปที่โปสามคน ไคหมอมเจ้ามิตร หมอมเจ้ากระจาก ไคปืนใหญ่พม่าเอาไปไม่ได้ คางอยู่ ไทระเบ็คเอาทองลงสำเภา ชื่อชาวดังละ $\frac{1}{2}$ เลี้ยงคนโทษไว้ไคกว่าพัน

ไปที่เกษไชโยถูกปืนไม่เข้า ไปตีพิษณุโลก ไคหมอมจิมลูกเจ้าฟ้าจักร ในปลายปีขุน
กลับมา ถวายพระเพลิงที่วังสุริยาอมรินทร์ เจ้าแผ่นดินกรุงเก่า มีการสมโภชพร้อมเสด็จ

ณ ปี่ชวคสัมฤทธิ์ตก ไปตีเมืองนครราชสีมา กรมหมื่นเทพพิพิธ เจ้าศรีสังข์ ไปอยู่
พิมาย ทอดูรบประจัญกัน จับไคกรมหมื่นเทพพิพิธ บุตรชาย 2 บุตรหญิง 1 กับเจ้าศรีสังข์
กรมหมื่นเทพพิพิธ ทานให้สำเร็จโทษเสีย เจ้าศรีสังข์หนีไปเมืองขอม บุตรกรมหมื่นสุนทร-
เทพ หม่อมประยงค์ โปรดให้เป็นเจ้าอนิรุทธเทวา บุตรกรมหมื่นจิตรสุนทร หม่อมกระจาก
ให้ชื่อบุขบา บุตรกรมพระราชวัง หม่อมเจ้ามิตรประทานชื่อประทุม บุตรกรมหมื่นเทพพิพิธ
หม่อมมงคล หม่อมพยอม หม่อมมอบลบุตรเจ้าฟ้าจักร เลี้ยงเสมอกันทั้ง 4 คน แต่โปรด
หม่อมจิม หม่อมมอบล ประทับอยูคนละข้าง

วิบัติหนุกัดพระวิสูตร รับสั่งให้ชื่อกษัตริย์ ธาตุภูเบศร์ ฝรั่งคนโปรดทั้งคู่ ให้มา
ไลจับหนูไคที่เสวยในที่ควย เจ้าประทุมทูลว่าฝรั่งเป็นชู้กับหม่อมจิมหม่อมมอบล กับคนร่า
4 คน เป็น 6 คน ควยกัน รับสั่งถามหม่อมมอบลไม่รับ หม่อมจิมว่ายังจะอยู่เป็นมเหสีชู้ชอน
หรือ มาตายตามเจ้าพ่อเถิด รับเป็นสัตย์หมัด ให้เขียนเอานำเกล้าอรค ทำประจานควย
แสนสาหัส ประหารชีวิตคนนอกเอาเกลือกทำ ตัดมือตัดเท้า

สำเร็จโทษเสร็จแล้วไม่สบายพระทัย คิดถึงหม่อมมอบลว่ามีครรภ์อยู่ 2 เดือน
ครั้นจะตายตามหม่อมมอบล ว่าใครจะตายกับกูบ้าง - สมเมียกรมหมื่นเทพพิพิธว่าจะตาม
เสด็จ หม่อมทองจันทร์ หม่อมเกศสังข์บุขบา จะตามเสด็จด้วย ประทานเงินคนละ 1 ชั่ง
ให้มิ่งสุกุลตัว ทองคนละ 1 บาท ให้ทำพระแล้วหนึ่งในแพหยวก นิมนต์พระเข้ามาบังสุกุล
แล้วจะประหารชีวิตคนที่ยอมตามเสด็จนั้นก่อน แล้วท่านจะแต่งพระองค์ท่านตามไปอยู่ด้วย
กันเจ้าชา พระสติพันเพื่อน

เจ้าคุณใหญ่ท้าวเจ้าคุณทรงกันดาล กับเคี้ยหม่อมทองจันทร์ นิมนต์พระเข้ามามาก
ชุมนุมสงฆ์ถวายพระพรขออย่าให้ทำ หากควรไม่ว่าที่จะไคพบกันนั้นห้ามไค แล้วถวายพระ-
พรขอชีวิตไว้ ไคพระสติคืนสมประดี ประทานเงินเติมให้แก่ผู้รับตามเสด็จนั้น

เจ้าหอกลางประสูติเจ้า เป็นพระราชกุมาร แขนกิ้นไหว

ฉลุคนปีโปรกปล่อยคนโทษในคุกสิ้น หมายถึงสมโภชเจ้าฟ้าน้อย แล้วเสด็จไปที่เมืองนคร เสด็จไปทัพเรือ ทรงเรือพระที่นั่งศรีสักทลาค เข้าปากน้ำเมืองนคร ณ วันเดือน 10 แรม 7 ค่ำ ดุสิตราช 1131 ปีฉลุเอกศก

เจ้าพระยายมราช เจ้าพระยาอภัยราชา เจ้าพระยาตากทวิรงค์ ยกทางสดลมารค 3 ทัพไม่ทัน เสด็จเข้าเมืองไคแล้วเป็นวัน ทรงพระพิโรธภาคโทษให้ตามเจ้านครที่หนีไป อยู่เมืองจนะ พระฤทธิเทวาเจ้าเมืองรูกองทัพยกติดตาม กลัวพระบารมี ส่งตัวเจ้านคร กับพวกพองพงศพันธุ์ ทั้งละครผู้หญิง เครื่องประดับ เงินทองราชทรัพย์สิ่งของส่งถวายมา พร้อม เสด็จลงมาสมโภชพระบรมธาตุ มีละครผู้หญิง แล้วให้ตั้งแห่ระสนาน 3 วัน เสด็จอยู่นาน จนจันนายสำเภาเอาของปากสำเภามาถวาย จึงให้เจ้าคาราสูริวงศ้อยู่กินเมือง เสด็จกลับมารุงธนบุรี

นางทามประสูติเจ้า ทานสงสัยว่าเรียกหน่เคี้ยว มีไขลูกของท่าน รับสั่งให้หา ภรรยาขุนนางเข้าไปถาม ไคพยานคน 1 ว่านิ้วไปทานหน่เคี้ยวมีบุตร จึงถามเจ้าตัวว่า ทอกับใคร ว่าทอกับเจ๊ก เขียนสิ้นชีวิตในผีทวาย แต่เจกนั้นสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง พระอัยกาเอาไปเลี้ยงไว้

ปีชาลโทษก ไปตีเมืองดวงบุรี พระปางมีช้างเผือกลูกบ้านออก ยังไม่จับหย้า รุกาทัพเมืองไคยกขึ้นไปจะรบเอาช้างเผือก จึงเสียดหยามว่าช่างนี้คณูเมืองเหนือ ให้รับ หย้าเมืองเหนือ คณูเมืองไค ให้รับหย้าเมืองไค รับหย้าเมืองไค พอทัพถึงเขาคีไค เมือง พระปางพาช้างหนี คิดตามไปพบชายอยู่ชายป่าแม่น้ำมิด ไคมาถวาย รับสั่งให้ สมโภชนางพระยาแล้ว ให้รับละครผู้หญิงขึ้นไปสมโภชพระปาง 7 วัน แล้วเสด็จไปเยี่ยม เมืองพิษณุโลก สมโภชพระชินราชพระชินศรี 7 วัน มีละครผู้หญิงเสร็จแล้ว แล้วเสด็จ กลับมาที่หาดสูง เสด็จทรงพลายแหวนประหารชีวิตผู้ทำผิดคดีมิชอบเสร็จแล้ว ให้พลาย แหวนเป็นพระยาปราบ พังมวนเป็นแมนนางพระยา แล้วเสด็จกลับมารุง

๗ ปีเถาะ ไปตีทัพพญา พุทโธมาศก็ได้ เสร็จทัพพญา ในห้องครามอยู่ที่เมือง
พุทโธมาศให้พระยาพิพิธวราจกร เป็นพระยาราชเสนา ใต้เจ้าน่ากเถาเอี้ย ชับ
ตอนครอบครัวเข้ามาเมืองธนบุรี

ประหมอญแ้วเสียดูกองอร่องที่ข้างหน้า กริ้วว่าดูมันหาเอาไปกับแม่มั่นไม้
ยังจะทำพันชู้ไว้อีก สมเด็จพระอัยกาทราบทรงพระคำริระแวงผิด จึงส่งให้เจ้าวังนอก
ว่าสุดแต่เธอ ก็ทำตามกระแสน้ำสั่ง สำเร็จโทษเสีย

ปีมะโรง เมืองมัทมะแตก พระยาเจงพาคครัวหนีมาพึ่งพระบารมี พระยาจำบ้าน
แข็งเมืองอยู่ไม่ลงมา เสด็จขึ้นไปตีไม่ได้ ถอยลาทัพยังอยู่นั้น รื้อกลับขึ้นไปตีเชียงใหม่
กลับลงมา ๗ ปลายปีพม่ายกไลหลังมา 5 ทาง ล้วนทัพหมื่น แต่สู้รบกันอยู่เป็น 3 ปี เสีย
พิษณุโลก กลับชุกอ้อมงค์เขาไปตีค่าย พม่าแตกออกจากค่าย รื้อตั้งล้อมกลางแปลง
จับโคตมาแม่ทัพใหญ่ โคตมาหลายหมื่น พม่าแตกเลิกทัพไป

สมเด็จพระพันปีกรมพระเทพามาตย์ประจวบหนักอยู่แล้ว เสด็จสู่สวรรคาลัย เสด็จ
มาตั้งเขาวงกต โดยสูงแลสุดสายตา ถวายพระเพลิงบนยอดเขาเสร็จ

เจ้าแสง เจ้าคารา อยู่เมืองนคร สิ้นพระชนม์ รับพระศพเข้ามาประทานเพลิง
วัดบางยี่เรือ มีการสมโภชพร้อมเสร็จแล้ว

บุตรเจ้านครเก่าเป็นสนมเอก มารดาเจ้าทัพวงศ์เจ้าไคชวบเศษ ไปรศรีบั้ง
ให้เจ้าตาไปเป็นเจ้าแผ่นดินเมืองนครศรีธรรมราช ให้รับพระโองการ เมียรับพระเสาว-
นีย์ให้ฝึกละครหญิงเป็นเครื่องประคัม มารดาเจ้าเทียบที่กรมบริจาภักดีศรีสุคารักษ์ ไปรค
ให้ลูกเขยไปเป็นผู้ช่วยราชการเมืองนคร ไคกลับคืนไปเมือง ปีมะแมสัปดาห์

ปีวอก เข้าวัดสันตถยุณ นางพระยาลม

เดือนอ้าย ลุศักราช 1139 ปีระกานพศก เจ้าฟ้ากษัตริย์ศึกยกทัพไปที่เมือง
ปากกั เมืองโขง เมืองอัครมือ กลับมาเดือน 10 ปีจอสัมฤทธิ์ศก ๗ เดือนอ้ายปีจอกลับไป
ตีเมืองศรีสัตนาคนหุต ยังตั้งมั่นล้อมอยู่แรมปี ยังไม่เข้าเมืองได้

ฝ่ายผู้รักษากรุงเก่า เชื่อถือมหาควา ผู้มีบุญจะมารื้อถายการนำ จะชนทรัพย์
 ขึ้นสร้างวัดพระราม ผู้ก่อร่างช่างเผือกผู้จำค่า ผาขาวหม้อโครง ผาคำหมุงา เพลาเป็น
 รอน ๆ ขูรูปช่างไว้วัดมมราช คนที่ไม่รู้ควยในกลเชื่อถือมาก เมืองมื่อคางโกทกอยู่วัด
 สังกาย ชื่อ่นายาเสนหลวงอาญาจักร หมอละ 5 คำลิ่ง ไปประสมมหาควาวัดพระราม
 ไคแจกลงมาถึงช่างใน วิเศษคนเถาแกแแม่เจ้าไคทาควยกันหลายคน ผู้รังกรรมกลงเชื่อ
 ถือหมค จะไคร่อถายการนำก็ทามีไค มหาคาคิคกลลอลวงถายเทพรัพย์ ผู้เชื่อถือมาบูรณะ
 ทำบุญควยเป็นอันมาก จนไคมีคทองพระเกือบแล้ว กิตติศัพท์ลงมาถึงทานราชาคณะ พระ
 พนรัตน์วัระมังถวายพระพร รับสั่งให้มินคมหาคาลงมา ณ วัดแจ่ง ให้ขมนุมสงฆ์ไล่
 เดียงคูดามตามกิจสมณะ มหาควาจะบูรณะวัดที่ชำรุดพมาเผาเสีย จะบูรณะปฏิสังขรณ์
 พระวิหาร พระอุโบสถ พระพุทธรูป เจดียฐาน ขึ้นคังเกาโดยสทิบัญญัติ พระพนรัตน์ถวาย
 พระพร แณคินคนเห็นควย รับสั่งให้มหาคาลงขึ้นไปสร้างวัด อิมเอิบกำเรบอิทธิฤทธิ์ว่าจะมา
 ไมคาย ไคกลับขึ้นไป ผู้คนหลงไหลเชื่อว่ามหาคามิบุญจริง จะขึ้นช่างเผือกผู้จำค่าขึ้นปรา
 สาสตรียามรินทร์ เมื่อมหาคาลงขึ้นไป รับสั่งให้สุริยภักคิธร มาแคงขึ้นไปฟังคูดายคาย
 วาจะศรัทธาจริงหรือจะคิคเป็นการแณคิน คูดายคายให้แแน สุริยภักคิธรรมาแคงเพลาสังค
 ถือคอบคินขึ้นไปบนปรางค์วัดพระราม เห็นมหาคานอนคินอยู่ในปรางค์ แต่ 2 คนกับที่
 เรียกพระทายน่า มหาคาคกใจกลัวยกมือค่านับคิกกิจสมณะ เขาซักวา ไคเงินทองเอาไป
 เสียไหน มหาควาถายเทกัน เกาไปใหม่มา เห็นเป็นกลโกทกแแน กลับลงมาทูล จึงรับสั่ง
 ให้เจ้าลูกเธอ กรมอินทพิทักษ์ขึ้นไปจับ เธอเมตคาสัตว์ที่หลงทำบุญควยมหาคา ให้ผีพาย
 กระทุงโหรองขึ้นไป ที่ไคยินเสียงอ้ออิ่งหนีไคมาก ที่ยังอยู่ในบริเวณวัดนั้นจับส่งลงมาหัง
 ผู้รังกรรมกลงกรุงเก่า ขาราชการที่อยู่แขวงกรุงหลง เชื่อถือจับส่งลงมาหมค รับสั่งวา
 คังเคโซทายน่าจตุสมภัก ยังขาดแศพระยายมราชอยู่ในระวางโทษ ผากไปกับมหาคา วิเศษ
 คนเถาแกยายเดียงที่ไคทายาเมืองมื่อคางหลวงอาญาจักรไปประจบกับมหาคา รับสั่งให้
 ประหารชีวิตเสียควยกัน แศมารคาเจ้ากัณ้อยูงาน 4 คนควยกัน ลงพระราชอาญาคนละ
 100 จำไว้

เจ้าฟ้ากษัตริย์ศึกเข้าเมืองไค ๓ วันจันทร์ เดือน 10 ขึ้น 3 ค่ำ เจ้าเมืองหนี่
โคพระแก้วพระบาง

พระอัยกาเข้าเมืองไค 3 วัน เจ้าลูกทรงครรภ์ประสูติเจ้า ๓ วันศุกร์ เดือน
10 ขึ้น 7 ค่ำ ประสูติเป็นพระราชกุมาร ประโคมแตรสังข์ขลุ่ยของชัย แผลงมมทั้งไซ
จึงจกตกพร้อมกัน แผลงมมอนิจกรม จึงจกไปไค 12 วันเจ้าแม่สิ้นพระชนม์ ส่วนเจ้าลูก
ให้พระพี่นางเธอเอาไปเลี้ยง ให้นามเจ้าสุพันธุวงศ์ ศพนันกอกฎีไว้ ๓ วัคบายี่เรือ ให้
ประโคมทุกเพล

๓ เดือนอ้ายมีศกอักษรขึ้นไปถึงเจ้าฟ้ากษัตริย์ศึก ว่าสำเร็จการศึกแล้วไทกลับลง
มา บุตรนั้นเดียวแล้วยังแต่หลานเป็นชาย แล้วรับสั่งให้หาเจ้านครควย เจ้าฟ้ากษัตริย์
ศึกทราบแล้ว เรงรับการที่จะส่งพระพุทูปฎิมากรแก้วมรกตลงมา ประทับแรมมาถึงกรุง-
เกา ๓ วัน เดือน 4 รับสั่งให้ตั้งพลับพลาที่ประทับ ๓ บางธรณีสวนมะปราง

๓ วันเดือน 5 ขึ้น 5 ค่ำ ลุศักราช 1142 ปีชวดโทศก รับสั่งให้ช่างในลงเรือ
ประพาส 4 ลำ ขางหนา 4 ลำ ไทเจ้านครแต่งประพาส 2 ลำ 6 ลำควยกัน ไทพร้อม
ลำแต่ที่ 11 เรือขาราชการสวนเรือพระที่นั่ง เจ้าคันทวงศ์คมนตรีหน้าวัดระฆัง พี่เลี้ยงทั้ง 4
รับเสด็จไว้ไค พอสว่างเรือประพาสข้างในถึงหน้าวัดชัยชนะสงคราม ดวงพระสุริยเยี่ยม
เพียงปลายไม้ ฤกษ์บนนั้นวิปริต รูปเมฆเป็นอาวุธผากกลางดวงพระอาทิตย์เป็นน้อัจรรย
พอสายงายถึงพร้อมกันที่ประทับ ทราบว่าเรือที่หนึ่งพระองค์เจ้าคันทวงศ์ เรือขาราชการสวน
เรือเจ้าลม พี่เลี้ยงทั้ง 4 รับเสด็จไว้ไค กริ้วบทอนพันที่หนึ่ง ไทลงพระราชอาญาคนละ
100 ปีพายคนละ 50 ขุนนางบรรคาคตามเสด็จไทลงพระราชอาญากรรยาแทนนิ้ว ๆ จะไค
แหพระแก้วเสด็จกลับรับพระแก้วพระบางลงมา เรือประพาสคอกสรอยสักวา มโหรีพิณพาทย์
ละครโขนลงแพ ดอยเล่นมาตามกระแสนลมารค พยุหยาตรากระบวนเรือ ประทับท่าวัดแจ่ง
เชิญพระแก้วขึ้นทรงพระยานุมาศแหมา ๓ โรงพระแก้วอยู่ที่ทองสนาม พลับพลาเสด็จอยู่
กลาง ละครผู้หญิงละครผู้ชายอยู่คนละข้าง เงินโรงผู้หญิง 10 ชั่ง เงินโรงผู้ชาย 5 ชั่ง
มี 7 วัน คนกัลปพฤกษ์ 4 คน ๆ ละ 1 ชั่ง บรรคากกรรมทรสพลมโกลซพร้อมเครื่องเล่น

คอกไม้พุ่มระทาดวนเสร็จวันละ 1 ชั่ง แจกทานคนแก่อายุ 60 $\frac{1}{2}$ อายุ 80 $\frac{2}{1}$
 อายุ 100 $\frac{2}{2}$ สมโภชถวญสัตตवार ให้มี้ละครผู้หญิงประชันกับละครเจ้านครวัน 1 เงิน
 โรงละ 5 ชั่ง ละครหลวงแบ่งออกประชันกันเองโรงละ 5 ชั่ง มีอีก 3 วันถวายเงิน
 กลับมาให้หรือทองคำเครื่องประดับพระแก้ว 100 ชั่ง เสร็จการสมโภชแล้ว ให้ออกเฝ้าไตร
 เอกไตรละ 1 ชั่ง 100 ไตรถวายทั้งวัด ถวายเงินไปที่วัดชำระครุคร่าคร่าในแขวงกรุงธนบุรี
 วัดละ 10 ชั่ง ให้เจ้าวัดจัดแจงทำเครื่องบนชั้นบุรณะปฏิสังขรณ์ โดยกำลังสมณะเป็นหลาย
 วัด

ให้ปลูกไม้ไผ่ 1,000 ไม้แกน 1,000 ไม้ทาทานผู้มีบุญจะมาขานหา จะได้
 สร้างปราสาท ไม้ไผ่จะทำรางราน ไม้แกนจะไคทำเสาปราสาท ปลูกไม้สำหรับผู้มีบุญจะ
 มา พระองค์ท่านจะเหาะแล้ว

ให้แต่งสำเภาส่งพระราชสาส์นไปถึงพระเจ้าบักกิง วาจะขอลูกสาวพระเจ้าบักกิง
 ให้เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิราชผู้เถากับหลวงนายฤทธิ หลวงนายศักดิ์ เป็นราชทูต หุ้มแพร-
 มหาคเล็กเลวไปมาก แต่งเครื่องบรรณาการไปถวายขอลูกสาวเจ้าบักกิง

ส่งพระราชสาส์นไปแล้ว เขาฟ้องว่าฉวนเขมรรู้จักคิดกบฏต่อแผ่นดิน รับสั่งให้
 ประหารชีวิตนักกเลาเอี้ยลูกชาย บรรดาพวกฉวนเขมาเอี้ยครั้งนั้นมาก

แล้วกริ้วข้างในนางอยู่งาน ลูกขุนนางไม่ใช่ ให้เก็บลูกพลเรือนชาวตลาด ฉวน-
 งานกลางยกขึ้นไปเป็นนางอยู่งาน มารดาเจ้าอยู่งานเก่าให้เป็นเชลยใจโทษ นุ่งตาเล็ด
 งามาห่มผ้าส่วา จึงขับเจ้าหอกลางไปอยู่ที่วังนอก เจ้าลูกเขมรทรงผนวช แล้วเงินนอน
 เจ้าลูกเขมรข้างในองค์ละ 100 ชั่ง ทองเครื่องประดับ 1 ชั่ง มอบให้พี่เลี้ยงนางนมคุม
 ของไว้ พี่เลี้ยงยกขึ้นไปเป็นสมศรีสมทรง คู่พระจริตพันธ์เพื่อนเฝ้าแต่ฉวนเขมร มีใจทงฟ้อง
 ว่าชายชาวเกด็อดลงสำเภามาราย ๆ จนกลางปีฉลุไคย็นชาวราชการกัมพูชา ว่าเขมรคง
 ยกมาล้อมพุทไธเพชร ยังแต่ลูกองค์โตนองค์เองไค 9 ขวมวาราชการอยู่ เจ้าฟ้ากษัตริย์
 ตึกเสด็จไปปราบกัมพูชาทัพหัวเมืองพรอมกรมอินทรพิทักษ์ลาฉวนเขมาเสด็จกับทัพหัวเมือง

อยู่ภายหลังกรุงธนบุรีเกิดโกลี พันศรีพันลาเป็นคนฟ้องว่า ขุนนางและราษฎร
ชายชาวเกล็ดลงสำเภา โยธาบดีผู้รับฟ้องกราบทูล รับสั่งให้เร่งเงินที่ขุนนางราษฎรชาย
ชาวเกล็ด ให้เขียนเร่งเงินเขาของพระคลัง รอนทุกเสนาทูลฯ สมญาประชาราษฎรไม่มีสุข
ยุคเข็ญเป็นที่สุดในปลายแผ่นดิน เงินในคลังในทวาย 2,000 เหรียญ ๆ ละ 1 บาท 3
สลึง 1 เฟื้อง แพรเหลืออง 10 มวน รับสั่งเรียกหาไม้โค ชาวคลังต้องเขียนใส่ไฟข้าง
แสนห้าห้า ทานสงสยวาข้างในขโมยเงินในคลัง จนพระมาศคาพระพี่นางเธอ ให้จำ
หม่อมเจ้านัดดาแทนมารดาเจ้าแทนอยู่งาน คนรำใหญ่ให้เขียนคนละ 150 คนละ 100
คนละ 50 คนรำเล็กให้พอให้แม่พี่น้องทาสรับพระราชอาญา 100 ให้เจ้าตัวแตกคนละ
20 ที่ คนละ 10 ที่ ตามรับสั่ง

หลวงประชาชีพ โจทก์ฟ้องว่าชายชาว รับสั่งให้ตัดศีรษะหัวเข้ามาถวายที่เสด็จ
ออกทอดพระเนตร เหตุผลกรรมของสัตว์พื้นแผ่นดินรอน ราษฎรเหมือนผลไม้ เมื่อต้น
แผ่นดินเป็นควยพระบารมี ชุมพื้นขึ้นผลจนมีแกน ปลายแผ่นดินแสนร้อนรมสุ่มรากโคน
โคนลมดมแผ่นดินควยสิ้นพระบารมีแต่เพียงนั้น

ผู้รักษากรุงเก่า พระชิตณรงค์ ผู้ขาดขึ้นไปจะเร่งเงิน ไพร่แขวงกรุงเก่าให้
ไคโดยจำนวน 500 ชั่ง เร่งรักไพร่เมืองยากครั้งนั้นสาหัส

รับสั่งให้ขุนแก้วนงพระยาธรรมศักดิ์ เอาจีนขึ้นไปต่อยกิลาปากนกปืน 1,000 ไป
คบคิดกับกำนันบ้านแขวงกรุงเก่า ปักหนังสือชวนพวกรักษากรุงว่าจะเขาควยกันหรือไม่เข้า
เพล่า 2 ยามจะเขาควยบ้าน ผู้รักษากรุงว่าไม่เข้า จะเฝ้าก็เฝ้าเสีย เพล่า 2 ยาม
ดูรายเขาคอยบ้าน ไคสู้รบกันเป็นสามารรถ กองดูรายทั้งพลระคมเฝ้า บุครผู้รักษากรุง
โจนน้ำหนี ดูรายพุ่งหอกซัดถูกบุตรพระยาอินทรอภัยผู้รักษากรุง กับบุตรภรรยาสิ้นชีวิตใน
ไฟ 4 คน พระยาอินทรอภัยกลับมาทูล

ลุคักราช 1143 ปีฉลูตรีศก รับสั่งให้พระยาธรรมศักดิ์ไปจับดูรายที่เฝ้าบ้านผู้รักษา
กรุงเก่า พระยาธรรมศักดิ์ขึ้นไป นองพระยาธรรมศักดิ์เป็นกองดูราย จับพระยาธรรมศักดิ์เป็น
แม่ทัพลงมาวันเสาร์เดือน 4 แรม 11 ค่ำ เพล่าที่ 10 ทุ่ม ตั้งค่ายมั่นคลองรามัญยิงระคม

ลูกปืนตกในกำแพง เสียงสนั่นหวั่นไหว ช่างในศกใจร้องอื้ออึง ประหม่นค่นคว่าได้พระแสง
ทรงเสด็จขึ้นบนที่นั่ง เยืนตรัสเรียกฝรั่งที่ประจำป้อม ฝรั่งใครรับสั่งยังเป็นใหญ่ออกไป ถูก
เรือชาติกลม เขาไปจับบุตรภรรยาฝรั่งมาให้ฝรั่งยิง พอรุ่งสว่างเห็นหนาวาไทย ฝรั่ง
โจนกำแพงลงไปหากัน ผู้คนเบาบางรวงโรยนัก เส่จ้อออกหน้าวินิจฉัย ทราบว่าพระยา
สรทมมาปลนตีเมือง ให้จำภรรยากับบุตรไว้ เส่จ้อเข้ามาพันตะรางปลอยคนโทษข้างใน
พระยาธิเบศร์ พระยารามัญ พระยาอำมาตย์ ตลอดจนปากป็นจางรังขึ้นป้อม ชาติกลอยหนี เส่จ้อ
กลับออกไป มีรับสั่งห้ามว่าสิ้นบุญพอแล้ว อย่าให้ยากแก่ไพร่เลย พระยาธิเบศร์ พระยา
รามัญ พระยาอำมาตย์ มีให้สูญอยู่ตายควยเจ้าชาวแคง

พระยาสรทมให้มินตพระราชคณเฑโถววายพระพร ให้ทรงบรรพชาชำระพระ-
เคราะห์เมือง 3 เดือน ทรงพระสรวลศบพระเพล่า ว่าเอหิกขุดอยมาถึงแล้ว ให้เชิญ
พระกรรบิคออกไปเพล่า 3 โมงเช้า ทรงพระบรรพชา วันเดือน 4 แรม 12 ค่ำ อยู่ใน
ราชสมบัติ 14 ปี กับ 4 เดือน ทรงผนวช

ณ วันพุธ เดือน 4 แรม 15 ค่ำ พระยาสรทมขึ้นนั่งชิงแจกเงินข้างใน กลับ
ออกไปนอนอยู่ข้างหน้า ตั้งว่าจะฟังละครรองอยู่ข้างใน จะฟังแต่สำเนียง ครั้นคนเสีง
คลอคบุตร พระยาสรทมให้ประโคม ทานให้ไปห้ามวาทอย่าให้ทำเลย มันสุกชาติแล้ว

พระยาสรทมมีเทศนา ให้ช่างในออกไปฟังธรรม ไฟเทียนเจ้าคุณใหญ่ใหม่มาน
ไคยีนเสีงคนอื้ออึงรักหอกคาบที่ทองพระโรง ช่างในกลับเข้ามาเวลา 2 พุม

2 ยามเกิดศึกกลางเมือง พระยาสรทมปลอยเจ้ารามลักษณออกไปเรียกทานที่ทรง
ผนวชว่าประจ้อออกเถิก ทานว่าสิ้นบุญเราแล้วอย่าทำเลย เจ้ารามลักษณออกไปจุดไฟบ้าน
ใหม่ตลอดลงมาถึงวังหลัง ไคยีสุมกันจนแสงทองชน พระยาเจง ขุนแก้ว นองพระยาสรทม
ลากปืนใหญ่มาช่วยพระวังหลัง เจ้าจจาแคงเป็นทัพเรือ ตีกระหนาบหนุนพระวังหลัง เจ้า
รามลักษณสู้แต่ญ่เคียวโคยโมหันต์ เหลือกกำลังแตกหนีไปอยู่วัดยาง พระวังหลังติดตามจับ
ไค้ ไค้ถามไค้ความจริงว่า พระยาสรทมปลอยเขออก ความก็คิคอยู่พระยาสรทมสิ้น

สมเด็จพระอัยกา เจ้าฟ้ากษัตริย์ศึก เสด็จจ้อยูกรุงกัมพูชา ถอยมาประทับคาน
กระบี่นทร์ ทราบว่ากรุงธนชนเข็ญ เป็นศึกขึ้นกลางเมืองถึง 2 ครั้ง จึงเสด็จกลับเข้า
พระนคร

๓ วันเสาร์ เดือน 5 แรม 9 ค่ำ ลุศักราช 1144 ปีชวด จัตวาศก เพลา 2
โมงเศษ สุขสวัสดิฤกษ์ เสด็จเข้าพระนครปราบดาภิเษก อภิเษกเจกษมสมบัติจักร-
พรรตราพร้อม ถวาย 12 พระก้านัล 12 พระคลัง แล้วมีพระราชโองการรับสั่งให้ตั้ง
กรุงเทพมหานครยังฝั่งบูรพทิศ พระสุริยทรงกลด 7 วัน เมื่อตั้งทวาราวดี อุดมโชคเข้า
เทียบกรุงธนบุรี แรกเสด็จยังประทับ ณ วัดทองไม่พระมหาโพธิ์บัลลังก์ ประจัญพญามาร
ด้วยพระบารมี 30 ทัศ เป็นปฐมกษัตริย์สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เสด็จข้าม
ฟากฝั่งมหรณพ เสด็จมณฑลทวาราวดี พระโองการให้สถาปนาที่ทองสนามในเป็นพระ-
อุโบสถหอไตรเสร็จ เสด็จพระแก้วมรกตมาประดิษฐาน ส่วนพระธรรมไวหอไตร กอพระ-
เจดีย์ฐานประจุพระบรมธาตุพร้อมเสร็จ

ให้บูรณะวัดโพธิ์

๓ ปลายปีองค์เจียงสีอมาสูโพธิ์สมภาร

๓ ปีเถาะคนปี มีบัณฑิต 2 คนเข้าวังหน้า จับตัวได้ประหารชีวิตทั้งผู้นั้นเห็น
เอียงบุตรหญิง 1 บุตรชาย 2 เกศบุตรชาย 2 จุ้ยบุตรหญิงอยู่วังหลวง พระยาภัยโน-
ฤทธิ บุตร 2 อยู่วังหลวง พระโองการทรงตัดสินทั้ง 3 คน ให้ประหารชีวิตพร้อมกันทั้ง
พอแมลูกเป็นเสร็จ

๓ กลางปีเถาะ ในวังหลวง เพิ่งทองคำ มอน งานที่ทำผิดคิดมิชอบ สืบสวน
เป็นสำคัญ เชี่ยนคนละ 100 ประหารชีวิต ทั้งขุนแก้ว น้องพระยาสรร์ค

๓ ปลายปี พระโองการรับสั่งให้กรมหลวงเทพหริรักษ์ยกไปตีไกรเกริน

๓ ปีมะโรงฉก ถวายพระเพลิงแผ่นดินคันที่วัดบางยี่เรือ มีการมหรสพสมโภช
พร้อมเสร็จ

เจ้าฟ้ากรมหลวงดิเบศร์บริพัตร สิ้นพระชนม์ ถวายพระเพลิงที่วังเก่า

แล้วมีพระโองการให้ทาบรดาเมืองขึ้น เอก โท ตรี จัควา ปากโคฝายเหนือ
ให้เข้ามาเฝ้าพร้อมฉกรรจ์เพมทานคร บรรดาสุริยวงศ์ก็มาส่งเข้ามากรุง

ณ เดือน 8 ปีมะเส็ง พระโองการรับสั่งให้มิ่งงานละคร ผู้หญิงโรงใหญ่สมโภช
พระแก้ว ประทานเงินโรงวันละ 10 ชั่ง 3 วัน สำหรับพระสงฆ์ทรงพระเคน แล้วทรง
ถวายน้ำผึ้งไม้เท้า ค่าลาฉ้อทานตั้งรายรอบพระนคร ทั้งต้นกล้วย 3 วันต้นละ 1 ชั่ง
มีการมหรสพสมโภชพร้อม เถลิงพระนครด้วย

พระบางประทานคืนไปเวียงจันทน์

นำมาก ข้าราชการเวียงจันทน์ 1 ชั่ง พระโองการรับสั่งให้จำหน่ายชาวฉะแวง
ราษฎรให้ทั่วถึงกัน

ลุศักราช 1148 ปีมะเมียอัฐศก ชาวขังแพงเสมอ โคชาวพม่ามาทอนาปลายแดน
ณ เดือน 12 พม่าตั้งฉางข้าวฉางเกลือมาถึงสามสบลาตัญญา เจ้าอังวะยกแยกทางเหนือ
ทางใต้ เป็นทัพยกศักรีย์ทั้ง 5 ทาง สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงพระอัยกาธิราชทั้ง 2 พระ-
องค์ เสด็จพระราชดำเนินพลทัพ 20 หมื่น ออกตัดศึกที่ฮักหาญไม่คานทานพระบารมี เจ้า
อังวะหนี ณ วันเดือน 3 แรม 14 ค่ำ เสด็จกลับมาถึงกรุง ณ เดือน 4

ปีมะแมไปตีตानी กัดออง มะริต แล้วทำเมืองใหม่

ณ ปีวอกนพศก ทรงพระคำริจะรื้อยกพระไตรปิฎก ให้พระพุทธานุสรณ์เรื่อง
โปรดเปลี่ยนสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ ไคสุขในอนาคตภพภาคหน้า โดยกำหนดการที่จะเลี้ยง
พระทั้งข้างหน้าข้างใน รับเลี้ยงจนจบพระไตรปิฎก แต่ปฐมกษัตริย์ลำดับมาจนถึงที่นั่งสุริยา-
อมรินทร์ สิ้นกษัตริย์ จนแผ่นดินเค็ม หาไคเพียรเพิ่มบารมีที่จะทรงสร้างไม แต่สมเด็จ
พระอัยกาเป็นปฐม ไคยกพระไตรปิฎกเสร็จแล้ว ฉลองหอไตร ออกโรงละครเล็กเล็กแล้ว
เพลาคำจุกคอกไม้ ตกหลังคาหอไตรใหม่ แก่พระไตรปิฎกรื้อขนไคสิ้น ที่อุโบสถพระ-
แก้วดูไฟไม่ถึง ยังบริบูรณ์คืออยู่ พระโองการตรัสว่าเทวดารักษาบำรุงพระศาสนา

เห็นว่าหอไตรยังต่ำอยู่ จึงจำเพาะให้ใหม่แต่หอไตร ถูกไฟไหม้ตกลงพระอุโบสถจะชำรุด
มีวามองนั้นหาไม จะให้ทรงสร้างพระมณฑปขึ้นทรงพระไตรปิฎก

ณ วันอาทิตย์ เดือน 7 ขึ้น 1 ค่ำ ปีระกาเอกศกเพลabay 3 โมง 6 บาท
อสนีบาตพาดสายตก ตีคหน้าบันมุขเด็จ เบื้องทิศอุดร ไหม้ตลอดทรงบนปราสาท ปลายหัก
หักฟาดลงพระปรางค์ชายเป็น 2 ซ้ำลงชุมพระทวารแต่จำเพาะใหม่ พระโองการตรัสว่า
เราไต่ยกพระไตรปิฎก เทวคำให้โอกาสแก่เราต่อเสียเมืองจึงจะเสียปราสาท ค่าย
ชะตาเมืองคอดกิวใน 7 ปี 7 เดือนเสร็จสิ้นพระเคราะห์เมือง จะถาวรลำดับกษัตริย์ถึง
150 ปี แล้วพระยาราชวังเมืองสมุทคชบาลกราบทูลว่า ครั้งพระเจ้าปราสาททอง เพลิง
ฟ้าผ่าปราสาท 3 ปีได้เมืองทวายมาเป็นเมืองขึ้นแต่ครั้งนั้น พระราชทานเงินพระยาราช-
วังเมือง 1 ชั่ง ท้องกับคำพระโหราทูลเมื่อฝังจับตนจันทน์ที่เกยทิศประจิม ว่าจะไต่นาง
กับเครื่องบรรณาการมาต่างประเทศ

ดุษฎีกราช 1154 ปีชวดจัตวาศก พระยาทวายแต่งเครื่องบรรณาการ กับนาง
เข้ามาถวายยังกรุงเทพมหานคร พมารูมาบิคามารดาพระยาทวาย แล้วแต่งคนลงมาลัด
ให้พระยาทวายขึ้นไปอังระ พระยาทวายมาพม่าที่ลงมาลัดเป็นเจ้าเมืองนั้นเสีย แข็ง-
เมืองอยู่ ฝ่ายเจ้าอังวะรู้ แต่งกองทัพมาป้องกันเมืองทวายไว้ พระยาทวายแต่งผู้
อักษรถวายมา ว่าพระยาทวายกับสรรพสัตว์ในเมืองทวาย ให้สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
ทรงพระเมตตาแก่สัตว์ในเมืองทวายเหมือนเกิดแต่สายพระอุทร ค่ายพระราชนัดดาของ
พระองค์ แต่ครั้งกรุงเก่าแตกมาอยู่ ณ เมืองทวาย จะขอพระบารมีแม่ไปช่วยครั้งนี้ จะ
ได้เชิญพระราชนัดดาออกมาถวาย แล้วจะถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาถวายต่อสมเด็จพระเจ้า
ปราสาททอง ให้ไทยผู้มีชื่อถือมา เป็นหนังสือลับของพระราชนัดดา ได้ทราบในศฤกษ
แนวว่าพระราชนัดดาจริง ยกพยุหทัพหลวงเสด็จไปเหยียบเมืองทวาย ได้พระราชนัดดา
กับพระยาทวาย ไทยทวาย มาเป็นขุนเมือง กรุงเทพมหานครพูนสุขเกษมมา

รับสั่งพระโองการตรัส วัดสะแกให้เรียกวัดสระเกศ แด่บูรณะปฏิสังขรณ์
เห็นควรที่ถนนทางเสด็จเข้าพระนคร ประทับชุมพลทหารพร้อม ณ วัดโพธิ์ เหมือนเมื่อ
ครั้งนารายณ์เป็นเจ้าของพล จึงสร้างวัดไว้ในเกาะ 2 ชั้น ให้เรียกวัดนารายณ์ชุมพล
อยู่จนตราบเท่าแผ่นดินนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

		ครุฑ		
		หน้า	หน้า	
ก			โกรธคุณนุโทษ, คำคลอง	233
	กฎหมาย, คำว่า	65,122 ข		
	กันสร้างเล็กเรียง, คำสอน	214	ขบ, คำว่า	77
	กระทกกระทรำลำบาก, คำคลอง	232	ขอยืมเอา, ส่วนวน	305
	กระทำกาถกิริยาตาย, คำสอน.	215	ของหลวง, คำว่า	78
	กระทำสร้างแปลง, คำสอน	216	ของเขาตกพกเขาหลน, คำคลอง	233
	กว่า, คำเชื่อม.	166	ชักสน, คำว่า	14
	กว่านั้น, ส่วนวน	261	ชาน, คำว่า	15
	ก่อน...เดา, คำว่า	207	ชาเจ้า, คำบรมสรรพนาม	211
	กันเมือง, ส่วนวน	261	ชาดชื่อ, ส่วนวน	264
	กันเมือง, ส่วนวน	262	ชาดหัวช้าง, ส่วนวน	265
	กุมเกาะเบาะฉะแดง, คำคลอง	232	ชาพเจ้า, คำบรมสรรพนาม	211
	กุมมือให้เป็นเมีย, ส่วนวน	263	ชาวปลาอาหาร, คำคลอง	233
	กุนถือสิน, ส่วนวน	216	ชี, คำว่า	15
	แก, คำบุพบท	149	เชากัน, ส่วนวน	265
	แกคำ, ส่วนวน	264	เช็ดขามครามกล้ว, คำคลอง	233
	แกตัว, ส่วนวน	264	แข็งแรง, คำสอน	217
	แกงโค, คำว่า	106	แขน, คำว่า	69
	แกลง, คำว่า	12	ไซ, คำว่า	65
	แกวเทาผลหมาภสง, ส่วนวน	325	ไซเจ็บลมตาย, คำประกอบ	254
	เกาะ, คำว่า	12 ข		
	กำขับกำซา, คำคู่	248	ขอให้ใจความ, คำคลอง	234
	กำหนดทพโมง, ส่วนวน	262		
	เกศทรพิช, ส่วนวน	263		

ก

คนชุม, ส่วนวน	266
คนเถาถนแก, คำคุณ	248
ครบควย, ส่วนวน	266
ครั้น, คำเชื่อม	168
ครอง, คำว่า	59
คร่า, คำว่า	59
คร่าแครง, คำว่า	16
คลอง, คำว่า	101
คล้าย่วย, ส่วนวน	267
ความ, คำว่า	79
คอยเหตุการ, ส่วนวน	267
คาย, คำว่า	106
คา, คำว่า	79
คิดควยกัน, ส่วนวน	268
คิกอานควย, ส่วนวน	269
คีน, คำว่า	55
คีนเอา, ส่วนวน	314
คีนเอา...มา, ส่วนวน	314
คืบมาหาไค, คำคลอง	234
คย, คำว่า	46
แคบใจ, ส่วนวน	269
เคี้ยค, คำว่า	60
เคี้ยคไกรช, คำชอน	218
เคี้ยคพูน, คำชอน	218
เครือเชือกเขา, คำว่า	102
ค่านับ, คำว่า	81

หน้า

ค่านับภาษาวิสันดา, ส่วนวน

465

หน้า

268

จ

จง, คำแสดงคำสั่ง	199
จงสิ้นชื่อ, ส่วนวน	269
จดหมาย, คำว่า	127
จังหวัด, คำว่า	81
จัด... ไหม, ส่วนวน	319
จับไคตัว, ส่วนวน	315
จับมือถือนม, คำคลอง	234
จิง, คำเชื่อม	168
จู้จี้ไร, คำคลอง	235
เจ้า, คำว่า	107
เจ้ากสงข, คำชอน	218
เจ้าขานการเมือง, คำคลอง	235
จำนำ, คำว่า	82

ฉ

ฉิบหาย, คำว่า	66
ฉนข้างควยกัน, ส่วนวน	306
ชอบที, ส่วนวน	270
ชอบกล, คำว่า	17
ชอบเนื้อพึงใจ, คำประกอบ	254
ชักมือถือนม, คำคลอง	236
ช่าง, คำลักษณนาม	134
ช่างทองฯ ควายทอเขา, ส่วนวน	325

ช

	หน้า		หน้า
ข้างมางาเชือก, คำคล้อง	236	กู...กูก, ส่วนวน	319
ชาติ, คำว่า	83	กูแยบคาย, ส่วนวน	270
ชาย, คำว่า	47	ค่าน้ำแก่กัน, ส่วนวน	306
ชาวเกดอ, คำว่า	108	ค่าน้ำทอกัน, ส่วนวน	306
ชิงเอาเมือง, ส่วนวน	306	โค, คำแสดงการสั่ง	197
ชุม, คำว่า	47	โคความฉึก, ส่วนวน	271
ชำระ, คำว่า	18	โคตัว...ตาย, ส่วนวน	320
ช้วนช้วนหน้า, คำคู่	248	โคย, คำบุพบท	158
ไขเรื่อ, ส่วนวน	270	โคยสัตย์โคยจริง, คำคู่	249
ช			
ชวโคไซ, คำว่า	70	ตกปาก, ส่วนวน	271
ชอกซอน, คำว่า	69	ตน, คำลักษณนาม	142
ชอกไซ, คำว่า	70	ตลาตผฮาน, คำชอน	219
ชัค, คำว่า	18	ตอด, คำว่า	21
ชิง, คำว่า	174	ตอเถียงกัน, ส่วนวน	307
ช้อชาย, คำประกอบ	254	ตอดตาตอตี, คำคู่	249
ณ			
ณ, คำบุพบท	155	ตอดตาตอเถียง, คำคู่	250
ค			
ควง, คำลักษณนาม	140	ตอดตาตอวา, คำคู่	250
ควย, คำบุพบท	156	คอดึง, ส่วนวน	312
คอก, คำลักษณนาม	140	คอง, คำว่า	19
คั้งตนคั้งทาน, คำคู่	249	คองราชการ, ส่วนวน	271
คาหมูประทาคาหมาเปรียบเทียบ,	236	คั้งคำ, ส่วนวน	272
คำคล้อง		คักคั้งสั้นมือ, คำคล้อง	237
		คักสายสะคือมาเลี้ยง, ส่วนวน	272
		คานตอ, ส่วนวน	315

			467
	หน้า		หน้า
ตามมี, ส่วนวน	307	ตา, คำลักษณนาม	142
ตามมีใน, ส่วนวน	307	ตา, คำว่า	61
ตามสั่งตามจริง; คำคุณ	251	ตาแล, คำบุพบท	173
ตึก, คำลักษณนาม	136	ตานที, คำว่า	84
ตึกหนึ่ง, ส่วนวน	237	ตายน, คำว่า	22
ตึก เมือง, ส่วนวน	308	ตายนขาว, ส่วนวน	276
ตึกยาววาย, คำคล้อง	237	ถึงใจ, ส่วนวน	276
ตึกโดยท่าโขย, คำคล้อง	237	ถึงสัญญา, ส่วนวน	277
แต่, คำบุพบท	159, 173	ถิ่นถานบ้านเมือง, ส่วนวน	238
แต่ที่อันจริง, ส่วนวน	273	ถี่, คำว่า	47
แต่ไปเมื่อหน้า, ส่วนวน	273	ถี่น, คำว่า	85
แต่สืบไปเมื่อหน้า, ส่วนวน	273	ถ่วงคำไทย, ส่วนวน	277
แต่ใน, ส่วนวน	274	ไถถาย, คำว่า	23, 71
แต่อำเภोज, ส่วนวน	275		
ท			
แตกถานชานเซน, คำคล้อง	238	ทอ, คำว่า	48
แตกพาน, คำชวน	220	ทองพรางทองอราย, คำชวน	221
แตกสานชานเซง, คำคล้อง	238	ทอด, คำว่า	24, 56
แตง, คำว่า	21	ทอดขาดสนเทท, ส่วนวน	277
แตงการ, ส่วนวน	275	ทอน, คำลักษณนาม	143
แตงหนึ่งสี่ให้เขาไปแก, ส่วนวน	276	ทะอึ่ง, คำว่า	48
เตียบ, คำว่า	60	ทักทาย, คำว่า	25
ตำบล, คำว่า	83	ทั้งนี้, ส่วนวน	278
		ทั้งนั้น, ส่วนวน	278
ถม, คำว่า	66	ทันที, ส่วนวน	312
ถลาย, คำว่า	70	ทา, คำว่า	61
ถวน, คำว่า	61	ทาทาง, คำว่า	85

			468
	หน้า		หน้า
ทวารกรรม, คำว่า	71	บ	
ทาน, คำบุรุษสรรพนาม	209	บมิ, คำปฏิเสธ	191
ทั, คำเชื่อม	174	บมิใด, คำปฏิเสธ	191
ที่สุก, ส่วนวน	279	บมิไ้, คำแสดงคำสั่ง	205
ทุบตี, คำประกอบ	255	บอก, คำลักษณะนาม	37, 144
เท็จ, คำว่า	67	บอกหนังสือ, ส่วนวน	260
ท่า, คำว่า	26	บาทอมต่าง, ส่วนวน	326
ท่าลาย, คำว่า	66	บาทหน้าใจ, คำคล้อง	239
ท่าชูช้าย, คำคล้อง	239	ไบ, คำลักษณะนาม	145
ท่านองอักษิร, คำว่า	108	ไบกระโถง, คำชวน	222
เท่านั้นกันเอง, ส่วนวน	308	บังเหตุ, คำว่า	109
ธ		บังกั๊, คำว่า	68
ธ, คำว่า	109	เบาะแส, คำว่า	86
ธรรมบุตร, คำว่า	103	ป	
น		ประชุมสโมสร, คำชวน	222
นมบกอกทรง, คำคล้อง	239	ประคิทิน, คำว่า	89
นอกลอย, ส่วนวน	279	ประคินฐาน...ไว้ไน้, ส่วนวน	320
นอย, คำว่า	64	ประเทศ, คำว่า	90
นักไป, ส่วนวน	309	ประเทศทางเมือง, คำชวน	223
นั่งซั้ง, ส่วนวน	322	ประสงคกอันใด, ส่วนวน	309
นัค, คำลักษณะนาม	137	ประสิทธิ, คำว่า	30
นาง, คำลักษณะนาม	137	ประเวประเว้ง, คำคู่	251
นามชื่อ, คำชวน	221	ปรึกษาว่ากล่าว, คำคล้อง	240
นุง, คำว่า	27	ปลงใจมาแทน, ส่วนวน	260
นำใจ, คำว่า	86	ป่วยการ, ส่วนวน	281
ไน, คำบุพบท	164	ป่วยงาน, ส่วนวน	281
ไนกอน, ส่วนวน	280		

พวงงานช่วยการ, คำคุณ	251	หน้า	ไปเสียไหน, ส่วนวน	หน้า	351
ปะ, คำว่า	62		ไปออกแต่, ส่วนวน		284
ประวิภัชชาติ, คำสอน	223	ผ			
ประวิสนธิกำเนิด, คำสอน	224		ผิด, คำลักษณะนาม		138
ปาว, คำว่า	57		ผาผอนทอนแพร, คำคลอง		241
เป็น, คำว่า	30		ผิดกัน, ส่วนวน		284
เป็นอัน, คำว่า	30		ผิด, คำเชื่อม		178
เป็นขอเป็นงอ, คำคุณ	252		ผิด, คำเชื่อม		178
เป็นเคาเป็นประธาน, คำสอน	224		ผิดถูกถูกเมีย, คำคลอง		241
เป็นทามกลาง, ส่วนวน	309		ผิดคนอื่น, คำประกอบ		255
เป็นเพียง, ส่วนวน	281		ผิดเขาผิดแก, คำสอน		225
เป็นปัจจุบันกาล, ส่วนวน	282		ผิดชื่อ, คำว่า		110
เป็นผู้ใหญ่แก, ส่วนวน	282		ผิดพาน, คำสอน		220
เป็นแผนดินเดียว, ส่วนวน	323		ผิดดินกลับ, ส่วนวน		285
เป็นสัจเป็นเพียง, คำคุณ	252	ผ			
เป็นแมน, ส่วนวน	282		ผนงค, ส่วนวน		285
เป็นเทศ, ส่วนวน	283		ผากบ่าเรือ, ส่วนวน		286
แปรปากหลากคำ, คำคลอง	240				
แปลคำ, คำว่า	32	พ			
แปลก, คำว่า	32		พนักงาน, คำว่า		91
แปลา, คำว่า	63		พระเจ้า, คำว่า		92
ไปถึง, ส่วนวน	283		พลทัน, คำว่า		112
ไปบก, ส่วนวน	312		พอ, คำเชื่อม		178
ไปรบไปร้อ, คำคุณ	252		พนแรง, ส่วนวน		286
ไปเรียกไปหา, คำคุณ	253		พา, คำว่า		33
ไปสู, ส่วนวน	284		พิง, คำแสดงคำสั่ง		200

	หน้า		หน้า
เพลาหนาเพลาหนาเขา, ส่วนวน	323	มึก, คำว่า	105
เพลิงฟ้า, คำว่า	112	มุนนายอนาพญาवास, คำว่า	116
เพละโลม, คำว่า	72	เมียนอยชอยซา, คำคลอง	242
เพื่อจะ, คำเชื่อม	179	เมืองนอก, คำว่า	93
พ		ไม, คำว่า	194
พันแยง, ส่วนวน	287	ไม้ไค้, ส่วนวน	316
ภ		โมง, คำว่า	93
ภูเขา, คำลักษณะนาม	138	ย	
ไภยความกลัว, คำชวน	226	ยกฎเขา, ส่วนวน	326
ม		ยกวไถ่, ส่วนวน	288
มณฑลนิลโทษ, คำคลอง	241	ย้ง, คำว่า	34
มละ, คำว่า	49	ย้งคำ, คำว่า	288
มหาคณโฑ, คำว่า	113	ย้งจะ, ส่วนวน	321
มุกฉัว, ส่วนวน	287	ย้งระคม, ส่วนวน	317
มาถึง, ส่วนวน	287	ย็นตี, คำว่า	36
มา, คำลักษณะนาม	139	ย็นราย, คำว่า	36
มาสองปาก, ส่วนวน	323	ยึกมือ, ส่วนวน	289
มิ, คำปฏิเสธ	189	ยึก, คำว่า	73
มิไค้, คำปฏิเสธ	190	ยึกมือถือนม, คำคลอง	243
มิไค้จำเพาะชื่อ, ส่วนวน	288	ยึกยือถือบา, คำคลอง	244
มิฐุจักภาษากัน, ส่วนวน	288	ยึกหนวง, คำชวน	226
มิให้, คำแสดงคำสั่ง	205	ร	
มิฐุสชาย, คำคลอง	242	รถ, คำลักษณะนาม	139
มีภาณีก่าไร, ส่วนวน	310	รถสูเอาเมืองเป็นโลง, ส่วนวน	323
มีเศษ, ส่วนวน	310	รองแรกชักขวาง, คำประกอบ	255

	หน้า		หน้า
รองแรกแดงเสียงสำหรับปากแข็ง,	244	เรือสวนขวนย่าง, คำคลอง	245
คำคลอง		เรือสวนไรนา, คำประกอบ	256
รอนรน, คำว่า	36	เรีครางคางสุน, คำคลอง	245
รอนแรม, คำว่า	73	รำเรียน, คำว่า	73
ระบาท, คำว่า	36	เรา, คำบุรุษสรรพนาม	24
ระลอก, คำว่า	94	ไร, คำว่า	57
ระแวกระวังคนคว่า, คำประกอบ	256	ล	
รัก, คำว่า	39	ลง, คำว่า	58
รักษาพยาบาล, คำคลอง	244	ลวง, คำว่า	42
รักเหมือนหนึ่งรักแก้ว, ส่วนวน	327	ลางคาบ, คำประกอบ	53
รังรา, คำว่า	73	ลม ๆ คอร ๆ คำประกอบ	257
รับ, คำว่า	39	ลูกขุนมนนาย, คำคลอง	245
รับเอา, ส่วนวน	269	ลูกคา, คำว่า	95
รับเป็นสัตย์, ส่วนวน	269	ลูกเงาเงาขุน, คำคลอง	245
รับสั่ง, คำว่า	129	แล, คำว่า	130, 200
รับสู่เลี้ยงดู, คำประกอบ	256	ลมตายเจ็บป่วย, คำประกอบ	257
วางกันอยู่, ส่วนวน	290	เล็ก, คำว่า	51
✓ ราช, คำว่า	40	เลี้ยงดู, คำประกอบ	258
เรือ, คำว่า	49	เลี้ยงควย, ส่วนวน	291
ร้อยก, คำชอน	227	เล็งเห็น, คำชอน	227
รุกรัน, คำว่า	41	เลา, คำว่า	207, 208
รุจัก, คำว่า	41	เลาโลม, คำว่า	43
รูในใจ, ส่วนวน	290	ว	
เรเลี้ยงประจาน, ส่วนวน	290	วอง, คำว่า	52
แรก, คำว่า	41	วากลาว, คำว่า	228
แรง, คำว่า	63	วาราคา, ส่วนวน	291

ศูนย์วิทยุวิทยุ
ศาลากลางกรุงเทพมหานคร

			472
	ปลา		หน้า
วางกันอยู่, ส่วนวน	292	สาหัดสากรรจ, คำสอน	230
วิวาทแก่กัน, ส่วนวน	310	สาหัดสากรรม, คำสอน	230
วิวาทบาดทะเลาะ, คำคลอง	246	สามวันกลางคืนยังรุ่ง, ส่วนวน	294
วิ่งราว, ส่วนวน	292	สิ้นชีวิตในเฝ้าหาย, ส่วนวน	295
เวน...ให้แก่...คืน, ส่วนวน	321	สิ้นหัวมีวัง, คำคลอง	247
เวนสาทหมอน, ส่วนวน	293	สืบคำ, คำว่า	32
✓ เวียง, คำว่า	117	สุหา, ส่วนวน	296
ไวแก่, ส่วนวน	313	สูงกำแพง, ส่วนวน	296
ไวใจแก่ราชการ, ส่วนวน	293	เสมอใจนึก, ส่วนวน	296
ส		สำนัก, คำว่า	67
สงมพิมาย, ส่วนวน	318	สำเร็จ, คำว่า	68, 294
สนอง, คำว่า	52	สำหรับมือ, ส่วนวน	295
สมคจหนึ่ง, ส่วนวน	294	เสีย...แก่, ส่วนวน	321
สมรสควยกัน, ส่วนวน	311	ใส่กล, ส่วนวน	292
สวนแพแพจริง, คำคลอง	246	ใส่โทษ, ส่วนวน	297
สวนศัพท์แท้, คำคลอง	246	ษ	
สู่อ, คำว่า	53	ชาหัดสากรรจ, คำสอน	230
สอง, คำว่า	54	ท	
ระมายมแปลง, คำว่า	117	หน, คำว่า	96
ตั้งสอนวากลาว, คำประกอบ	256	หนีไปรอด, ส่วนวน	297
ตั้งเวสสลดจิตร, คำสอน	229	หมคหนา, ส่วนวน	297
ศัพท์, คำสอน	229	หลบฝาก, ส่วนวน	298
ศัพท์ไป, คำว่า	54	หลายคาบหลายครา, คำคลอง	253
ศัพท์เคื่อน, คำว่า	118	หลีกแก่ราชการ, ส่วนวน	299
สาชาญาติ, คำว่า	116	หลงหลอ, คำว่า	74
สาบาน, คำว่า	44	หะ, คำว่า	74

	หน้า		หน้า
หวานราวกับน้ำตาลทราย, ส่วนวน	327	อย่าไค, คำแสดงคำสั่ง	204
หวาน, คำว่า	97	อย่าให้, คำแสดงคำสั่ง	201
หยอน, คำว่า	55	อย่าง, คำว่า	99
หักไขหัวลม, ส่วนวน	327	อยู่แก่ศีล, ส่วนวน	300
หัว, คำลักษณนาม	145	อยู่แก่ธรรม, ส่วนวน	300
หา...มีไค, คำปฏิเสธ	194	อยู่แต่สองต่อสอง, ส่วนวน	300
หาปกติกันไม่, ส่วนวน	299	อยู่ตา, ส่วนวน	301
หาไม่มีไค, คำปฏิเสธ	192	อยู่มาเล่าไซ้, ส่วนวน	301
หาก, คำเชื่อม	106	อยู่ภายหลัง, ส่วนวน	301
หาม...มีให้, คำแสดงคำสั่ง	205	ออกพรพิษ, ส่วนวน	302
หามอย่าให้, คำแสดงคำสั่ง	205	ออนใจ, ส่วนวน	310
หามแทน, คำว่า	75	อัญมณี, คำว่า	99
หูไวใจเบา, คำคล้อง	247	อันประโยชน์, คำว่า	303
เห็นด, คำว่า	75	อัน, คำบุพบท	174
เห็นวา, คำว่า	50	อัน, คำลักษณนาม	146
แหง, คำเชื่อม	107	อาตมา, คำว่า	119
แหลม, คำว่า	44	อันมิควร, ส่วนวน	302
ให้, คำว่า	45	อันมิตี, ส่วนวน	302
ให้กำลัง, ส่วนวน	299	อาศัย, คำว่า	45
ให้ขาด, ส่วนวน	299	เอกราช, คำว่า	100
ให้...จง, คำแสดงคำสั่ง	199	เอ็นดู, คำว่า	76
ใหญ่, คำว่า	64	อำแดง, คำว่า	121
		อำยวน, คำว่า	55
อ		เอาค่าจมน้ำมัน, ส่วนวน	303
อพยบ, คำว่า	90	เอาใจออกหาก, ส่วนวน	304
อย่า, คำแสดงคำสั่ง	201	เอาใจ, ส่วนวน	313
อย่าฟัง, คำแสดงคำสั่ง	204		

	๒	๒
เอาตัวออกจากราชการ, ส่วนวน	๓๐4	เอาเมือง, ส่วนวน
✓เอาตัว, ส่วนวน	304	เอาเลือดกับปู, ส่วนวน
		๓๐5
		324

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติการศึกษา

นางปริษา ช่างขวัญเป็น ได้รับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับสอง) จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2510 เข้าศึกษาในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2513 ขณะนี้เป็นอาจารย์สอนวิชาปรัชญา ในแผนกวิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย